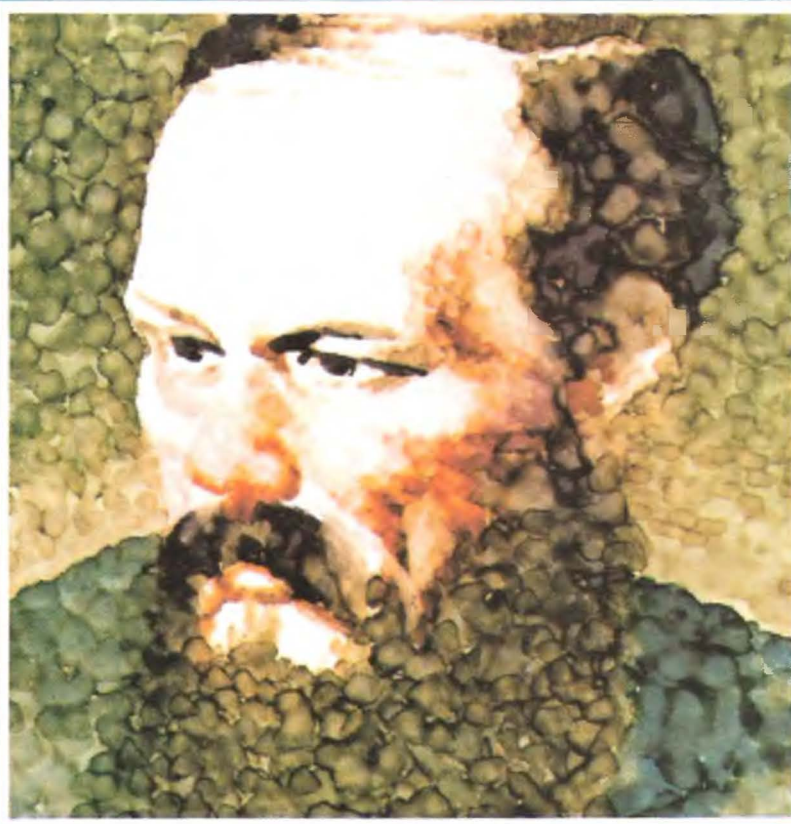

TÜRK VE DÜNYA ÜNLÜLERİ ANSİKLOPEDİSİ

KİŞİLER ● DÖNEMLER ● AKIMLAR ● YAPITLAR

DOLLARD, John
DOLFUSS, Engelbert
DOLLOND, John
DOMAGK, Gerhard
DOMANIÇ, Fahri
DOMAR, Evsey David
DOMAT, Jean
DOMINICUS [Aziz]
DOMINKUS, Gundissalvi
DONATELLO
DONATI, Giovanni
DONDERS, Franciscus
DONEAU, Hugues
DONGEN, Kees van
DONIZETTI, Gaetano
DONIZETTİ PAŞA
DONNE, John
DONSKOY, Mark
DOPPLER, Christian
DORE, Paul Gustave
DORIA, Andrea
D'ORIOIA, Pierre
DORIOT, Jacques
DORMEN, Haldun
DORSAY, Atilla
DORSEY, James Owen
DOS PASSOS, John
DOST MUHAMMED
DOSTOYEVSKI, Fyodor M.
DOUAREN, François
DOUGLAS, Donald Wills
DOUGLAS, Paul Howard
DOUGLAS, Stephen
DOUGLASS, Frederick
DOUMERGUE, Gaston
DOVÇENKO, Aleksandr
DOWELL, Anthony
DOYLE, Arthur Conan
DÖLLINGER, Johannes
DÖNITZ, Karl
DÖRNER, Karl

DOSTOYEVSKI, Fyodor M.

DORPFELD, Wilhelm
DRACO
DRAGO, Luis Maria
DREBBEL, Cornelis
DREES, Willem
DREISER, Theodore
DREWS, Arthur

33

DREYER, Carl
DREYFUS, Alfred
DRIESCH, Hans
DRİNOV, Marin
DROYSEN, Johan Gustav
DRUMMOND DE ANDRADE
DRYDEN, John

DUBÇEK, Alexander
DUBOIS, Pierre
DU BOIS, William
DU BOIS-REYMOND, Emil
DU BOS, Charles
DUBOS, Jean Baptiste
DUBOS, René Jules
DUBOUT, Albert
DUBUFFET, Jean
DUCAS, Mikhael
DUCASSE, Curt John
DUCCIO DI BUONONSEGNA
DUCHAMP, Marcel
DUCHAMP-VILLON
DUCHESNE, André
DUGHESNE, Louis Marie
DUCLOS, Jacques
DU FAY, Charles
DUFY, Raoul
DUGALD STEWARD
DUGUIT, Léon
DUHAMEL, Georges
DUHEM, Pierre
DUJARDIN, Félix
DUKAS, Paul
DULBECCO, Renato
DULLES, John Foster
DULLIN, Charles
DULONG, Pierre Louis
DUMAS, Alexandre [Baba]
DUMAS, Alexandre [Oğul]
DUMAS, Jean-Baptiste
DU MAURIER, Daphne
DUMÉZIL, Georges
DUMMETT, Michael
DUMONT, Arsène
DUMOULIN, Charles
DUNCAN, Isadora
DUNLOP, John Boyd
DUNNING, William
DUNS SCOTUS

DOLLARD, John (1900)

ABD'li psikolog. Öğrenme süreci ve zenci-beyaz ilişkileri konusunda çalışmalar yapmıştır.

Wisconsin'de doğdu. 1922'de Wisconsin Üniversitesi'ni bitirdikten sonra Wisconsin Memorial Union kuruluşunun mali işleriyle ilgilendi. Bu sırada fizikçi Max Mason'la tanıştı. Mason Chicago Üniversitesi'nin başına getirilince, aynı üniversitede asistan olarak çalışmaya başlayan Dollard, doktora derecesini aldıktan sonra, kazandığı bir bursla psikanaliz konusunda araştırmalar yapmak üzere Berlin'e gitti. Berlin'den döndükten sonra Yale Üniversitesi'ndeki İnsan İlişkileri Enstitüsü'nde çalışmaya başladı. Yaşamı boyunca birçok araştırma projesine katılan Dollard 1969'da emekli oldu.

İnsan ilişkileri Enstitüsü'nde psikolog Neal E. Millen ile öğrenme olgusu üzerine araştırmalar yapan Dollard, öğrenme sürecinin toplumca belirlenen koşullara göre, belirli biyolojik ve psikolojik ilkelere bağlı olarak geliştiği sonucuna varmıştır. Laboratuvar deneylerinde elde edilen gözlemleri, kültürel araştırmalar sonucu oluşan toplumsal koşulların gerçeğiyle birleştirerek ve psikoterapinin, bilgi edinmenin toplumsal biçime uyan bir süreci olduğunu ileri sürerek, insan davranışına ilişkin gözlemleri açıklamaya çalışmıştır.

Dollard'ın ilk kitabı olan *Criteria for the Life History* ("Yaşam Tarihi İçin Ölçütler") biyolojik bir varlık olan insanın, toplumsal ve kültürel bir varlığa doğru geçirdiği evrimi sergilemektedir. Dollard, yaşam tarihini 7 ölçüt temelinde açıklamaktadır.

1937'de yayımlanan *Caste and Class in a Southern Town* ("Bir Güney Kasabasında Kast ve Sınıf") adlı kitabında zenci-beyaz ayrımına dayalı kast sistemini incelemiştir. Yaptığı araştırmalar sonucu kastlar arasında, beyazlarda açık, siyahlarda ise örtük bir önyargı ve düşmanlığın geliştiğini gözlemlemiştir. Var olan kast beyaz nüfusun lehine işlemekte, bu kesime belirli bir prestij, ekonomik ve toplumsal çıkarlar sağlamaktadır. Dollard'ın bu kitabı yayımlandığında ırkçı beyazlarca tepki görmüş, ABD'nin Georgia Eyaleti ile Güney Afrika Cumhuriyeti'nde yasaklanmıştır.

Antropoloji, sosyoloji ve psikanaliz konularında gördüğü eğitim, Dollard'ın insan üstüne çalışan farklı bilimleri ve farklı alanları birbirinden kesin sınırlarla ayıran anlayışa karşı çıkmasına, öğrenme ve psikanalizle ilgili ilkeleri topluma ve kültüre ilişkin kavramlarla birleştirmesine neden olmuştur. Bilginin ve insanı konu alan temel bilimlerin bütünlüğünü savunan Dollard'a göre, insan bir bütündür ve bu bütünlüğün incelenmesi de tek bir bilim görevidir. Dollard bir psikoterapi kuramı oluşturmamakla birlikte bu bilim dalının gelişmesine katkıda bulunmuştur.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Criteria for the Life History*, 1935, ("Yaşam Tarihi İçin Ölçütler"); *Caste and Class in a Southern Town*, 1937, ("Bir Güney Kasabasında Kast ve

Sınıf"); *Children of Bondage* (Allison ile birlikte), 1940, ("Bağımlı Çocuklar"); *Social Learning and Imitation*, (Miller ile birlikte), 1941, ("Toplumsal Öğrenme ve Taklit"); *Victory over Fear*, 1942, ("Korkuya Karşı Zafer").

DOLLFUSS, Engelbert (1892-1934)

Avusturyalı siyaset adamı. 1932-1934 arasında başbakanlık yapmıştır.

4 Ekim 1892'de Texing'de doğdu, 25 Temmuz 1934'te Viyana'da öldü. Köylü bir ailenin oğluydu. Viyana ve Berlin'de hukuk ve iktisat öğrenimi gördü. Subay olarak I.Dünya Savaşı'na katıldı. Savaşın ardından devlet hizmetinde çeşitli görevler alarak hızla yükseldi. Muhafazakâr bir siyaset izlemekte olan Hıristiyan Sosyalist Parti'ye üye oldu. Ağırlıklı olarak Katoliklerin ve köylülerin oylarına dayanan parti, subaylar, toprak sahipleri ve büyük sermayedarlar tarafından da destekleniyordu. Dollfuss 1931'de tarım ve orman bakanı olarak hükümete girdi. Mayıs 1932'de yapılan genel seçimlerden sonra partisi çok az bir farkla çoğunluğu sağlayınca başbakan olarak hükümeti kurdu.

Avusturya'da iktidar, 1920-1932 arasında Sosyal Demokrat Parti ve Hıristiyan Sosyalist Parti arasında değişmiş, 1929'dan sonra yaşanan Büyük Dünya Bunalımı'na koşut olarak Avusturya'da ortaya çıkan iktisadi sorunlara çözüm bulunamaması, birbirini izleyen hükümet bunalımlarına yol açmıştı. Dollfuss başbakan olduktan sonra, Alman Nasyonalistleri Partisi başkanı Schober'in gündeme getirdiği ve geniş bir kamuoyunun da desteklediği Avusturya'nın Almanya'yla gümrük birliği içine girme önerisine karşı çıktı. İktisadi durumu düzeltmek amacıyla Milletler Cemiyeti'nden 9 milyon sterlin borç alarak karşılığında 20 yıl boyunca Almanya'yla gümrük birliği içine girmeyeceği konusunda bir antlaşma imzaladı. Bu antlaşma, partisinin, Alman Nasyonalistleri'nden Sosyalistler'e kadar değişik siyasetlerce eleştirilmesine yol açtı.

Dollfuss, siyasal ve toplumsal düzenin ancak otoriter bir yönetimle sağlanabileceğini düşünüyordu. Mart 1933'te oylamalarda yolsuzluk yapıldığı konusunda bir sav ileri sürülmesi üzerine meclis başkanıyla iki yardımcısının istifası, ona iktidarı tek başına denetimi altına alabilmesi için uygun koşulları hazırladı. Ülkeyi olağanüstü hal yasasına dayanarak yönetmeye başladı.

Almanya'da 1933 yazında Adolf Hitler'in iktidara gelmesinin ardından, Avusturya'yı Almanya'yla birleştirme doğrultusundaki Nazi propagandası güç kazandı. Dollfuss Avusturya'nın uluslararası konumunu güçlendirmeyi ve Almanya'yla birleşmesini engellemeyi hedefleyen muhafazakâr partileri birleştirmek amacıyla Vaterlaendische Front (Anavatan Cephesi) adlı bir parti kurdu. Öte yandan Almanya'dan kaynaklanan tehdit karşısında İngiliz ve Fransız yardımının etkisiz kalacağını düşünerek İtalyan hükümetiyle işbirliği içine girdi. İtalya'yı müttefik seç-

mesinde diğer bir etken iktidarda kalabilmek için Heimwehr (Yurt Savunması) adlı siyasal partinin desteğine ihtiyaç duymasıydı. Heimwehr, I.Dünya Savaşı'nın ardından kurulduktan sonra İtalyan faşizminin ilkelerine göre örgütlülmüş, 1930'da siyasal bir parti halinde gelişmişti. Dollfuss Ağustos 1933'te Riccione'de Benito Mussolini ile buluşarak İtalya'nın Avusturya'nın bağımsızlığını güvence altına alması konusunda anlaşmaya vardı. Buna karşılık Avusturya Anayasası'nın korporatif ilkelere göre yeniden düzenleneceği ve Heimwehr'in Sosyal Demokrat Partiyi çökertme doğrultusunda yürüteceği eylemlere kısıtlama getirilmeyeceği konusunda söz verdi.

Heimwehr'in Sosyal Demokratlar'a yönelttiği silahlı saldırılar, şubat ortasında iki grup arasında savaşa dönüştü ve Sosyal Demokratlar'ın yenilgisiyle sonuçlandı. Dollfuss bu olaydan sonra Vaterlaendische Front dışında tüm partileri yasadışı ilan etti ve hazırladığı yeni anayasayı parlamentoda kalan kendi partisinin üyelerine onaylattı. Yeni anayasada yürütme erkine, yasanın çok üzerinde denetim hakkı veriliyordu. Seçimle işbaşına gelen hükümet organları, atama yoluyla işbaşına gelen danışma kurullarına dönüştürüldü. Kişi hak ve özgürlükleri sınırlandırıldı. Avusturya devletinin adından cumhuriyet sözcüğü kaldırıldı.

Dollfuss'un diktatörlük yönetimi uzun süreli olmadı. 25 Ağustos 1934'te bir grup Nazi başbakanlığı basarak darbe girişiminde bulundular. Dollfuss öldürüldü, ama Naziler'in darbe girişimi başarısızlıkla sonuçlandı. Dollfuss'un yerine Kurt von Schuschnigg başbakan oldu.

• BAKINIZ: MUSSOLINI, SCHUSCHNIGG.

DOLLOND, John

(1706-1761)

İngiliz optik araç yapımcısı. Renksemez merceği gerçekleştirerek kırılmalı teleskopların gelişmesine katkıda bulunmuştur.

10 Haziran 1706'da Londra yakınlarındaki Spitalfields'de doğdu, 30 Kasım 1761'de Londra'da öldü. İngiltere'ye göç etmiş Fransız kökenli bir ailenin oğluydu. Düzenli bir eğitim görmemesine karşın matematik ve astronomi çalışarak kendi kendini yetiştiren Dollond, 46 yaşına değin ipek dokumacılığı yaparak yaşamını sürdürdü. Ancak, büyük oğlu Peter (1730-1820) usta bir mercek yapımcısı olarak tanınınca, o da dokumacılığı bırakıp 1752'de oğluyla birlikte çalışmaya başladı. Altı yıl sonra da, ilk renksemez (akromatik) merceği gerçekleştirdiğini Royal Society'ye bildirdi. Bu buluşu nedeniyle 1758'de aynı kurumun Copley madalyasıyla ödüllendirilen, 1761'de üyeliğine kabul edilen Dollond, o yıl saray hizmetine alındıysa da yeni bir çalışma yapmadan birkaç ay sonra öldü. İki oğluyla yeğeninin devraldığı mercek atölyesi ise uzun yıllar etkinliğini sürdürdü.

Kırılmalı teleskoplarda kullanılan mercekler be-

yaz ışığı renklerine ayırıyor ve bu renk saçakları yüzünden, istenilen görüntü netliği sağlanamıyordu. Nitekim 1666'da beyaz ışığı çözümlenerek, prizmadan geçerken değişik miktarda kırılan değişik renkte ışıklardan oluştuğunu gözlemleyen Newton, bu saçkıncayı giderecek bir mercek düzenlemesi yapmanın olanaksız olduğunu belirtmişti. Gerçekten de, yaklaşık 70 yıl boyunca denenen değişik mercek düzenlemelerinden hiçbiri başarılı olmamış, mercekli teleskop da yerini yeni sorunlar getiren aynalı teleskopa bırakmaya başlamıştı. 1730'larda İngiliz optikçisi Chester Moor Hall (1703-1771), insan gözünün renk sapıncını gideren karmaşık bir mercek sistemi olduğunu, dolayısıyla değişik camlardan yapılmış mercekleri birleştirerek aynı sonuca varılabileceğini düşündü. Ancak bu düşüncesini ne geliştirdi, ne de yayımladı. Hall'in çalışmalarından habersiz olarak 1752'den beri bu konu üzerinde uğraşan Dollond, uzun deneyler sonucunda, soda-kireç bileşimli camdan yapılmış dişbükey merceklerle kurşunlu camdan yapılmış içbükey merceklerden oluşan bir düzenlemeyle olumlu sonuç almayı başardı. Bu iki tür camın optik özellikleri birbirini bütünlüyor ve birlikte kullanıldığında renk sapıncı ortadan kalkıyordu. 1758'de bu buluşunu Royal Society'ye bir makaleyle sunan ve ilk renksemez teleskopu yaparak patentini alan Dollond, Hall'den 25 yıl kadar sonra aynı sonuca varmış olmasına karşın, düşüncesini bilim dünyasına duyurup uygulamaya geçirdiği için renksemez mercekli teleskopun bulucusu kabul edilir.

• BAKINIZ: ABBE, GALILEI, J.GREGORY, NEWTON.

DOMAGK, Gerhard

(1895-1964)

Alman (FAC) hekim ve bakteriyoloji bilgini. Sülfonamidli ilaçları bularak tıpta kimyasal tedavinin öncülerinden olmuştur.

Gerhard Johannes Paul Domagk 30 Ekim 1895'te, Prusya'nın Brandenburg Eyaleti'ndeki Laggow kentinde (bugün Polonya'da) doğdu. 24 Nisan 1964'te FAC'nin Baden-Württemberg Eyaleti'ndeki Burgberg'de öldü. 1913'te Kiel Üniversitesi'nde başladığı tıp öğrenimini, I.Dünya Savaşı nedeniyle ancak 1921'de tamamlayabildi. 1924'te Greifswald (bugün DAC'de), 1925'te Münster (bugün FAC'de) üniversitelerinde öğrenim görevlisi olarak patoloji dersleri verdikten sonra, 1927'de Alman boya sanayiinin en büyük kuruluşlarından I.G. Farbenindustrie'de deneysel patoloji ve bakteriyoloji laboratuvarının yöneticiliğine getirildi. Tüm araştırmalarını gerçekleştirdiği bu kuruluştan emekliye ayrılınca, 1958'de profesörlüğe yükseltildiği Münster Üniversitesi'nde kanser üzerindeki deneysel çalışmalarını sürdürdü. Bakterilerden ileri gelen öldürücü hastalıkların tedavisinde çığır açan buluşu nedeniyle 1939 Nobel Fizyoloji ve Tıp Ödülü Domagk'a verildiyse de, üç yıl

önce Hitler Alman yurttaşlarının Nobel Ödülü almasını yasakladığından, Gestapo'nun uyarısı üzerine Domagk ödülü kabul edemeyeceğini bildirdi. Ancak Hitler'in ölümünden sonra, 1947'de Stockholm'e gittiğinde, Nobel Vakfı'na devredilen para ödülünü değilse bile Nobel madalyasını alabilen Domagk, 1959'da Londra'daki Royal Society'ye üye seçilmiş, birçok Avrupa ve ABD üniversitesinin onur doktora-sıyla, ulusal ve uluslararası bilim kuruluşlarının ma-dalyalarıyla ödüllendirilmiştir.

Kimyasal tedavi (kemoterapi), 20. yy'ın ilk yıllarında Ehrlich ile başlayıp Domagk, Chain ve Florey'nin katkılarıyla özellikle Almanya'da gelişmiştir. Bu ülkede tıp ve kimya araştırmalarının geleneksel olarak aynı laboratuvarı, sıkı bir işbirliği içinde sürdürülmesinin bunda büyük payı vardır. Gene bir Alman hekimi, Carl Weigert (1845-1904), 1878'de bakterileri boyamak için ilk kez anilin boyaları kullanmış, Koch ve Ehrlich de hastalık yapıcı mikro-organizmaları tanımlamak için aynı yöntemden yararlanmışlardır. I.G.Farbenindustrie'de bakteriyoloji laboratuvarının yöneticiliğini üstlenen ve yeni sentetik boyaların, özellikle azo-boyarmaddelerin üretimi üzerinde çalışan kimyacıların araştırmalarını yakından izleyen Domagk da, o güne değin denenmiş tüm biyolojik ve kimyasal etkenlere karşı büyük bir direnç gösteren streptokok türü bakteriler üzerinde etkili ilk kimyasal ilacı bulma başarısını bu değerli işbirliğine borçludur. Farbenindustrie laboratuvarlarında üretilen ve deri boyası olarak Prontosil ticari adıyla piyasaya sürülen sülfakrizoidini, 1932'de önce bir bakteri kültüründe, ardından farelerde deneyerek streptokokları öldürücü etkisini gören Domagk, bu ilacın insanlar üzerindeki etkisini ilk kez kızında denedi. Ağır bir streptokok enfeksiyonundan ölmek üzere olan kızını kurtarabilmek için, son bir umutla, farelerde olumlu sonuç veren Prontosil'i şırınga etmiş ve birkaç gün sonra kızının iyileştiğine tanık olmuştu. Genç de, buluşunu duyurmak için 1935 yılına değin bekledi. Kırmızı renkte, kuvvetli bir boyarmadde olan sülfakrizoidin, diamino-sülfanidokarboksibenzen yapısında bir bileşiktir ve bir azo-boyarmaddede ki hidrojen atomunun bir sülfonamit (sülfamid) grubuyla orantılanmasından elde edilir. Boyasanayin-deki uygulamasının yanı sıra ilk "kimyasal antibiyotik" olan ve zatürree, menenjit, lohusa humması, yılanlık gibi enfeksiyon hastalıklarının tedavisinde çok başarılı sonuçlar veren bu bileşiğin bakteri öldürücü etkisinin, önceleri yapısındaki azotlu boyarmadde çekirdeğinden ileri geldiği sanılmıştı. Sonradan Bover'nin, etkili maddenin sülfonamid kökü olduğunu kanıtlamasıyla, bilinen tüm bakterilere karşı etkili olan pek çok "sülfam" türü ilaç yapıldı ve öldürücü bakteri enfeksiyonlarının tedavisinde yeni bir dönem açıldı.

1940'tan sonra ilgisini tüberküloz tedavisi üzerinde yoğunlaştıran Domagk, 1951'de, Grimbirt ve Schnitzer'le hemen aynı zamanda bir izonikotinik asit amidi olan izoniazitin verem basili üzerindeki etkisini gösterdi. Bugün bu ilaç, streptomisin ve PAS (para-amino salisilik asit) ile birlikte tüberküloz tedavisinde kullanılır. 1955'ten sonra da kanserin kimyasal tedavisine yönelen Domagk, Münster Üniversitesi'nde etileniminokinonun kanserli tümörler

üzerindeki etkisini araştırdı.

• **YAPITLAR (başlıca):** "Ein Beitrag zur Chemotherapie der Bakteriellen Infektionen", *Deutsche Medizinische Wochenschrift*, 1935, ("Bakteri Enfeksiyonlarının Kimyasal Tedavisine Bir Katkı"); "Chemotherapy of Cancer by Ethyleniminoquinones", *Annales of the New York Academy of Sciences*, 1957, ("Kanserin Etileniminokinonlarla Tedavisi").

• **BAKINIZ:** BOVET, CHAIN, R.J.DUBOS, P.EHR-LICH, A.FLEMING, FLOREY, R.KOCH, PASTEUR.

DOMANIÇ, Fahri (1915)

Türk, fizikçi. Katı hal ve çekirdek fiziki alanında çalışmış, Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi'nin kuruluşunda görev almıştır.

12 Haziran 1915'te Kütahya'nın Domaniç kasa-basında doğdu. 1935'te Bursa Erkek Lisesi'ni bitire-rek, Milli Eğitim Bakanlığı bursuyla Göttingen Üniversitesi'nde fizik öğrenimi görmek üzere Almanya'ya gitti. 1940'ta doktora çalışmalarını tamamlayarak Türkiye'ye döndü ve dört yıl sonra Yüksek Ziraat Enstitüsü'ne bağlı Tabii İlimler Fakültesi'nin fizik enstitüsünde asistan olarak göreve başladı. 1950'de doçent olarak Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi'ne (AÜFF) geçti, ertesi yıl da Deneyel Fizik kürsüsün-de eylemli doçentliğe getirildi. 1954'te İngiltere'de, 1956-1959 arası ABD'de araştırmalar yapan Domaniç 1961'de Ankara Üniversitesi'nde profesörlüğe yük-seldi. Aynı yıl Atom Enerjisi Komisyonu'nda (AEK) danışmanlık görevini üstlenerek Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi'nin (ÇNAEM) kuruluş çalışmalarına katıldı. 1963'ten 1967'ye değin AEK'nin genel sekreterliğini yaptıktan sonra 1968'de AÜFF'deki görevine döndü. Bir süre İngiltere'deki Birmingham Üniversitesi'nde konuk profesör olarak bulundu. 1974'te Diyarbakır Üniversitesi Fen Fakültesi'nde fizik bölümünü kurarak ek görevle 1981 yılına değin ders veren Domaniç, 1984'te emekliye ayrılmasına karşın AÜFF'de nükleer fizik, Hacettepe Üniversitesi'nde de temel fizik derslerini sürdürdü.

Doktora tezinde sodyum klorür gibi alkali halo-jen kristallerin yarı iletkenliğini konu alan Domaniç, önce AÜFF'de, ardından İngiltere'deki Imperial Col-lege'da katların elektrik ve magnetik özelliklerini araştırırken mikrodalga tekniklerinden yararlandı. ABD'de bulunduğu sıralar, Brookhaven National Laboratory'de iki yıl kadar reaktör nötronları ve nötron spektrometreleriyle çekirdeklerin yapısal özelliklerini inceleyerek, kazandığı deneyimle ÇNAEM'de bir araştırma grubu oluşturdu. Bu grupla birlikte, önce kristalli nötron spektrometresinin yapı-mını, sonra da bu aygıt yardımıyla çeşitli atom çekirdeklerinin nötron rezonanslarının ölçümünü gerçekleştirdi. Ayrıca AÜFF'nin fizik bölümünde bir "kritik-altı reaktör" kuran, buna "atımlı nötron üretici" ekleyerek çeşitli reaktör ve nötron fiziki deneylerini başlatan Domaniç, girişimleriyle Türkiye'

de reaktör ve nötron fiziği araştırmalarının öncülerinden olmuştur.

• **BAKINIZ:** SAKPİNAR, C.ERGİNSOY.

DOMAR, Evsey David (1914)

Polonya asıllı ABD'li iktisatçı. Kendi adıyla anılan bir büyüme modeli kurmuştur.

16 Nisan 1914'te Polonya'nın Lodz kentinde doğdu. ABD'de California, Michigan ve Harvard üniversitelerinde ekonomi-politik dersleri verdi. 1947'de Harvard Üniversitesi'nde iktisat dalında doktorasını tamamladı. 1948-1955 arasında Johns Hopkins Üniversitesi'nde ekonomi-politik dersleri verdi. 1955'te iktisat profesörü olarak Massachusetts Institute of Technology'ye geçti.

II.Dünya Savaşı sonrasında kapitalist ülkelerde görülen hızlı büyüme çabası, iktisatçıları istikrarlı büyümenin koşullarını aramaya yöneltmişti. Harrod ve Domar birbirlerinden ayrı olarak Keynesçi çözümlemeye dayanan uzun dönemli, dinamik büyüme modelleri kurdular. Benzer özellikleri nedeniyle bu iki model tek bir model olarak ele alınarak "Harrod-Domar Modeli" olarak anıldı. Domar, büyüme modelini, 1946'da *Econometrica* dergisinde yayımlanan "Capital Expansion, Rate of Growth and Employment" ("Sermaye Artışı, Büyüme Hızı ve İstihdam") ve 1947'de *American Economic Review*'de yayımlanan "Expansion and Employment" ("Genişleme ve İstihdam") adlı makalelerinde geliştirdi. Model, tek sektörlü bir ekonomide işgücünün sabit hızla arttığı, sabit sermayede aşınma olmadığı, tasarrufların gelirin doğrusal bir fonksiyonu olduğu ve sabit katsayılı toplumsal bir üretim fonksiyonu varsayımları altında geçerlidir. Domar'ın modeli, yatırımların gelir artırıcı ve kapasite yaratıcı olmak üzere ikili rolü arasında denge sağlamaya çalışır. Kapitalist ekonomilerde bireylerin isteği dışında marjinal tasarruf meyli değiştirilemeyeceğine göre gelir ve istihdam düzeyini yükseltmenin tek yolu yatırımları artırmaktır. Yatırım artışı kısa dönemde "çarpan" yoluyla geliri, uzun dönemde ise kapasite yaratarak potansiyel geliri artırır. Denge düzeyi fiili gelirle potansiyel gelirin eşit olduğu durumda sağlanır. Eğer potansiyel gelir artışı fiili gelir artışından fazla olursa atıl kapasite doğar ve işsizlik ortaya çıkar. Belli bir dönemde denge sağlanmışsa, bu dengenin sürmesi için yatırımların, marjinal tasarruf meyli (s) ve yatırımın potansiyel toplumsal ortalama verimi (r) tarafından belirlenen sabit bir hızla (r) artması gerekir. Domar denge yatırım artış hızını $r = s \otimes$ olarak belirledikten sonra istikrarlı büyümenin sürmesi için gelirin, tüketimin ve sermayenin $s \otimes$ sabit hızında artması gerektiği sonucuna varır.

Harrod-Domar büyüme modeli az değişkenli olması ve değişkenlerinin nicel olarak ölçülebilmesi nedeniyle aralarında Türkiye'nin de olduğu birçok ülkede makro-plan modeli olarak kullanılmıştır.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Essays in the Theory of Economic Growth*, 1957, ("İktisadi Büyüme Kuramı Üzerine Denemeler").

• **BAKINIZ:** HARROD, KEYNES.

DOMAT, Jean (1625-1696)

Fransız, hukukçu. Roma hukuku bilgilerini sistemleştiren çalışmalarıyla tanınmıştır.

30 Kasım 1625'te Clermont-Ferrand'ta doğdu, 14 Mart 1696'da Paris'te öldü. Bourges Üniversite-si'nde hukuk eğitimi gördü. 1645'te hukuk doktoru unvanını aldı. Bir süre baroda çalıştı. 1665'te Clermont'ta kraliyet avukatı olarak çalışmaya başladı. 1681'de Paris'e yerleşen Domat'a Kral XIV.Louis tarafından aylık bağlandı.

Domat'ın en önemli kitabı 1689-1694 arasında üç cilt olarak yayımlanan *Les lois civiles dans leur ordre naturel*'dir ("Doğal Düzenlerinde Medeni Kanunlar"). Domat bu kitabında, çağında varolan Roma hukukuna ilişkin dağınık bilgileri belirli bir sistem içinde düzenlemeye çalışmıştır. Roma hukukunu ahlak ve doğal din açılarından yorumlamış bu anlayışın diğer hukuk kurallarına da uygulanabileceğini savunmuştur. Ondan önce Iustinianus'un derlediği *Corpus Juris Civilis* adlı yapıttaki konuların düzenleniş biçiminden ayrılınmamış, eskimiş yaklaşımlara ve birbiriyle çelişkili kurallara karşı çıkılmamıştı. Domat geçmiş dönemin hukuk kurallarını, gününün gereksinimleri doğrultusunda, evrensel adalet ve Hristiyanlık ilkelerine uygun olarak değerlendirmiştir. Cizvitler'e karşı tavır alan Domat'ın çalışması 17. ve 18.yy Fransız hukukçuları için önemli bir başvuru kaynağı olmuştur. Bu yapıt, 1789 Fransız Devrimi'nde sonra kabul edilen Medeni Kanun'a (Code Civil) benzerlikler göstermektedir.

Domat'ın çalışmaları, geleneksel hukuk kategorilerinin ileriye yönelik aktarımına katkıda bulunmuştur.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Les lois civiles dans leur ordre naturel*, 3 cilt, 1689-1694, ("Doğal Düzenlerinde Medeni Kanunlar"); *Le droit public*, (ö.s.), 2 cilt, 1697, ("Kamu Hukuku").

• **KAYNAKLAR:** H.G.J. Loubers, *Jean Domat*, 1873.

DOMINICUS [Aziz] (1170-1221)

İspanyol din adamı. Dominiken Tarikatı'nın kurucusudur.

Castillia'daki Calleruega'da doğdu, 6 Ağustos 1221'de Bologna'da öldü. Babasının geniş toprakları

vardı, annesi de soylu bir ailedendi. Palencia'da tanrıbilim öğrenimi gören Dominicus, Augustinus'un ortaya attığı kurallara bağlı Osma Katedrali'nde önce rahip, sonra başrahip yardımcılığına atandı. 1203'te Osma Piskoposu Diego ile Fransa'nın güneyine yaptığı yolculuk, görüşlerinin gelişmesinde etkili olmuştur. Burada Papa'ya ve Kilise'ye karşı çıkan Maniheizm öğretisine bağlı olanların büyük bir güç oluşturduğunu, Kilise'nin ve manastırların tutumlarıyla, bu sorunun çözülmemeyeceğini anladı. Diego ile birlikte Papa III. Innocentius'a durumla ilgili görüşlerini ve bunların ancak eğitim ve öğretimle yola getirilebileceğini bildirdi, Papa bu düşünceye katılmadı. 1213'te Güney Fransa'daki ayaklanma, Papa'nın görevlendirdiği ve Dominicus'un da katıldığı bir birlikle bastırıldı.

1215'te Toulouse'a giden Dominicus, Toulouse Piskoposu Foulques'nün de yardımıyla 16 kişilik bir topluluk oluşturdu. Roma'ya giderek Papa'dan yeni kurduğu tarikat için izin istedi. Ancak, IV. Lateran Konseyi yeni tarikat kurmayı yasaklamıştı. Papa, Dominicus'un varolan kurallara bağlı kalması gereğini öne sürdü. Dominicus, bunun üzerine, Augustinus kuralları üzerinde küçük değişiklikler yaparak, onları kendi görüşlerine uyarladı. Dominiken ya da Vaizlar Tarikatı, Papa III. Innocentius'un ölümünden sonra 22 Aralık 1216'da Papa III. Honorius tarafından onaylandı. Etkileyici kişiliğiyle tarikatının kısa sürede yayılmasını sağlayan Dominicus, ölümünden sonra 1234'te "azizler" arasına alındı.

Dominicus, Fransisken Tarikatı'nın kurucusu Assisi'li Aziz Franciscus gibi, Hristiyanlık'a yeni bir soluk getirmiştir. O dönemde papazlar, din görevlerini manastırlarda, insanlardan uzak, kendi dünyalarında yerine getiriyorlardı. Dominicus, bu yöntemlere karşı çıktı. Hiçbir manastıra bağlı olmayan Dominiken keşişleri, sade ve dindar bir yaşam sürmenin yanı sıra, vaaz vermek ve dini öğretmekle yükümlüydüler. Bunun için de kendilerini çok iyi eğitmeleri gerekiyordu. Bunları Avrupa'nın türlü kentlerine yollayan Dominicus, kimilerini de hukuk ve tanrıbilim öğrenimi görmeleri için üniversiteye gönderdi. Özellikle Paris Üniversitesi tarikatın önemli odaklarından birini oluşturdu. Kendisi de değişik illerde yaya dolaşarak birçok yandaş edindi. Sayıları gittikçe artan tarikat üyelerinin yönetilmesi için, seçime dayalı bir temsilcilik düzeni önerdi.

• **BAKINIZ:** FRANCISCUS [Assisi'li], INNOCENTIUS III.

DOMINICUS, Gundissalvi (12.yy)

İspanyol filozof ve doğabilimci. Arap ve Yahudi felsefesinin Batı'da tanınmasına katkıda bulunmuştur.

Dominicus'un doğum, ölüm tarihi ve yaşamı konusunda ayrıntılı bilgi yoktur. Yalnızca Yahudi kökenli olduğu ve 1150'de İspanya'da Segovia başdı-

yakozluğuna getirildiği bilinmektedir. İbn Sina, İbn Cebriol ve Farabi'yi çevirmiş, onlar üzerine yaptığı yorumlarla, bu filozofların Batı'da tanınmalarını sağlamıştır.

Dominicus'un çeviri ve yorumlamaları dışında kalan yapıtlarında da Aristoteles'in ve adı geçen İslam düşünürlerinin etkileri vardır. Bu yapıtlardan *De Divisione Philosophiae*'de ("Felsefenin Bölümleri Üstüne") bilimleri sınırlandırmaya çalışır. Orta Çağ'ın retorik-gramatik-diyalektikten oluşan *trivium*'u (üçlü) ve aritmetik-geometri-müzik-astronomiden oluşan *quadrivium*'una (dörtlü) Aristoteles'ten etkilenecek fizik, mantık, metafizik, psikoloji, siyaset bilimlerini de ekler. Getirdiği tanımlamaya göre fizik, özdeği olan ve devingen varlıkları ele alır. Matematik de bu varlıkları, bu özelliklerinden ayırarak inceler. Tanrıbilimin konusu ise Tanrı ve melekler gibi devingen olmayan varlıklardır. Ruh da, Tanrı da doğaüstü değildir; bu nedenle tanrıbilim fiziğin bir kolu olarak düşünülmelidir.

1126-1150 arasında yazdığı sanılan *De Anima* ("Ruh Üstüne") adlı denemesinde, İbn Sina'nın etkisi sezilir. Ruh hem töz, hem biçimdir. Tanrı tarafından "tinsel varlık"tan yaratılmıştır. Bu nedenle onun, üstün kavrayış gücü de Tanrı'dan kaynaklanır. Ruh, kendisini, tüm akıllı varlıkları ve Tanrı'yı bilebilecek nitelikte bilgedir.

De processione Mundi'de ("Dünyanın Evrimi Üstüne") "yaratılış"ı Hristiyanlık açısından açıklamakla birlikte, Arap filozoflarının görüşlerine de yer verir. *De Unitate*'de ("Birlik Üstüne") Proclus'tan beri karmaşa içindeki "Bir" sorununa yeni yorumlar getirir. Dominicus'un çabalarıyla Arap ve Yahudi felsefesi, 13.yy Avrupası'nda tanınmaya başlamış, felsefenin daha sonraki gelişmesini etkilemiştir.

• **YAPITLAR** (başlıca): *De Unitate*, ty, ("Birlik Üstüne"); *De Immortalitate Animae*, ty, ("Ruhun Ölmeliği Üstüne"); *De Divisione Philosophiae*, ty, ("Felsefenin Bölümleri Üstüne"); *De processione Mundi*, ty, ("Dünyanın Evrimi Üstüne").

• **BAKINIZ:** İBN CEBİROL, İBN SİNA.

DONATELLO (1386-1466)

İtalyan, heykeltci. Antik Çağ'ın klasik biçimini ve doğa gözleminden gelen verileri birleştirerek oluşturduğu yapıtlarıyla Rönesans sanatında çığır açmıştır.

Donato di Niccolo di Betto Bardi Floransa'da doğdu, 13 Aralık 1466'da aynı kentte öldü. Doğum tarihi kesin değildir. Babası Niccola di Bardo bir dokuma işçisiydi. İşe ilişkin belgeler dışında Donatello'nun yaşamı üzerine pek az bilgi vardır. Vasari *La Vita*'sında Donatello'yla ilgili bazı bilgiler vermiştir.

Donatello bir kuyumcu olarak yetişti. On yedi yaşlarında Ghiberti'nin atölyesinde *Floransa Vaftizhanesi* kapılarının ünlü metal kabartmalarının yapımı-

"Herodes'in Şölenu"

na katıldı. 1407'de Ghiberti'nin atölyesinden ayrılarak *Floransa Katedrali*'nin süslenmesinde çalışmaya başladı. Uzun yıllar çalıştığı bu katedral için yaptığı ilk mermer heykellerle ün kazandı. 1408'den ölümüne değin sürekli siparişler aldı. 1409'da ünlü mimar Brunelleschi ile birlikte Roma'ya gitti. Burada Antik Çağ heykellerinin çeşitli örneklerini inceleme olanağı buldu. 1425 dolaylarında heykeltçi Michelozzo di Bartolomeo ile uzun yıllar sürecek bir işbirliği yaptı. 1431'de bazı siparişler nedeniyle Michelozzo'yla birlikte ikinci kez gittiği Roma'da on sekiz ay kaldı. 1433-1439 arasında *Floransa Katedrali*'nin süslemeleri için çalışmalarını sürdürdü. 1443'te bilinmeyen bir neden yüzünden Padova'ya gitti. On yıl kaldığı bu kentte ünlü *Gattamelata* heykelini gerçekleştirdi. Daha sonra Siena'ya yaptığı birkaç gezi dışında, ölümüne değin Floransa'da yaşadı.

►
Heykel-
çevre
ilişkisi

Donatello'nun bilinen ilk önemli yapıtları *Floransa Katedrali* diye anılan *Santa Maria del Fiore Kilisesi* için yaptığı *Davud* ve *İncilci Yahya* heykelleridir. Bunlardan önce gene aynı kilise için yapılmış olan iki peygamber heykelinden hangisinin Donatello'ya, hangisinin çağdaşı heykeltçi Nanni di Banco'ya (yk.1385/90-1421) ait olduğu saptanamamıştır. Sanatçının bu ilk yapıtlarındaki üslubu, ilk örneğini Giotto'nun verdiği gerçekçi anlayışın kişisel bir boyut içinde yorumlanmasına dayanır. Gerek Nanni'nin sınırları belirgin, katı biçimcilik anlayışından, gerek ustası Ghiberti'nin zarif üslubundan, heykellerinin kütleleri arasında bir ışık-gölge ve açık-koyu etkisi yaratmasıyla ayrılır. Bu etki özellikle giysi kıvrımlarında hareketli ve çarpıcı bir görünüm kazanır.

Donatello'nun hümanist eğilimleri, insan deneyiminin tüm özelliklerini temsil edebilecek biçimsel arayışlara yönelmesine yol açmıştır. Bu alandaki gelişimi 1415-1435 arasında yaptığı dört peygamber heykelinde görülür. Aslında sekiz tane olan bu heykellerin öbür dördünün sanatçının denetiminde, yardımcıları tarafından yapıldığı sanılmaktadır. Peygamber heykelleri dizisi, Donatello'nun üslubundaki gotik öğelerin giderek ayıklandığını ve bunun yerine klasik-gerçekçi özelliklere dayanan bir biçimcilik anlayışının geliştiğini gösterir. *Floransa Katedrali*'nin doğu yüzünü süsleyen peygamber heykellerinin ilk

örnekleri, onun, başlangıçtan beri izlenen insana yönelik ilgisinin giderek derinleştiği ve kişisel özelliklerin anlatımcı bir boyut kazandığı örneklerdir. İnsan dramının bireysel boyutlar içinde betimlenmesi, biçimlerin farklı niteliklerinin karşılaştırılması yoluyla değil, bütünü oluşturan parçaların, anlatımın vuruculuğunu artıracak biçimde uyumlu kılınmasıyla elde edilmiştir. Her yüz evrensel nitelikteki trajedi duygusunun belli bir biçimini yansıtır. Bu özellikler katedralin son mimarı Brunelleschi'nin üslubunun matematik kesinliğine ve dingin uyumuna ters düşer. Örneğin bu diziden *İbrahim ve İshak* heykelindeki figürlerin hareketi, herhangi bir akılcı perspektif kuruluşu sahip değildir. Hangi açıdan bakılırsa bakılsın sarmal bir hareket oluşturan bu iki figürün mekân içindeki üç boyutlu yapısı, Brunelleschi'nin mimarlığında bulunmayan dinamik bir kendiliğinden oluşum duygusu yaratır. Gene bu hareket Maniyerist dönem sanatçılarının büyük bir başarı ile kullandıkları sarmal figür biçimlendirilişinin ilk örneklerindendir.

Peygamberler dizisinin en önemli figürü halk arasında *Zuccone* (Dazlak) adıyla bilinen *Habakkuk* heykelidir. Bu yapıt Donatello'nun doğalcı (naturalist) anlatımcılığının doruk noktasını oluşturur. Figürü büyük bir hareket dalgalanması izlenimi yaratacak biçimde saran giysi kıvrımları ile gerilim içindeki yüzün taşıdığı trajik anlatım, madde ile ruh arasında çarpıcı bir karşıtlık etkisi yaratır. Bu etki bir yandan figürün nesnel ağırlığından kurtulup ruhsal bir boyut kazanmasına, öte yandan da taşın içindeki hareketin nesnel bir görüntü olmaktan çıkarak duyguya dönüşmesine yol açar.

Donatello ve çağdaşları için heykellerin içinde yer aldıkları mimari ortamla bütünleştirilmesi oldukça güç bir sorundu. Donatello, *Aziz Giovanni* adlı heykelinde bu uyumu büyük bir başarı ile gerçekleştirmiştir. Heykelin kaidesi üstündeki alçak kabartmaların oluşturduğu mekânsal etkiler, yapıtın çevresindeki mimarlık öğelerinden ayrılmasını olanaksız kılan bir bütünlük ilişkisi yaratır. Bu kabartmada o çağda yeni yeni keşfedilen perspektif kurallarının uygulanmasına karşın, biçimlerin uyumu ve derinlik duygusu perspektifle değil, figürle fon arasındaki ilişkinin resme özgü etkiler uyandıracak biçimde düzenlenmesiyle sağlanmıştır. Bunun sonucu olarak figürler Ghiberti'nin yüksek kabartmalarında olduğu gibi arka plandan ayrılmak yerine, zaman zaman bu plan içine gömülerek kabartmanın bütününe ışıklı bir hava ve hareketli bir mekân kazandırmaktadır.

Donatello, benzer biçimsel özellikleri içeren ve Siena'daki *San Giovanni Katedrali*'nin vaftiz kurnası için yaptığı *Hedores'in Şölenu* adlı alçak kabartmasında bu türün anlatım olanaklarını sonuna kadar zorlamıştır. Yapıt, Kral Herodes'in Salome'nin isteği üzerine Vaftizci Yahya'yı öldürtmesini konu alır. Şölen masası çevresindeki figürlere, bir tepsi içinde krala sunulan Aziz Yahya'nın kesik başı karşısında gösterdikleri tepkilere bağlı olarak getirilen ışık-gölge etkisi, sahnenin vahşet içindeki havasını alabildiğine dramatikleştirir. Mekân oluşturan öğelerin bir ışık atmosferi içinde böyle dinamik olarak bütünleştirilmesi, Rönesans resminin en yüksek aşamasında ulaştığı biçimsel olgunluğun heykeldeki karşılığıdır.

Işık Donatello'nun sanatında temel anlatım araçlarından biri olmasına karşın, yalnızca kütlelerin yapısının yarattığı bir etkidir. Gerçekte kütleyi biçimlendiren bir işlevi yoktur, bu ışık, onun biçim ve mekân arasındaki dinamik ilişkiyi ve biçimin yapısından gelen enerjiyi yoğun bir ışık-gölge havası içinde duyumsatmaya çaba gösterdiği yapıtlarında bile kütleye egemen bir nitelik taşımaz.

1420-1430 arası Donatello'nun üslubunun aşamalı olarak olgunlaştığı görülür. Kabartmalarında ışık gölge oyunları ile hareketlilik kazanan mekân anlayışı, giderek daha inandırıcı bir boyuta ulaşır. Öte yandan perspektif kuruluşunun mekân düzenleyen yapısı da matematik bir kesinlik kazanır. Antik Çağ'ın klasik yapıtlarının sistematik bir biçimde incelenmesiyle varılan bu kesinlik, Donatello için bir idealleştirme ilkesi ve biçimi soyutlama yöntemi anlamına gelmektedir. Matematik kesinlikle, doğa gözlemine dayanan ölçülü bir gerçekçilik anlayışının bütünleştirilerek biçime dönüştürülmesi, onun 1430 sonrası yapıtlarının temel özelliğini oluşturur. Bu yeni yönelişte Roma'da kaldığı on sekiz ay süresince Antik Çağ'ın, Hristiyan Roma'nın, Bizans'ın ve Roman üslubun çeşitli yapıtlarının incelenmesinden edindiği birikimlerin payı büyüktür.

Donatello'nun 1433-1443 arasında yaptığı sayılan *Floransa Katedrali*'nin galeri bölümü dekorasyonu ve bronzdan *Davud* heykeli, Antik Çağ etkisinin iyice duyulduğu yapıtlardır. Özellikle bölmeler içine yerleştirilmiş dans eden çıplak erkek çocuk figürleri, klasik Antik biçimciliğin coşkulu bir hareketlilikle anlatılmasının örnekleridir. Bu figürlerin getirdiği gerilim ve hareket öğesi, Brunelleschi'nin mimarlığının dengeli ve uyumlu biçimleriyle tam bir karşıtlık yaratır. *Davud* heykeli ise Antik kökenli özelliklerine karşın hiçbir Antik heykelin sahip olmadığı bir dirimsellik içerir. Heykel aynı zamanda hem bir *İncil* çobanının hem de mitoloji tanrılarından *Hermes*'in özelliklerini taşımaktadır.

Yalnız Donatello'nun değil Rönesans'ın da en önemli yapıtlarından biri sayılan *Gattamelata*, Venedik *Condottiere*'si Erosmo da Narni'yi at üstünde gösterir. *Gattamelata* gerek dev boyutlu bir anıt oluşu, gerekse Venedik Senatosu'nun isteklerine göre yapılmış olması nedeniyle Donatello'nun daha önceki yapıtlarından farklıdır. Bu isteklere göre figür Eski Roma İmparatoru olarak işlenmiş ve kahramanlık boyutu özellikle vurgulanmıştır. Ancak örnek alınan klasik modellerin gereği doğrultusunda idealleştirilen biçimsel özellikleriyle *Gattamelata*, Yüksek Rönesans'ın amaçladığı anıtsal-ideal bütünlüğünün kusursuz bir örneği olarak gösterilir.

Donatello'nun Floransa'da geçirdiği son yıllardaki üslubu, güçlü bir dışavurumcu boyut içerir. Kabaca işlenmiş figürler, taşkınlık ve tepkileri dile getiren şiddetli el kol hareketleri ve iyice çarpıtılmış yüz biçimleri, o dönemde başka örnekleri görülmeyen bir anlatım ortaya koyarlar. Donatello özellikle *Maria Magdalena* gibi aşırı çirkinliğin biçimsel olanaklarını araştırdığı yapıtlarıyla kendinden bir sonraki yüzyılın Floransa sanatı üstünde etkili olmuştur.

Donatello olgunluk dönemi yapıtlarında gerçekçi bir tutumla klasik biçim anlayışını bütünleştirmiş, dışavurumcu nitelikler taşıyan bir anlatım biçimiyle

Rönesans sanatında bir dönüm noktası olmuştur.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Davud*, 1408, Ulusal Müze, Floransa; *İncilci Yahya*, 1410-1415, Katedral Müzesi, Floransa; *Baldassare Cascia Mezarı*, 1419, Floransa Vafizhanesi; *Kardinal Rinaldo Brancacci Mezarı*, 1427, Sant Angelo Nilo Kilisesi, Napoli; *Kral Herodes'in Şölenti*, 1427, San Giovanni Kilisesi, Siena; *"Meryem'e Müjde"*, 1430-33, Santa Croce Manastırı, Floransa; *Zuccone* (Habakkuk), 1435-1436, Katedral Müzesi, Floransa; *Katrin Mucizesi*, 1445-1448; *Savurgan Oğul Mucizesi*, 1446-1450; San Antonio Kilisesi, Padova, İtalya; *Gattamelata*, 1447-1453, Santo Alani, Padova; *Maria Magdalena*, 1456, Floransa Vafizhanesi; *Juduh ve Holojernes*, 1457-1460, Signoria Alani, Floransa.

• **KAYNAKLAR:** G.Castelfranco, *Donatello*, 1965; M.Crutwell, *Donatello*, 1911; L.Goldscheider, *Donatello*, 1944; L.Grassi, *All the Sculptures of Donatello*, 2 cilt, 1964; H.W.Janson (der.), *The Sculpture of Donatello*, 1963.

• **BAKINIZ:** BRUNELLESCHI, Ghiberti, Leonardo da Vinci.

DONATI, Giovanni Battista (1826-1873)

İtalyan astronomi bilgini. Yıldız ve kuyruklu yıldız tayflarını inceleyerek spektroskopinin ve astrofiziğin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

16 Aralık 1826'da Pisa'da doğdu. 20 Eylül 1873'te Floransa'da öldü. Pisa Üniversitesi'nde öğrenim gördükten sonra 1852'de Floransa'ya giderek Kraliyet Müzesi'ne bağlı gözlemevinde çalışmaya başladı. Yansıtmalı teleskopu geliştiren ünlü astronomi bilgini Amici'nin yönettiği bu gözlemevinde özellikle kuyruklu yıldızlar üzerinde değerli çalışmalar yapan Donati, 1864'te Amici'nin ölümünden sonra gözlemevinin yöneticiliğine ve astronomi profesörlüğüne getirildi. Ayrıca, ölünceye değin, Floransa yakınlarındaki Arcetri'de kurulacak yeni bir gözlemevinin yapımını denetledi.

Atmosferin, yıldızların, Güneş'in fiziksel yapısı ve kutup ışıkları üzerinde de çalışmaları olan Donati ilgisini daha çok kuyruklu yıldızlar üzerinde yoğunlaştırmış, 1854-1864 yılları arasında altı kuyruklu yıldız keşfetmiştir. 2 Haziran 1858'de gözlemlediği kuyruklu yıldız bugün onun adıyla anılır. Gene de astronomiye en büyük katkısı, yıldız ve kuyruklu yıldızların tayfını inceleyerek, tayfölçümüne dayanan yeni bir astronomi dalının gelişmesine yol açan öncü çalışmalarıdır. 1860 Haziran'ında gözlemlenen bir Güneş tutulmasından sonra, yıldızların atmosfer yapısını incelemek amacıyla, bir yüz yıl kadar önce Fraunhofer'in geliştirdiği spektroskopla (tayfölçer) gözlemlere başlayan Donati, bilinen on beş kadar büyük yıldızın tayfıyla Güneş tayfını karşılaştırmalı olarak inceledi. Böylece, yıldız tayflarının sınıflandırmasında temel alınacak önemli veriler elde etti.

Donati, kuyruklu yıldız tayfını gözlemleyen ilk astronomi bilginidir. 5 Ağustos 1864'te kuzey gökkü-

◀ **Olgunluk dönemi**

◀ **Antik heykelin etkileri**

◀ **Gattamelata**

reden geçen "1864 II kuyruklu yıldızı"nın spektroskopla incelenmesi, kuyruklu yıldızların yapısı üstüne değerli bilgiler sağlamış, bu gök cisimlerinin kuyruk bölgesinin çok seyreklik ışıklı gazlardan oluştuğunu ortaya koymuştur.

Prizmalı spektroskopu geliştirerek sistemli bir biçimde yıldız tayflarının incelemesine uygulayan Donati'nin çalışmaları astrofiziğin başlangıç dönemine değerli bir katkıdır.

- BAKINIZ: AMICI, ANGSTRÖM, FRAUNHOFER, HALLEY, W.HUGGINS, KIRCHHOFF.

DONDERS, Franciscus Cornelis (1818-1889)

Hollandalı hekim. Görme bozukluklarına ilişkin araştırmalarıyla oftalmolojinin öncülerinden sayılır.

24 Mayıs 1818'de Hollanda'nın Tilburg kentinde doğdu, 24 Mart 1889'da Utrecht'te öldü. Fransız ve Latin okullarında eğitim gördükten sonra 1839'da Utrecht'teki Askeri Tıp Fakültesi'nden, bir yıl sonra da Leiden Üniversitesi'nden tıp diploması aldı. 1842'de Utrecht Üniversitesi'nde histoloji araştırmaları yapmaya başlayan Donders, 1852'de aynı üniversitede oftalmoloji profesörlüğüne getirildi. 1858'de kendi olanakları ve bağışlarla kurduğu ve 1883'e değin yöneticiliğini üstlendiği hastanede göz hastalıkları üzerine çalışmalar yaptı. 1862'de Utrecht'te fizyoloji profesörlüğüne getirilince hekimlikten çok temel tıbbi araştırmalara ağırlık verdi.

Donders'in 40 yılı aşkın bir süre önemli katkıda bulunduğu oftalmolojiye ilgisi, 1847'de, boşluğa baktığında gözlerin önünde uçuyormuş gibi görünen benekleri incelemesiyle başladı. Bu konuyla ilgili olarak gözün hareketlerini araştırarak, Donders yasa-sı olarak bilinen, gözün bakış çizgisi çevresindeki dönme hareketlerinin istemli olmadığını buldu. Görme bozukluklarının niteliği, tanı ve tedavi yöntemleri ve özellikle gözlük kullanımıyla bu tür bozuklukların giderilmesi konularında öncü çalışmalar yaptı. Yakını net görememe durumunda (hipermetropluk) görüntünün göz yuvarının basıklığına bağlı olarak ağtabakasının arkasına düştüğünü bulan Donders, astigmatlıktan kaynaklanan bulanık görmeyi de ışığın kırınımına uğradığı saydam tabaka ya da göz merceğindeki eğrilik kusurlarına bağladı.

Donders, ışığın gözdeki kırınımı ve gözler arasındaki uyum üzerine araştırmalarının yanı sıra, kendi adıyla bilinen glokoma türü ve çeşitli göz hastalıkları üzerine çalışmaları, makale ve kitaplarıyla oftalmolojinin gelişmesinde etken olmuştur.

- YAPITLAR (başlıca): *On the Anomalies of Accommodation and Refraction*, 1864, ("Uyum ve Kırınım Bozuklukları Üstüne").

- BAKINIZ: GRAEFE.

DONEAU, Hugues (1527-1591)

Fransız, hukukçu. Roma Hukuku'n-da Rönesans Hümanizmi'nin temsilcilerindendir.

23 Kasım 1527'de Chalon-sur-Saône'da doğdu, 4 Mayıs 1591'de Altdorf'ta öldü. Soylu bir aileden gelmekteydi. Toulouse Üniversitesi ve Bourges Üniversitesi'nde hukuk öğrenimi gören Doneau, François Douaren'in öğrencisi oldu. 1559-1572 arasında Bourges Üniversitesi'nde Roma Hukuku dersleri verdi. Calvinist olması nedeniyle, St. Bartholomew Katliamı'ndan sonra Cenevre'ye kaçmak zorunda kaldı. 1573'te III.Frédéric'in çağrısı üzerine Heidelberg Üniversitesi'ndeki ilk hukuk kürsüsünün başına getirildi. 10 yıl süreyle Heidelberg'de yaşayan Doneau, burada Roma kilisesini eleştiren kitapçıklar yazdı. Ancak III.Frédéric'in ölümü üzerine yerine gelen VI.Louis, tüm uyruklarını Luthercilik ve Calvinizm karışımı bir mezhebe girmeye zorlayınca, Heidelberg'i terk etti. 1579'da Leyden ve 1588-1591 arasında Altdorf üniversitelerinde ders verdi.

Doneau, Rönesans Hümanizmi'nin temsilcilerindendir. Bartolistler'in karmaşık mekanizmalı analitik yorumcu yöntemlerinin Orta Çağ skolastiğine ve otoriteye karşı sarsılmaz itaatini eleştiren 16.yy Fransız Roma hukukçuları, yeni yöntemler geliştirmişlerdi. Bu yeni yöntemlerden faydalanan Doneau, özel hukuk sistemleri üzerinde uzmanlaşarak Roma Hukuku'nu iki grupta topladı. Birinci grupta haklar (*cognitio juris*), ikinci grupta bu hakların yargı süreciyle işlerlik kazanması (*ratio juris obtinendi*) üzerinde durulmaktaydı. Yani haklar ve yargısal işlem, hukukun özünü oluşturuyordu.

Doneau, en önemli yapıtı olan *Commentarii juris civilis*'te ("Medeni Hukuk Yorumları"), Roma hukukunu sistenleştirmeyi amaçlamaktadır. Roma özel hukukunu, *Institutes*'daki (Hukuk El Kitabı) düzenlemelerden esinlenerek sistenleştirmeyi amaçlayan Doneau'nun bu yapıtı, Fransız Medeni Kanunu'nun hazırlanmasında önemli bir rol oynamıştır.

- YAPITLAR (başlıca): *Opera Omnia*, (ö.s.), 12 cilt, 1762-1770 ("Bütün Eserleri").

- KAYNAKLAR: T.Eyssel, *Doneau, sa vie et ses ouvrages*, 1860; R.Stintzing, *Hugo Donellus in Altdorf*, 1869.

- BAKINIZ: ALCIATI, BUDE, CUJAS.

DONGEN, Kees Van (1877-1968)

Hollanda asıllı Fransız ressam. İlk Fovistler arasında yer almıştır.

26 Ocak 1877'de Rotterdam yakınlarındaki Delfshaven'de doğdu, Monaco'da öldü. Bir süre Rotterdam'daki Süsleme Sanatları Okulu'nda okudu.

1897'de Paris'e giderek, Montmartre'daki sanatçılar arasına karıştı. Çeşitli işlerde çalıştı. 1906'da Fovistler'e katıldıktan sonra ünü yayıldı. Bir ara Almanya'daki Die Brücke grubunun üyesi olarak onların sergi etkinliklerine de katıldı. Yaşamının son yıllarını Monaco'da geçirdi.

Dongen fovist ilkelere bağlı sanat anlayışını yaşamı boyunca hemen hiç değiştirmemiştir. Genellikle sıcak renkleri ve tonları yeğlemiştir. Sarı, yeşil, mavi ve kiremit kırmızısı gibi renkleri yüzeysel bir etki uyandıracak biçimde kullanmıştır.

Konu olarak çoğunlukla çıplak kadınları, sahne yaşamını ve Paris'in çeşitli tiplerini işlemiştir. İri gözlü, kızıl saçlı, kırmızı dudaklı, ince gövdeli ve çeşitli takılar takınmış bir kadın tipi yaratmış ve sürekli olarak bu tipi incelemiştir.

Dongen, daha az anlatımcı ve sade bir tutumla ele aldığı portrelerinde karakteri yakalamada oldukça başarılı sonuçlar elde etmiştir.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Anita*, 1905; *Mücevherli Kadın*, 1905; *Şapkalı Kadın*, 1907; *Siyah Şapkalı Kadın*, 1908, Hermitaj, Leningrad; *Fellahlar*, 1912, Modern Sanat Müzesi, Paris; *Bois de Boulogne gölü*, 1912; Modern Sanat Müzesi, Paris; *Dr. Rappoport*, 1913, Boynians van Beuningen Müzesi, Rotterdam.

• **BAKINIZ:** MATISSE.

DONIZETTI, Gaetano

(1797-1848)

İtalyan opera bestecisi. 19. yy'ın ilk yarısında, İtalyan operasının önde gelen temsilcilerinden olmuştur.

Domenico Gaetano Maria Donizetti 29 Kasım 1797'de Bergamo'da doğdu, 8 Nisan 1848'de aynı kentte öldü. Küçük yaştan başlayarak müziğe karşı yoğun bir ilgi duydu. İlk eğitimini Bergamo'daki Instituto Musicale'de aldı. 1815'te, Bologna'daki Liceo Filarmonico'ya gönderildi. Her iki okulda da Rossini'nin operalarıyla ilgilendi. 1817 sonlarında Bergamo'ya döndü ve özel konserlerde çalınmak üzere yaylı çalgılar dördümleri besteledi. 1816 ve 1817'de bestelemiş olduğu üç operadan sonra, ilk kez 1818'de *Enrico di Borgogna* sahnelendi. Operalarının kazandığı başarılar, Donizetti'nin yalnızca bestecilik çalışmalarıyla ilgilenmesine imkân sağladı ve sanatçı 1830'a değin oldukça yüksek bir verimle otuzdan çok opera besteledi.

1830'da Milano'da sahnelenen *Anna Bolena* ise, Donizetti'nin tüm Avrupa'da ünlenmesini sağladı. İzleyen yıllarda da. aralarında *L'elisir d'amore* (Aşk İksiri) ve *Lucia di Lamermoor* gibi en tanınmış operalarının da bulunduğu çok sayıda yapıt verdi. 1834'te Napoli'deki Collegio di Musica'nın kontrpuan ve kompozisyon öğretmenliğine atandı. Ancak, üç yıl sonra, bu kuruluşun müdürü olmak için yaptığı başvuru sonuçsuz kaldı. Bir operasının Napoli'de sansüre uğraması üzerine, 1839'da Paris'e yerleşti. Burada da çalışmalarını oldukça hızlı ve yoğun bir şekilde sürdürdü. Meyerbeer etkileri de görülen bir trajik opera olan *La Favorite* ile *opera buffa* (güldürü-

cü opera) türünün en başarılı örneklerinden sayılan *Don Pasquale* bu dönemin ürünleridir. Yaşamının son yıllarında, özellikle 1845'ten sonra, Donizetti'nin beden ve akıl sağlığı giderek bozuldu. Bir süre akıl hastanesinde kaldı. Ölümünden önce kardeşi tarafından bakılmak üzere doğduğu kente dönmesi sağlandı.

Anna Bolena'ya dek Donizetti'nin yapıtları, hemen tümüyle Rossini'nin etkisindedir. Bu operadan başlayarak, daha kişisel ve dramatik bir üslup geliştirdiği görülür. Rossini ve Bellini ile birlikte, 19. yy'ın ilk yarısında İtalyan operasının en önemli temsilcilerinden sayılır ve onlar gibi, *bel canto* tarzında yapıtlar vermiştir. Bu tarzın giderek geçerliliğini yitirmesiyle, Donizetti'nin yapıtlarının pek çoğu da, unutulmaya yüz tutmuştur. Bununla birlikte, kimi yapıtları oldukça sık sahnelenen ve beğenilen bir besteci olarak günümüze kalmıştır.

Donizetti, Rossini'nin etkisinden uzaklaşmaya başladığı ve müziğinin ince, akıcı melodilerle örülü yapısını korurken, aynı zamanda görece dramatik bir anlatıma yöneldiği operalarıyla, üslup ve teknik bakımından Verdi'nin de habercisi olmuştur. Bu bakımdan, İtalyan operasının Rossini'den Verdi'ye uzanan gelişiminde, bir geçiş aşaması oluşturduğu kabul edilir.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Enrico di Borgogna*, 1818; *Anna Bolena*, 1830; *L'elisir d'amore*, 1832, (Aşk İksiri); *Lucrezia Borgia*, 1833; *Lucia di Lamermoor*, 1835; *La Favorite*, 1840; *Don Pasquale*, 1843.

• **BAKINIZ:** V.BELLINI, ROSSINI, VERDI.

DONİZETTİ PAŞA

(1788-1856)

İtalyan bando şefi. Batı örneğinde ilk Türk bandosunun kurucusudur.

6 Kasım 1788'de Lombardiya'nın Bergamo kasabasında doğdu, 12 Şubat 1856'da İstanbul'da öldü. İtalyan opera bestecisi Gaetano Donizetti'nin ağabeysidir. İlk müzik derslerini amcası Carini ile, kardeşinin öğretmenisi Simon Mayr'dan aldı. Fransa'nın Kuzey İtalya'yı işgalinden sonra, yirmi yaşında askere alınarak bandoda görevlendirildi. Bando üyesi olarak I. Napoléon'un Avusturya, İspanya savaşlarına katıldı. Napoléon, Elbe adasına sürgüne gittiğinde de yanından ayrılmadı, sonuna kadar ona bağlı kaldı. Waterloo Savaşı'nın Napoléon'un kesin yenilgisiyle bitmesi üzerine ülkesine dönerek, Sardunya (Piemonte) Krallığı'nın ordusunda bir alay bandosunda şef oldu. Fransız hükümetinden Légion d'Honneur nişanı almıştır.

1826'da Batı örneğine göre kurulan ilk Türk bandosuna şef atanan Fransız uyruklu Manguel'in bu görevde başarılı olamadığı görülünce, Sardunya devletinin İstanbul'daki büyükelçiliğinin tavsiyesi ile 1828'de İstanbul'a çağırıldı. Çok geniş yetkilerle göreve getirildi. Donizetti, Müzik-yı Hümâyûn'un çalışmalarını yeniden düzenledi. İtalya'dan getirdiği

veni çalgılarla bandoyu zenginleştirdi. Birkaç ay içinde dikkate değer bir ilerleme gösteren genç bir topluluğu günden güne geliştirerek, çalgı müziği dışında, İtalyan operalarından seçme parçalar okuyabilecek düzeye getirdi. Sarayın harem bölümünde de dersler verdi. Türkiye'de çalıştığı yirmi sekiz yıl boyunca II. Mahmud ile Abdülmecid'den büyük anlayış, yakınlık gördü. 1841'de miralay (albay), 1855'te de mirliva (tuğgeneral) rütbesine yükseltildi.

Donizetti Paşa'nın çalışmaları yalnızca askeri bando müziğiyle sınırlı kalmadı; bandoyu aynı zamanda bir orkestra gibi düşündüğü için, ona göre programlar hazırladı. Asıl amacı, Batı müziğini Saray çevresinde sevdirdikten sonra yavaş yavaş halka yaymaktır. Batı müziğinin ciddi öğretimi onunla başlamış, ama sabırlı bir çalışmayla attığı temel, Abdülmecid'den sonraki padişahlar zamanında aynı anlayışla işlenip güçlendirilmediği için, batı müziği yalnız resmi düzeyde bir ilgi konusu olarak kalmıştır. Donizetti Paşa'nın öğrencileri Türkiye'de bu resmi

ilgiyle gelişecek olan Batı müziğinin ilk temsilcileridir.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Mahmudiye Marşı*, 1828; *Mecidiye Marşı*, 1839; *Sofyân Şevk-Efzâ Peşrevi*.

• **KAYNAKLAR:** M.R. Gazimihal, *Türkiye-Avrupa Müsiki Münasebetleri*, 1939; M.R. Gazimihal, *Türkiye Askeri Müzikaları Tarihi*, 1955; H.B. Yönetken, "Donizetti Paşa", *Radjo*, (44), 1945.

Muzika-yı Hümayûn

II. Mahmud*, 1826'da Yeniçeri Ocağı'nı kaldırarak Osmanlı ordusunu Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye adıyla yeniden örgütledikten sonra, Mehterhane'yi de kaldırdı, yerine, Endurun ağalarından oluşan, Batı örneğinde bir bando takımı kurdu. Böylece, Endurun musiki örgütü içinde yeni bir müzik topluluğu doğdu. Bununla birlikte, başkent İstanbul dışındaki mehterhaneler o tarihte hemen ortadan kaldırılmamış, on yılı aşkın bir süre daha varlığını sürdürmüştür.

Bando, Muzika-yı Hümayûn'un çekirdeği, ana koluydu. Askeri müzik dışındaki türlere de yönelinmesi ve geleneksel Türk müziği bölümünün kurulması ile, kadrosu ve çalışma alanı genişlemiş, Saray'daki hemen bütün müzik çalışmalarını içinde toplayan bir okul durumuna gelmiştir. Sonraları, müzikle, güzel sanatlarla ilgili olmayan etkinlikler de örgütün yapısı içine alınmıştır. Örgüt bando, orkestra, "muezzinan" denilen müezzin ve başmüezzinler ve fasıl takımları ana kollarını kapsamaktaydı. Opera, operet, koro, tiyatro, ortaoyunu, karagöz, kukla, hokkabazlık, cambazlık gibi etkinlikler de örgütün öteki kollarını oluştuyordu. Bunlara bir ara, bir de mandolin takımı eklenmişti.

Muzika-yı Hümayûn'un ve orkestraların başına getirilen kişiler uzun yıllar yabancı uyruklu müzikkilerden özellikle İtalyanlar'dan seçildi; bunlara paşalığa kadar yükselen rütbelere verildi. Bugün kullanılan birçok müzik teriminin İtalyanca'daki biçimiyle Türkçe'ye girmesi, Batı müziğinde ilk resmi öğretmenlerin İtalyan oluşunun bir sonucudur. Muzika-yı Hümayûn'da müzik dersleri dışında, Türkçe, Fransızca, Farsça, Arapça yazı dersleri de okutuluyordu. Türk ve Batı müziği dallarında ünlenen pek çok

sanatçı burada yetişmiş, sonra da Saray'daki çeşitli topluluklara yönetici olmuştur. Bu sanatçılar Türk ve Batı müziği bilgilerini bir arada öğrenmişlerdir. Örgütün yabancı uyruklu komutanları, Türk müziği makamları ya da havası içinde marşlar bestelemişler, öğrencilerini de marş bestelemeye yöneltmişlerdir. Bugün bandlerın çaldığı marşların çoğu Muzika-yı Hümayûn'da yetişmiş bestecilerin yapıtlarıdır. Kimi besteciler çoksesli yapıtlar yazmışlar, ayrıca, klasik Türk müziğine ait yapıtları Batı müziğinin temperament sistemine göre çokseslendirmişlerdir.

1908 Meşrutiyeti'nden sonra kadrosu yavaş yavaş azaltılan Muzika-yı Hümayûn bir saray bando ve orkestrasına dönüştü. 1924'te Cumhurbaşkanlığı'na bağlanarak Riyaset-i Cümhur Musiki Heyeti adını aldı; Riyaset-i Cümhur İncesaz Heyeti ile Riyaset-i Cümhur Orkestrası Muzika-yı Hümayûn'un devamı sayılabilir. Öte yandan, mehter takımı 1914'te Müze-i Asker-i Osmanî'ye bağlı olarak, Mehterhane-i Hakanî adıyla yeniden kurulmuş, I. Dünya Savaşı ile Kurtuluş Savaşı sırasında etkinlik göstermiştir. 1935'te Milli Savunma Bakanlığı'nca, bir kez daha kaldırılmış, ancak, 1953'te Askeri Müze'ye bağlı olarak yeniden kurulmuştur. Bugün Silahlı Kuvvetler'in bir mehtaran bölüğü vardır.

Muzika-yı Hümayûn'un bellibaşlı komutanları ile orkestra şefleri şunlardır: İtalyan asıllı Donizetti Paşa, Guatelli Paşa, Bizani, 19. yy'ın en tanınmış orkestra şeflerinden Angelo Mariani, Ermeni asıllı Fransız Dussap Paşa, İspanyol uyruklu Aranda (D'aranda) Paşa, Osman Paşa, Necip Paşa, Miralay Safvet bey (Atabinen), Zati Bey (Arca), Zeki Bey (Üngör).

John Donne

DONNE, John (1572-1631)

İngiliz şair ve din adamı. Metafizikçi Şiir Okulu'nun en önemli temsilcilerindendir.

1572 yılında, 24 Ocak ile 19 Haziran arasında bir tarihte, Londra'da doğdu. 31 Mart 1631'de aynı yerde öldü. Katolik bir ailenin çocuğuydu. Babası zengin bir tüccardı. On yaşına değin özel ders aldı. 1584'te Oxford Üniversitesi'ne girdi, ama diploma alabilmek için edilmesi gereken yemin dinsel inançlarına aykırı düştüğünden, öbür Katolik gençler gibi o da üniversiteden diploma almadan ayrıldı. Kısa bir süre Cambridge Üniversitesi'ne gittiği söylenir. Daha sonra 1591-1596 arasında Lincoln's Inn'de hukuk öğrenimi gördü. İki kez donanmayla İspanyollar'a karşı sefere çıktı ve bu yolculuklarda kurduğu ilişkiler sayesinde, dönüşünde, İngiltere Baş Yargıç Sir Thomas Egerton'un özel sekreterliği gibi önemli bir görevi elde etti. Ancak Egerton'un akrabası olan on yedi yaşındaki Anne More ile 1601'de gizlice evlenmesi üzerine bu evliliği onaylamayan Egerton Donne'ı hapse attırdı. Birkaç ay sonra hapisten çıktıysa da yıllarca işsiz kaldı ve para sıkıntısı çekti. Kral I. James ancak meslek olarak Kilise'yi seçtiği takdirde onu koruyacağını söylüyordu. Gençliğinden beri Katoliklik ve Protestanlık arasında karar veremeyen Donne 1615'te Anglikan Kilisesi'ne geçti ve papaz oldu.

Donne 16. yy şiirine tepki olarak çıkan ve sonradan "metafizikçi" adı verilen bir şiir akımının en önemli şairlerinden biriydi. Dil ve içerik bakımından büyük yenilikler getirmiştir. Yalnız aşk şiirleri değil, aynı zamanda dinsel şiirler ve tanrıbilim alanında yapıtlar yazmış çok yönlü bir sanatçıydı. Asıl ününü, yaklaşık olarak 1590-1612 arasında yazmış olduğu aşk şiirlerine borçludur. Basılmak üzere yazılmış olmayan bu şiirler, o yıllarda ancak kapalı bir çevrede elden ele dolaşıyor ve hayranlık uyandırıyor. Basılmaları

ancak Donne'ın ölümünden iki yıl sonra, 1633'te gerçekleşti. Kendinden sonra gelen iki kuşağı çok etkilemiş bir şair olan Donne 17. yy'ın ikinci yarısından sonra gözden düşmeye başlamış, 18.yy'da ise hiç tutulmamıştır. 19. yy'da da bir iki şair ve eleştirmen dışında Donne'ı önemseyen olmamıştı. Ancak 20. yy'ın başlarında H.J.C.Grierson'ın ve özellikle T.S.Eliot'ın Donne'ı yeniden keşfedip değerlendirmelerinden sonra, şair yeniden dikkatleri üstüne çekmiş ve 1940'larda, bazı eleştirmenlerce Shakespeare'den sonra İngilizler'in en büyük şairi olduğu ileri sürülmüştür. Bu değerlendirme bugün abartmalı görünmektense de, Donne'ın, İngilizler'in birkaç büyük şairi arasında yer aldığı söylenebilir.

Donne 1590'larda şiir yazmaya başladığı zaman, İngiltere'de aşk şiirinde Petrarca geleneği egemendi. Şairler sonelerinde platonik bir aşkı dile getirir, hep sevgilinin güzelliğini över, onu yüceltir ve acımasızlığındanyakınarak, döküklerigözyaşlarından, çektikleri acılardan söz ederlerdi. Donne, Petrarca geleneğinin kalıplarını kırdı ve gerek içerik gerekse biçim bakımından yeni bir şiirin yolunu açtı. Donne'ın aşk şiirleri çok çeşitlidir, ama birbirinden farklı aşk anlayışlarını dile getiren iki büyük gruba ayrılabilirler. Birinci grup şiirlerde Donne aşkı, geçici, bedensel bir zevk işi sayar. Kadını yüceltmek şöyle dursun, onu aşk oyunu oynayan bir dişi olarak görür, bazen aşağılar da. İkinci grup şiirlerindeki yaklaşım ise çok değişiktir. Bunlarda, bedensel yönü yadsımayan, ama karşılıklı derin bir sevgi ve güven duygusuna dayanan ciddi bir aşktan söz edilir. Şiirlerinin kronolojik sırası bilinmemekle birlikte, bazı eleştirmenler, Donne'ın bu ikinci grup şiirlerini, Anne More'u tanıdıktan sonra yazmış olduğu kanısındadırlar. Donne aşk şiirlerinde kadının güzelliğinden hiç söz etmez; bir kadınla ilişkinin kendinde yarattığı duyguları ve yaşantıları araştırıp anlatmaya çalışır. Sanki o sırada karşısında bulunan sevgilisiyle konuşur ve tartışır gibi yazmasının sağladığı dramatik öğe ve canlılık daha önceki şairlerde yoktur.

Donne İngiliz şiirine biçimsel bakımdan da yenilik getirmiş bir şairdir. 16. yy şiirinde "şairane" bir dil kullanılıyordu. Donne "şairane" bir dille yazmaz; onunki güncel konuşma dilidir ve kullandığı imgeler de güzel nesnelerle yapılmış, süsleme işlevi gören imgeler değildir. Metafizikçi Okul'un başlıca özelliklerinden biri olan ve "conceit" adı verilen bu benzetmeler, ilk bakışta, aralarında hiçbir benzerlik bulunmayan iki öğeyi birbirine bağlamakla sağlanır. Donne'dan önceki şiirde imge kaynağı doğa (çiçekler, vadiler, kıymetli taşlar vb.) ve mitologyadır. Donne ise duygularını dile getirirken günlük eşyadan, kimya, astronomi, tıp, skolastik felsefe gibi çeşitli düşün dünyalarından yararlanır. Örneğin bir şiirinde sevgiliyle kendini bir pergelin iki ayağına; bir başka şiirinde sevgilisinin okşadığı çıplak vücudunu yeni keşfedilen Amerika kıtasına benzetir. Donne ve onu izleyenlerin, aşk şiirinde felsefeve bilim dünyalarından alınmış malzeme kullanmaları daha sonra kendilerine "metafizikçi" adının verilmesine neden olmuştur.

Şiirinin başka bir özelliği ahenksiz izlenimini uyandırmasıdır. Alışlagelmiş olan yumuşak ve müzikal ahenk onun şiirinde görülmez. Ama yoğun duygularını dile getirmek ve söylediklerini kanıtla-

mak için kurduğu mantıksal yapıda konuşma dilinin ritimlerini kendi amacına hizmet edecek bir şekilde ustalıkla kullanır.

Donne'in bir başka yönü de dinsel yönüdür. Her türlü bilgiye susamış olan bu şair, aşk şiirlerini yazarken bir yandan da dinle ilgileniyor, gerçeği arıyor ve bu konuda düzyazı yapıtlar ve şiirler yazıyordu. Bunlardan çoğu bugün ancak tarihsel bir değer taşır. Örneğin 1610'da yayımlanan ilk yapıtı *Pseudo-Martyr* İngiltere'de Katolikler'in bazı durumlarda Krala itaat etmektense dinsel inançları gereği ölümü yeğlemelerinin yanlış bir davranış olduğunu kanıtlamak için yazılmıştır. 1611'de yayımlanan *Ignatius His Conclave'de* Cizvitler'le alay eder. Yayımlamaya cesaret edemediği *Biathanatos*'da, bazı durumlarda intihar etmenin günah sayılamayacağı görüşünü savunur. Düzyazı yapıtları içinde sanata açısından değer taşıyan *Devotions Upon Emergent Occasions* (1624) geçirdiği ağır bir hastalıktan sonra kendi ruhsal durumunu çözümlemeye çalıştığı, ölüm konusu etrafında dönen bir kitaptır. Dinsel şiirlerinden yalnız "Holy Sonnets" adıyla anılan ve kendi korku ve umutlarını dile getirdiği, ölüm, günah, ve af konularını işlediği şiirleri sanat bakımından değerlerini korumuşlardır. Donne papaz olduktan sonra bir iki dinsel şiir yazmış, bütün sanatçılığını verdiği vaazlarında göstermiştir. Öldüğünde vaiz olarak ünü şairliğinden daha yaygındı.

17. Yüzyıl İngiliz Şiiri

17. yy'ın başında Metafizikçi Okul'a bağlı şairler, hayal gücü zengin, heyecanlı, duygulu, paradokslarla beslenmiş şiirler yazmıştır. Ancak yüzyıl boyunca şiir beğenisi değişmiş ve 18. yy'ın başında, açık berrak, dengeli, heyecansız bir şiir anlayışı edebiyata egemen olmuş, hayal gücü ve heyecan, yerini, akla ve sağduyuya bırakmıştır.

Şiirde görülen bu değişime büyük ölçüde 17. yy'ın bilimsel devrim çağı olmasıyla açıklanır. Galilei*, Bacon* ve Newton* gibi bilim adamları ile Descartes*, Hobbes* ve Locke* gibi düşünürler insanların dünyaya bakışını etkilemişlerdi. Newton'dan sonra, evren, aklın açıklayabileceği büyük bir makine sayılıyordu ve "gerçek" kavramı, kanıtlanabilir matematiksel gerçek ile özdeşleşmeye başlamıştı. Gerçeğe varmak, ölçüye, dengeye, soyutlamaya ve akla gereksinme gösteriyordu. Şairin de sezgisini ve hayal gücünü kullanarak bazı gerçeklere ulaşabileceği inancı zayıflamaktaydı.

18. yy'da artık şiirden beklenen de, evrensel olanı, yani bilinen genel insan doğasını yansıtmak, insanlar arasında ortak olan duyguları dile getirmek olmuştur. Özgün düşünceler, kişisel duygular, beklenmedik şaşırtıcı imgeler hoş karşılanmamaya başlanmış; metafizikçi şiir, yerini 18. yy'ın klasik, kurallara uyan, ölçülü, açık, dengeli, heyecansız ama iyi işlenmiş şiirine bırakmıştır.

• **YAPITLAR (başlıca):** *The Poems of John Donne*, (ö.s.), H.J.C.Grierson (der.), 1912, ("John Donne'dan Şiirler"); *Complete Poems and Selected Prose*, (ö.s.), John Hayward (der.), 1932, ("Toplu Şiirler ve Düzyazılardan Seçmeler"); *The Divine Poems*, (ö.s.), Helen Gardner (der.), 1953, ("Kutsal Şiirler"); *The Sermons of John Donne*, (ö.s.), G.R.Potter ve E.M.Simpson (der.), 10 cilt, 1953-1962, ("John Donne'in Vaazları").

• **KAYNAKLAR:** A.Alvarez, *The School Donne*, 1961; R.C.Bald, *John Donne: A Life*, 1970; J.Bennett, *Five Metaphysical Poets*, 1964; T.S.Eliot, "The Metaphysical Poets", *Selected Essays*, 1932; J.Havelock (der.), *Donne, Songs and Sonnets*, 1973; J.B.Leishman, *The Monarch of Wit*, 1951; E.Simpson, *A Study of the Prose Works of John Donne*, 1948; A. Stein, *John Donne's Lyrics: The Eloquence of Action*, 1962.

DONSKOY, Mark (1901-1981)

SSCB'li film yönetmeni. Sovyet sinemasında özellikle Gorki uyarlamalarıyla tanınmıştır.

Mark Semyonoviç Donskoy 6 Mart 1901'de Odessa'da doğdu, 24 Mart 1981'de öldü. Gençliğinde Kızıl Ordu'da çarpıştı. Psikiyatri öğrenimi gördü, emniyet görevlisi olarak çalıştı. 1925'ten sonra sanatla ilgilendi ve Ayzenştayn'ın öğrencisi oldu. 1928'de film çevirmeye başladı. "Gorki Üçlemesi" olarak bilinen *Detstvo Gorkovo* (Gorki'nin Çocukluğu), *V Lyudyah* (İnsanlar Arasında) ve *Moi Üniversitetti* ("Benim Üniversitelerim") adlı filmleri onun, Gorki'yi çok iyi tanıyan bir yönetmen olduğunu kanıtladı. 1956'da çevirdiği *Mat* (Ana) filmi Gorki uyarlamalarının kusursuz bir örneği sayılır. 1969'da ünlü Rus baritonu Şalyapin'in yaşamını konu alan filmi de destan-film türünün başyapıtlarındandır.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Detstvo Gorkovo*, 1938, (Gorki'nin Çocukluğu); *V Lyudyah*, 1939, (İnsanlar Arasında); *Moi Üniversitetti*, 1940, ("Benim Üniversitelerim"); *Kak Zakalyalas Stal*, 1942, (Ve Çeliğe Su Verildi); *Mat*, 1956, (Ana); *Şalyapin*, 1969.

DOPPLER, Christian (1803-1853)

Avusturyalı fizikçi. Bir dalga kaynağı ile gözlemci arasındaki görelî hareket nedeniyle görünür dalgaboylarının değişmesine ilişkin, kendi adıyla bilinen olayı bulmuştur.

Johann Christian Doppler 29 Kasım 1803'te Salzburg'da doğdu; 17 Mart 1853'te Venedik'te öldü. 1822'de matematik okumak amacıyla Viyana Politeknik Enstitüsü'ne girdi; ancak bu okulun eğitim düzeyini yeterli bulmadığından üç yıl sonra Salzburg'a dönerek çalışmalarını kendi kendine sürdürdü. 1829'dan başlayarak Viyana ve Prag'daki devlet liselelerinde matematik öğretmenliği yaptıktan sonra, 1841'de Prag Devlet Teknik Akademisi'nde temel

matematik ve uygulamalı geometri profesörlüğüne getirildi. Ses ve ışık kaynaklarına ilişkin ünlü "Doppler olayı"nı bu kuruluştaki bulunduğu yıllarda açıklayan Doppler, 1847'de Chemnitz'deki (bugün DAC' de Karl-Marx-Stadt) Madencilik Akademisi'nde matematik, fizik ve mekanik profesörlüğünü üstlendi, 1850'de Viyana Üniversitesi'nde Avusturya'nın ilk deneysel fizik kürsüsünde profesörlüğe ve yeni kurulan Fizik Enstitüsü'nün yöneticiliğine atandıysa da, yıllardır akciğerlerinden hasta olduğu için 1852'de görevinden ayrılıp dinlenmek üzere Venedik'e gitti ve ertesi yıl, henüz 50 yaşındayken orada öldü.

İlk çalışmalarını matematik alanında yapan Doppler bilimsel ününü, hızın ses ve ışık dalgalarının gözlemlenen frekansı üzerindeki etkisini veren ve kendi adıyla anılan ilkeye borçludur. 1842'de "Über das farbige Licht der doppelsterne" ("Çift Yıldızların Renkli Işığı Üstüne") başlıklı makalesinde açıkladığı bu olgu fizik ve astronominin temel ilkelerinden biridir. Bu çalışmasında, gözlemciye göre hareket halinde olan bir titreşim (ses ya da ışık) kaynağından yayılan dalgaboylarının hızı bağli olarak değişmesini inceleyen Doppler, dalgaboyunun, eğer titreşim kaynağı gözlemciye uzaklaşıyorsa artı, gözlemciye yaklaşıyorsa eksi değerde $\Delta\lambda$ kadar bir değişikliğe uğradığını açıkladı. Doppler olayı, düdük çalarak geçen bir trenin sesinde kolayca gözlemlenebilir: Tren gözlemciye yaklaştıkça düdük sesi giderek tizleşir (frekansı artar), gözlemciye uzaklaştıkça pesleşir (frekansı azalır). 1845'te, Hollandalı meteoroloji bilgini Christoph Buys-Ballot'nun (1817-1890) deneysel olarak kanıtladığı akustik Doppler olayı günümüzde radarla seyir tekniklerinde (Doppler sonarı) ve büyük balık sürülerinin yerini belirlemede kullanılarak havacılık, denizcilik ve balıkçılıkta yaygın bir uygulamaya konu olmuştur.

Doppler, 1846'da, bu kez hem dalga kaynağının hem de gözlemcinin hareketli olması koşulunda geçerli olan

$$f' = f \frac{V \pm v_o}{V \mp v_s}$$

formülünü yayınladı. Burada f dalga'nın frekansı, f' dalga'nın hareket halinde olması nedeniyle değişen frekansı, V dalga'nın hızı, v_o gözlemcinin hızı, v_s ise kaynağın hızıdır. Üstteki işaretler (payda +, paydada -) kaynakla gözlemcinin birbirine yaklaştığı, alttaki işaretler ise birbirinden uzaklaştığı durumlar için geçerlidir. Seste gözlemlenen bu harekete bağli dalga-boyu değişikliğinin ışık için de söz konusu olduğunu düşünen Doppler çiftyıldızların ışığını inceleyerek, renk kaymalarının nedenini yıldız ile Yer'in görelî hareketine bağladı. Ancak bu olguyu kuramsal bir temele oturtturarak inandırıcı bir biçimde açıklayamadı. Optikteki Doppler olayını açıklayarak astronomiye, özellikle tayf çizgilerinin kaymasına uygulayan Fizeau olmuştur. Bu açıklamaya göre, yıldız ile Yer birbirinden uzaklaştığında yıldızın ışığı tayfın kırmızı bölgesine (daha alçak frekansa ya da daha uzun dalgaboyuna), birbirine yaklaştığında ise tayfın mor bölgesine (daha yüksek frekansa ya da daha kısa dalgaboyuna) doğru kayar. Doppler olayı, duyarlı spektroskopların yapımından sonra astronomide giderek önem kazanmış, Einstein'ın görelî kuramıyla bağdaştırılarak çağdaş astronominin temel kavramlarından biri olmuştur. Özellikle Hubble'in çalışmaları

rından sonra, uzaktaki yıldızların ışığının kırmızıya kayma olgusunu evrenin genişlemesine bir kanıt olarak değerlendiren çağdaş evren kuramlarının temeli de gene Doppler olayına dayanır.

• YAPITLAR (başlıca): *Abhandlungen von Christian Doppler*, (ö.s.), 1907, H.A. Corenz (der), ("Christian Doppler'in Araştırmaları").

• BAKINIZ: EINSTEIN, FIZEAU, W. HUBBLE, HUGGINS, MÖSSBAUER.

DORÉ, Paul Gustave (1832-1883)

Fransız grafikçi ve kitap resimleyicisi. Yapıtlarıyla 19.yy'ın grafik sanatçılarını, özellikle de karikatürcüleri etkilemiştir.

6 Ocak 1832'de Strasbourg'da doğdu, 23 Ocak 1883'te Paris'te öldü. Genç yaşta grafik sanatlarla ilgilenmeye başladı. Paris'e yerleşti. Burada haftalık bir dergi için taşbaskı tekniğiyle (litografi) resimler yaptı. Bir süre sonra kitap yayımcısı Philipon için çalışmaya başladı ve çeşitli yazarların kitaplarını resimledi. 1854'te *Oeuvres de Rabelais* ("Rabelais'in Yapıtları") ve 1855'te Balzac'ın *Les contes drôlatiques* i ("Eğlenceli Öyküler") için yaptığı gravürlerle ün kazandı ve çağının önde gelen kitap resimleyicilerinden biri olarak bu alanda çalışmalarını sürdürdü.

Doré önceleri taşbaskı üstüne çalışırken, bir süre sonra, başka sanatçılar tarafından baskıya hazırlanmak üzere tahta kalıplara oyulan çizimler yapmaya yönelmiştir. Gerçekçi bir üslupla olağandışı konuları ele alması ve güçlü öykücülüğü ile çağdaşlarını, özellikle de Daumier, Gavarni (1804-1866) ve Grandville gibi karikatürcü yanı ağır basan sanatçıları etkilemiş, onların yapıtlarında ortaya çıkan gerçekçi yaklaşımın hazırlayıcısı olmuştur. Yaşamının sonlarına doğru resim ve heykel alanlarında da yapıtlar veren Doré'nin resimlediği kitaplar arasında Dante'nin *İlahî Komedya'sı*, La Fontaine'in *Masallar'ı*, Cervantes'in *Don Kişot'u* en ünlüleridir. Ayrıca bir de resimlerini yapmış olması nedeniyle kendi adıyla anılan *Doré İncil'i* yayımlanmıştır. Uluslararası ünü nedeniyle yapıtları başka ülkelerde de aranır olmuş, örneğin Londra'da özel bir Doré Galerisi açılmıştır. Toplum-bilim araştırmacıları için bugün bile ilginç birer görsel kaynak niteliğindeki yapıtları önde gelen müzelerde sergilenmektedir.

• BAKINIZ: DAUMIER.

DORIA, Andrea

(1466-1560)

Cenevizli amiral. Fransa Krallığı ve Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu donanmalarına komuta etmiştir.

30 Kasım 1466'da Oneglia'da doğdu, 25 Kasım 1560'ta Cenova'da öldü. Cenevizli soylu bir ailenin oğluydu. Önce Papa VIII. Innocentius'un, ardından İtalya'daki bazı yerel prenslerin buyruğunda çalıştı. 1510'a doğru kendi yaptırdığı sekiz kalyonla Akdeniz'e açıldı ve korsanlarla çarpışmaya başladı.

Aragon ve Kastilya kralı Charles, 1519'da V.Charles adıyla Kutsal Roma-Cermen imparatoru olarak taç giymiş, I.François'nın imparator olma konusundaki beklentisinin gerçekleşmemesi, Fransa ve Aragon arasındaki eski düşmanlığı yeniden gündeme getirmişti. Aynı yıl I.François'nın buyruğuna giren Andrea Doria, I.François ve V.Charles arasındaki savaşlarda Fransız donanmasına komuta etti. 1524'te Marsilya açıklarında bir İspanyol donanmasını yendi. 1525'te Fransız ordusunun Pavia'da yenilmesinden ve I.François'nın tutsak edilmesinden sonra bir süre Papa VII.Clement'in buyruğunda çalıştı. 1527'de, I.François serbest bırakıldıktan sonra yeniden Fransa'nın yanına geçti. Cenova'nın İspanyol egemenliğinden çıkarılarak Fransa Krallığı topraklarına katılmasına katkıda bulundu. Ama I.François, Cenova konusunda verdiği sözleri tutmayınca araları açıldı. Andrea Doria Fransız donanmasından ayrılarak Cenova'ya özgürlük verilmesi koşuluyla V.Charles'in buyruğuna girdi. 1528'de Cenova'yı Fransız işgalinden kurtararak kente girdi. Bunun üzerine V.Charles ona Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu donanmasının amirallliğini ve Melfi prensliğini verdi.

Cenova'nın mutlak yöneticisi olan Doria, kentin soylu ailelerine dayanan bir tür oligarşi kurdu. 1529'da Fransız ordusunun Cenova'yı geri almak için yaptığı saldırıyı etkisiz bıraktı. Bu yıllarda Barbaros Hayreddin Paşa komutasındaki Osmanlı donanması Akdeniz'de Kutsal Roma İmparatorluğu'nun egemenliğini tehdit etmekteydi. V.Charles'in Barbaros'a karşı alınacak önlemleri saptamak amacıyla topladığı meclis, Andrea Doria'yı Akdeniz'de Osmanlı egemenliğine son vermekle görevlendirdi. Doria, 1532'de Koron'u ele geçirdi. 1537-1540 Osmanlı-Venedik Savaşı sırasında hazırlanan Haçlı deniz seferine komuta etti. 1538'de Barbaros Hayreddin Paşa komutasındaki Osmanlı donanmasına Preveze'de yenildi. Korfu'ya çekilen Doria, 1541'de V.Charles'in Ceza-yir seferine katıldı.

1547'de Cenevizli rakip bir aileden Luigi Fiesci, Doria'ya karşı bir suikast düzenledi. Bu olayda yeğeni Gianettino öldürülen Doria, olaya karışanları acımasızca cezalandırdı. 1555'e dek V.Charles'in yanına savaşmayı sürdürdü, sonra donanmasının komutasını yeğeni Giovanni Andrea Doria'ya bıraktı. Cenova'ya özgürlüğünü kazandırmış olması nedeniyle kente üzerinde "vatanın babası" yazan bir heykeli dikildi.

• BAKINIZ: CHARLES V [CHARLES QUINT], FRANÇOIS I, HAYREDDİN PAŞA [BARBAROS].

D'ORIOLA, Pierre Jonquères

(1920)

Fransız,binici. Dünya şampiyonu olmuştur.

Fransa'da soylu bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Çok küçük yaşta ata binmeye başladı. Daha sonra konkurhipiklerde adını duyurdu. Kısa zamanda yalnız Fransa'nın değil, binicilik dünyasının en ünlü isimlerinden biri oldu. 1952 ve 1964 Olimpiyat Oyunları'nda üstün bir başarı göstererek altın madalyalar kazandı. 1966'da Dünya şampiyonluğunu kazandı. Kendinden üç yaş küçük kardeşi Pierre d'Oriola da dünyaca ünlü bir eskrimcidir.

DORIOT, Jacques

(1898-1945)

Fransız siyaset adamı. Fransız Halk Partisi'nin kurucularındandır.

26 Eylül 1898'de Oise Eyaleti'nin Bresles kasabasında doğdu, 22 Şubat 1945'te Almanya'da öldü. Saint-Denis'te metalurji işçisi olarak çalışırken 1920'de Fransız Komünist Partisi'nin (FKP) Gençlik Örgütü'ne (Jeunesse Communiste) üye oldu, 1923'te örgütün genel sekreterliğine getirildi. 1924'te FKP'den milletvekili seçildi ve Ruhr Bölgesi'nin işgaliyle, Rif Savaşı'na karşı FKP'nin yürüttüğü kampanyalara öncülük etti. 1931'de FKP'den Saint-Denis belediye başkanı seçilen Doriot, FKP'nin faşistlere karşı etkin tavrı almadığı gerekçesiyle sert eleştirilere başlayınca 1934'te FKP'den çıkarıldı.

Doriot FKP'den çıkarıldıktan sonra faşist eğilimli bir dergi olan *Emancipation Nationale*'i çıkarmaya başladı. 1936'da bu derginin çevresinde toplanan bir grupla birlikte faşist Fransız Halk Partisi'ni kurdu ve *La liberté* adlı derginin yayımını başlattı. Aynı yıl Saint-Denis'ten yeniden milletvekili seçilen Doriot mecliste, Halk Cephesi iktidarını yıpratmak için yoğun bir mücadele verdi. 1940'ta Naziler'in Fransa'yı işgal etmelerinden sonra ise işgalcilerle işbirliğine dayanan bir siyaset izledi. Vichy hükümetini Hitler'e sadık bir yönetim kurmamakla suçlayan Doriot, Naziler'den maddi destek alarak Pétain ve Laval'a karşı girişimlerde bulundu. Bu sırada Bolşevizm'e karşı Fransız Gönüllüler Birliği adında bir örgüt kurdu ve Doğu cephesinde Naziler'le birlikte SSCB'ye karşı savaştı. Savaşın sonlarına doğru, Sigmaringen'de kurduğu Vatan Radyosu'ndan Fransa'ya yönelik yayınlar yaptı. Haziran 1944'te Müttefikler'in Fransa'ya çıkmasından sonra Almanya'ya kaçarken bir uçaktan açılan makineli tüfek ateşi sonucu araçbaşının içinde öldü.

• BAKINIZ: DEAT, LAVAL, PÉTAİN.

DORMEN, Haldun

(1928)

Türk oyuncu ve oyun yönetmeni. Hareketli sahneleri çözümlemedeki ustalığı ve yönettiği müzikallerle tanınmıştır.

5 Nisan 1928'de Mersin'de doğdu. Babası işadımıydı. Ortaokulu İstanbul'da Galatasaray Lisesi'nde, Liseyi Robert Koleji'de okudu. 1949'da ABD'ye giderek Yale Üniversitesi Tiyatro Yönetmenliği Bölümü'ne girdi. 1952-1954 arasında Hollywood ve Saranach Lake'de küçük profesyonel tiyatrolarda çalıştı. 1954'te Türkiye'ye döndü, Muhsin Ertuğrul yönetimindeki Küçük Sahne'ye girdi. 1955'te Dormen Tiyatrosu'nu kurdu ve *Papazkaçı*'yı sahneledi. Askerliğini yaptıktan sonra, 1957'de Cep Tiyatrosu'nda genç amatörlerle çalıştı. Aynı yıl Dormen Tiyatrosu'nda O'Neil'in *Karaağaçlar Altında*'sını sahneledi. 1961'de Breffort'un *Sokak Kızı İrma*'sını, 1962'de Refik Erduran'ın *Ayı Masalı*'nı, 1966'da Yaşar Kemal'in *Yer Demir Gök Bakır*'ını, 1967'de de Feydau'nun *Bitiyeniği*'ni yönetti. 1971'de Erol Günaydın'ın yazdığı *İstanbul Masalı*'yla İngiltere'de Aldwych Tiyatro Festivali'ne katıldı.

Dormen Tiyatrosu kapandıktan sonra çeşitli yayın organlarında sanat yazıları yazdı, TV programları hazırladı. Yönettiği iki film Antalya Altın Portakal Film Şenliği'nde birinci oldu. Birçok televizyon oyunu da yazıp yöneten Dormen, 1979'dan sonra kendi yazdığı müzikalleri sahneledi. Bunlardan *Hisseli Harikalar Kumpanyası* Macarca'ya çevrildi. Halen bir bankanın sanat danışmanlığını yapmaktadır.

Dormen 1950'li yıllarda tiyatrosunda pek çok genç oyuncu yetiştirmiştir.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Müzikal: Hisseli Harikalar Kumpanyası*, 1980; *Geceye Selam*, 1982; *Şen Sazın Bülülleri*, 1983. *Otobiyografi: Sürç-ü Lisan Ettikse*, 1977. *Film: Bozuk Düzen*, 1966; *Güzel Bir Gün İçin*, 1967. *Yönettiği Oyunlar: Papazkaçı*, 1955; *Karaağaçlar Altında*, 1957; *Sokak Kızı İrma*, 1961; *Ayı Masalı*, 1962; *Yer Demir Gök Bakır*, 1966; *Bitiyeniği*, 1967; *İstanbul Masalı*, 1971.

DORSAY, Atillâ

(1939)

Türk sinema eleştirmeni. Sinemayı geniş yığınlara sevdirmeyi amaçlayan yazılarıyla tanınmıştır.

17 Mart 1939'da İzmir'de doğdu. İstanbul'da Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra mimarlık eğitimi gördü. 1966'da *Cumhuriyet* gazetesinde film eleştirileri yazmaya başladı. Kısa bir süre mimarlık yaptıktan sonra turizm dalında çalıştı. 1967'de Görsel Yayınevi'ni kurdu. 1979'da Türk Dil Kurumu Basın Ödülü'nü aldı.

1980-1983 arasında Turhan Gürkan ile birlikte *Gösteri* dergisinin aylık fasiküller halinde yayımladığı

Türk ve Dünya Sineması Ansiklopedisi'ni hazırladı. Amerikan sineması üzerine eleştirilerini *Mitos ve Kuşku* adlı kitabında topladı. Dorsay yurt dışında *L'Unità*, *Cinema 80*, *Écran* adlı yayın organlarında Türk sinemasını tanıtan yazılar yazdı. Yabancı ülkelerde birçok sinema şenliği izleyip Türk okuruna duyurdu. Yurt içinde ise yazılarının yanı sıra çeşitli şenliklere jüri üyesi olarak katıldı, 12 Eylül 1980'de tüm derneklerle birlikte kapatılana değin SİYAD'ın (Sinema Yazarları Derneği) başkanlığını yaptı.

Dorsay'ın yazıları izlenimci eleştiri anlayışına dayanır. Sinemayı seven, belli bir hoşgörülle bakan tavrıyla sinema sanatına saygıyı, sevgiyi geniş izleyici kitesine yayma çabasıdır.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Mitos ve Kuşku*, 1977; *Sinema ve Çağımız*, I, 1984.

DORSEY, James Owen

(1848-1895)

ABD'li etnolog ve dilbilimci. Amerikan Kızılderilileri ile ilgili çalışmalar yapmıştır.

31 Ekim 1848'de Maryland eyaletinin Baltimore kentinde doğdu, 4 Şubat 1895'te Washington'da öldü. Virginia'daki Alexandria Protestan İlahiyat Okulu'nda eğitim gördü. 1871'de din görevlisi oldu. Bir süre Dakota bölgesindeki Pawnee'ler arasında misyoner olarak çalıştı, fakat hastalığı nedeniyle 1880'de Maryland'e dönüp bir kilisede çalışmaya başladı. Bu dönemde Dorsey yeni kurulmuş olan Amerikan Etnoloji Bürosu adına araştırma yapmak üzere Omaha Kızılderilileri'nin bulunduğu Nebraska'ya gitti.

Dorsey yaptığı geziler sırasında çeşitli kızılderili kabilelerinin dilleri ve sosyolojik yapıları üstüne ayrıntılı bilgiler toplamıştır. Çalışmaları antropolojinin gelişmesine yönelik bilgi birikimine ve ABD'deki kızılderililerin dil ve ırk yapılarına ilişkin kaynakların gelişmesine katkıda bulunmuştur.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Omaha sociology*, 1884, ("Omaha Sosyolojisi"); *Osage Traditions*, 1888, ("Osage Gelenekleri"); *A Study of Siouan Cults*, 1894, ("Sioux Kültürleri Üstüne Bir Çalışma"); *Siouan Sociology*, (ö.s.), 1897, ("Sioux Sosyolojisi").

DOS PASSOS, John Roderigo

(1896-1970)

ABD'li romancı. Amerikan toplumunu radikal bir tutumla değerlendiren romanlarıyla I. Dünya Savaşı sonrası kuşağın en önemli sanatçılarından biri olmuştur.

14 Ocak 1896'da Chicago'da doğdu, 28 Eylül 1970'te Baltimore'da öldü. Babası New York'ta yetişmiş Portekiz asıllı varlıklı bir avukattı. 1916'da

Harvard Üniversitesi'ni bitirdi ve I. Dünya Savaşı'na katıldı. Savaştan sonra gazeteciliğe başladı ve yaşamı Amerika ve Avrupa'nın büyük kentlerinde geçti. 1927'deki Sacco ve Vanzetti davasında bu iki sendikacıyı kurtarma mücadelesine etkin olarak katıldı, ancak olumlu bir sonuç alınmamasından büyük ölçüde etkilendi. 1937'de Ernest Hemingway'le birlikte İspanya İç Savaşı'nı izledi.

Dos Passos'un I. Dünya Savaşı'ndaki deneyimleri güçlü bir savaş karşıtı roman olan *Three Soldiers*'ın (Üç Savaşçı) yazılmasına yol açtı. Romanlarında Amerikan toplumunu varlıklı ve ayrıcalıklı ile yoksul ve güçsüzlerden oluşan iki ayrı "ulus" olarak ele aldı. U.S.A. adlı üçlemesi bu iki ulus imgesi üstüne kuruludur. Bu dizi romanlar, tek tek kahramanların serüvenlerinden çok, tüm bir toplumu anlatmayı amaçladıkları için, roman tekniği açısından da yenilikler getirmiştir. Gazete başlıkları, "haber-film" bölümleri, şarkılar, yazarın kişisel görüşünü açıklayan "kamera" adlı bölüm, ABD'nin önde gelen kişilerinin biyografileri, izlenen olay ve kişilerle iç içe bir kurgu içinde geliştirilir. Dos Passos bu yaklaşımıyla 20. yy'ın ilk otuz yılında Amerika toplumunun sosyolojik, psikolojik, siyasal ve ahlaksal bir panoramasını vermeye çalışmıştır. Amerikan toplumunda insanların büyük bir makinenin işlevsel parçalarına ve salt nüfus kâğıdıyla özdeşleşen kimliksiz bireylere dönüşmesi vurgulanır.

Dos Passos, yaşamının son dönemlerinde Amerikan tarihi ve demokratik geleneğine daha çok önem vermeye başlamış, 1952'de yayımlanan *District of Columbia* adlı üçlemesinde, biçimsel denemelerden çok düşüncelerin öne çıktığı, yurtsever eğilimlerin ağır bastığı bir tutuma yönelmiştir.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Three Soldiers*, 1921, (Üç Savaşçı); *Manhattan Transfer*, 1925; *The 42nd Parallel*, 1930, (42. Enlem); 1919, 1932; *The Big Money*, 1936, ("Büyük Para"); *District of Columbia*, 1952.

DOST MUHAMMED

(1793-1863)

Afgan emiri. Barakzay hanedanını kurmuştur.

1793'te, bazı kaynaklara göre ise 1788'de Herat'ta doğdu, 1863'te aynı yerde öldü. Barakzay kabilesinin başkanı Payında Han'ın 21 oğlundan biridir. 12 yaşına gelinceye değin akrabalarının yanında yaşadı. 1809'dan sonra, Emir Mahmud Şah'ın veziri olan en büyük ağabeyi Fahd Han'ın yardımıyla önemli görevlere atandı. 1816'da, Fahd Han'la birlikte Herat'a gitti. Burada iken Mahmud Şah'la araları açıldı. Dost Muhammed, üzerine yürüyen Mahmud Şah'ın kardeşi Kâmrân'dan kaçmayı başardığıysa da, Fahd Han yakalandı ve öldürüldü. Ağabeyinin öcünü almak için silaha sarılan Dost Muhammed, 1818'de, Keşmir'den yola çıktı ve Mahmud Şah'ı yenerek Herat ve Kâbil dışında tüm Kuzey Afganistan'ı ele geçirdi. Daha sonra Gazne'yi kendisine ayırdı, diğer

toprakları ise kardeşleri arasında bölüştürdü. 1826'da Kâbil'i, 1834'te Kandehar'ı ele geçirerek tüm Afganistan'ı denetimi altına aldı. 1835'te ailenin en güçlü kişisi olarak Barakzay hanedanını kurdu ve kendisini Afganistan Emiri ilan etti.

Dost Muhammed, emir olduktan sonra ilk iş olarak 1836'da Peşaver'i Sikhler'in elinden almak üzere bir sefer düzenledi. Ancak savaşta yenilerek geri çekilmek zorunda kaldı. Bundan sonra, Afganistan'da egemenlik kurmak için yarışan İngilizler ve Ruslar'la mücadele etti. 1837'de Ruslar'ın desteklediği İranlılar Herat'ı işgal edince, Afganistan'ın Ruslar'ın egemenliği altına girmesinden çekinen İngilizler, kendilerine dostça davranmayan Dost Muhammed'i tahttan indirerek yerine Şah Şuca'yı geçirmeye karar verdiler. İngiliz ordusunun 1839'da Kandehar'a girip Şah Şuca'yı Afgan emiri ilan etmesiyle, 1842'ye dek sürecek olan I. Afgan Savaşı başlamış oldu.

İngilizler birkaç ay içinde Gazne ve Kâbil'i ele geçirdiler. Dost Muhammed, önce Belh'e ardından Buhara'ya kaçtıysa da burada tutuklandı. Bunun üzerine ülkede büyük olaylar başgösterdi. Afganlılar yabancı işgalcilere ve zorla başlarına geçirilmiş olan Şah Şuca'ya karşı ayaklanarak İngilizler'e karşı savaşımaya başladılar. Bu sırada hapisten kaçan Dost Muhammed ordularının başına geçtiyse de, 1840'ta yeniden yakalanarak ailesiyle birlikte Hindistan'a sürgüne yollandı.

Afganlılar'la İngilizler arasında iki yıl süren çatışmalar sonunda İngilizler Kâbil'den çekilmek zorunda kaldılar. Çekilme sırasında, Dost Muhammed'in oğlu Ekber Han'ın saldırısına uğrayan İngiliz ordusu büyük kayıplar verdi. İngilizler aynı yıl Kâbil'i yeniden kuşatma girişiminde bulundularsa da başarılı olamadılar. Dost Muhammed, sonunda Afganistan'a döndü ve 1842'de yeniden tahta çıktı.

Dost Muhammed, bu tarihten sonra tüm gücüyle ülkedeki denetimini sağlamlaştırmaya çalıştı. Dürrani hanedanının çökmesinden sonra yitirilen Hindikuş Dağları'nın ötesindeki eyaletleri ele geçirdi. 1855'te İngilizler'le Herat'a göz diken İran'a karşı bir antlaşma imzaladı. İran da, 1857'de İngilizler'le imzaladığı Peşaver Antlaşması'yla Herat'taki haklarından vazgeçtiğini ve Afganistan'ın bağımsızlığını tanıdığını açıkladı. Dost Muhammed, Haziran 1863'te Afgan ordularının Herat'a girmelerinden kısa bir süre sonra buradaki ordugâhında öldü.

- **KAYNAKLAR**: Burns, *Cabool*, 1842; Ferrier, *History of Afgans*, 1858; L.W.King, *History and Coinage of the Barakzais*, 1896; M.Lal, *Life of Dost Muhammed*, 1846.

- **BAKINIZ**: ABDÜRRAHMAN HAN.

Fiyodor Mihayloviç Dostoyevski

DOSTOYEVSKİ, Fiyodor Mihayloviç (1821-1881)

Rus, romancı. Rusya dışında da çağdaş düşünce ve roman anlayışına büyük katkısı olmuştur.

11 Kasım 1821'de Moskova'da doğdu, 9 Şubat 1881'de St.Petersburg'da (bugün Leningrad) öldü. Babası Mihayl Andreyeviç Moskova'da Yoksullar Hastanesi'nde doktordu. 1819'da Moskovalı bir tüccarın kızı olan Marya Fedorovna ile evlenmişti. Fiyodor Mihayloviç Dostoyevski, Yoksullar Hastanesi'nin ek yapılarından birinde tek katlı bir evde dünyaya geldi. Öğrenimine evde annesi ve bir din adamının yardımıyla başladı. Bir süre sonra Fransız asıllı bir öğretmenin evine gitmeye başladı. Bu öğretmenin oğulları ve karısı çeşitli konuları paylaşarak çocuğun öğrenimini üstlenmişlerdi. Latince dersini ise babası veriyordu. 1834'te iyi bir özel okul olarak bilinen Çermak'a girdi.

On yaşına geldiğinde babası Tula Eyaleti'nde Daroyova yurtluğunu satın aldı. Yedi çocuk ve anneleri yazı burada geçirmeye başladılar. Daroyova'da geçirdikleri günler onlara sert ve acımasız bir insan olan babalarından uzakta yaşama olanağını sağladı. 1836 yılında anneleri henüz 37 yaşındayken öldü. Bunun üzerine Fiyodor ve ağabeyi Mihayl, Moskova'daki özel yatılı okuldan alınıp Askeri Mühendisler Okulu'na verildiler. Kısa bir süre sonra ağabeyisinin sağlığı bozularak okuldan uzaklaştırılması üzerine yalnız kaldı. Okulun katı kuralları ve babasının cimriliği yüzünden çok güç geçen bu yıllarda Fiyodor zamanının büyük bölümünü kitap okuyarak geçirmeye başladı. Rus ve Avrupa edebiyatlarını bu sırada tanıdı. E.T.A. Hoffmann, Schiller, Goethe, Shakespeare, Balzac, George Sand ve Dickens gibi yazarların yanı sıra, şiddet ve cinayet olaylarına bolca yer veren melodram türünü seviyordu.

Dostoyevski 1839 yılında daha öğrenciyken, babasının Tula'da kendi serfleri tarafından öldürüldüğünü öğrendi. İlk sara nöbetlerinin bu olay üzerine başladığı öne sürülür.

Okulu bitirdikten kısa bir süre sonra edebiyatla uğraşmak amacıyla askerlik mesleğinden ayrılmaya karar verdi ve 1844'te görevinden istifa etti. Aynı yıl ilk edebi ürünü sayılan, Balzac'ın *Eugénie Grandet* adlı yapıtının çevirisi bir dergide yayımlanmaya başladı. 1846'da ise *Bedniye Lyudi* (İnsancıklar) adlı ilk romanını yazdı. Kitabı Nekrasov aracılığıyla ünlü eleştirmen Vissarion Belinski'ye gönderdi. Belinski, Dostoyevski'nin geleceğin büyük bir sanatçısı olacağını sezdiğini, Gogol'ün *Palto*'sundaki karakterden daha canlı bir tip yarattığını belirtti. Kitap okuyuculardan da büyük ilgi gördü.

1846-1849 arasında, *Hozıayka* (Ev Sahibi), *Çesny Vor* (Namuslu Hırsız), *Belıye Noçi* (Beyaz Geceleler), *Netoçka Nezvanova* adlı öyküleri yazdı. Ancak bu öyküler *İnsancıklar* kadar büyük yankı uyandırmadı.

Aynı yıllarda Dostoyevski Çar I. Nikola'nın baskıcı yönetimine karşı gelişen siyasal hareketlerle ilgilenmeye başlamış, Petraşevski adlı bir devrimcinin düzenlediği ev toplantılarına katılmaya başlamıştı. 1847 yılında etkinliğe başlamış olan Petraşevski ve arkadaşları ütopyacı sosyalistlerin düşüncelerini tartışıyorlardı. Dostoyevski bu çevre içinde daha dar bir grubun bir yeraltı yayını başlatmak amacı güden gizli toplantılarına da katıldı. Bu etkinliklerinden ötürü 1849 yılında tutuklandı. Böylece Dostoyevski'nin yaşamında *Zapiski iz mertvoğa Doma* (Ölümler Evinde Anılar) ve *Zapiski iz Podpolya* (Yeraltından Notlar) adlı sürgün ve esaret yaşamının anılarından oluşan yapıtlarına temel olan günler başladı. Tutuklandıktan sonra sekiz ay hücrede kaldı ve ölüm cezasına çarptırıldı. İdam mangasının önüne çıktıktan birkaç dakika sonra cezası hapis ve sürgüne çevrildi. Sibirya'ya, Omsk'da bir cezaevine gönderildi. Orada okumasına izin verilen tek kitap *İncil*'di, Bütün dikkati, çevresinde yaşayan basit suçlu insanların acılarına yöneldi. Giderek önceki siyasal görüşleri değişti ve İsa'nın acı çekerek insanlığı kurtarma öğretisi onun için büyük bir anlam kazandı. Ayrıca, sonraki romanlarında işleyeceği aşağılanmış, ezilmiş, suçlu insanları da o günlerde tanıdı. 1854'te salıverilmesinden sonra, Sibirya'daki Semipalatinsk kasabasına er olarak sürgüne gönderildi. Kardeşinden sürekli kitap istiyor, aralıksız okuyordu. 1857'de orada evlendi. Karısı Maria Dmitriyevna İssayev, bu evliliği kabul etmiş olmasına karşın, aslında bir başkasına âşık olan ve dokuz yaşında bir oğlu bulunan, veremli, dul bir kadındı. Aile yaşamı Dostoyevski'nin para gereksinimini bir baskı haline dönüştürdü.

Edebiyat dünyasında eski konumunu elde etmek isteğiyle yeniden yazmaya koyuldu. 1859'da *Dyadyuşkin Son* (Amcanın Rüyası) adlı komik bir öykü yazdı. *Amcanın Rüyası*'nın hapis yıllarında tasarladığı konularla hiçbir ilgisi yoktu. Bunu *Selo Stepaniçkovo* ("Aile Dostu") adlı kısa bir roman izledi. Bu romanın yayımlanmasından hemen sonra, on yıl önce terkettiği St. Petersburg kentine dönme izni aldı.

1860 yılında ağabeyi Mihayl ile birlikte *Vremya* ("Zaman") adlı dergiyi çıkartmaya başladı. 1850'lerdeki radikal görüşlerinden uzaklaşmış, Slavcılık ve Batılılaşma akımlarını uzlaştırmayı amaçlayan bir hedef seçmişti. Turgenyev, Ostrovski, Nekrassov ve eleştirmen Apollon Grigoriyev gibi yazarların yazdığı

İlk edebiyat çalışmaları

Sürgün ve dünya görüşünde değişimler

derginin yaşaması için gece gündüz çalışmaya başladı. İsmarladığı tefrika romanları düzeltiyor, halkın seveceği popüler romanlara yer vermekten çekinmiyordu. 1861 yılında *Unijenye i oskorblenye* (Ezilenler) tefrika edilmeye başladı. Geleneklere karşı çıkarak sevgilisine kaçan bir kadının öyküsünü anlatan romanın melodram yanı ağır basıyordu. Eleştirmenlerin sert tepkilerine yol açan bu yapıt halkın ilgisini çekti. Daha sonraki yapıtları açısından *Ezilenler* çocuk psikolojisini incelediği Nelli tipiyle önemlidir. Aynı yıl yayımlanan *Zapiski iz mertvoğa Doma* ise (Ölümler Evinden Anılar) karısını öldüren bir idam mahkûmunun anılarıydı. Yapıt, aslında Dostoyevski'nin cezaevi anılarından oluşur ve yitirilen özgürlük temasını işler. Dostoyevski bu romanıyla yeniden üne kavuştu. Yapıtı övenler arasında Tolstoy ve Turgenyev de bulunuyordu.

► *Başyapıtlarının
İlki:
Suç ve Ceza*

*Avrupa
ve Batı
uygarlığıyla
karşılaşma*

Yoğun çalışmalarından ötürü sağlığı iyice bozulan Dostoyevski 1862'de doktorların tavsiyesiyle ilk kez bir Avrupa yolculuğuna çıktı. Kısa süren bu gezide Fransa, İngiltere ve İtalya'ya gitti. Avrupa uygarlığı ile yüz yüze geliş önemli bir dönüm noktası oldu. *Vremya* için "Yaz İzlenimleri Üzerine Kış Notları" adlı bir dizi yazarak Rusya'yı Avrupa'yı kurtaracak güç olarak ilan etti. Ona göre İngiltere'de Sanayi Devrimi, Fransa'da ise III. Napoléon'un (1808-1873) uygulamaları burjuvalaşmaya yol açmış ve Tanrı düşüncesinden yoksun bu ilerleme anlayışı tüm Batı'yı çürütmüştü. Batı ona "Tarih'in kapısında saatini bekleyen Rus" halkının büyük görevler üstlenebileceğini müjdelemişti.

Aynı yıl hükümet bir yazıdan ötürü *Vremya'yı* kapattı. Mali durumu yeniden karışan Dostoyevski, hem Wiesbaden'deki rulet masalarında şansını denemek, hem de bir süreden beri yakın bir ilişkiye girdiği Polina Suslova adlı genç bir kadınla buluşmak için, borç para alarak Avrupa'ya gitti. Nihilist eğilimleri ağır basan bu kadınla ilişkisi, sevgiyle nefretin, mutlulukla mutsuzluğun iç içe geçtiği, hareketli ama o ölçüde de yıpratıcı bir ilişki oldu. Polina Suslova'nın kişiliği Dostoyevski'nin romanlarındaki kadın kahramanlara güçlü bir biçimde yansımıştır.

Dostoyevski Rusya'ya döndükten sonra kardeşi ile *Epoha* ("Çağ") adında yeni bir dergi çıkardı ve *Zapiski iz Podpolya* (Yeraltından Notlar) adlı romanını bu dergide yayımlamaya başladı. Daha sonraki büyük romanlarının habercisi sayılabilecek bu yapıtında insanın akıl yoluyla kendi kendini yönetebileceğini ileri süren sosyalistlere karşı çıkıyordu. Daha sonraki romanlarında yer alacak ahlaki, dini, politik ve toplumsal konuların hemen hepsini içeren romanı eleştirmenlerden fazla ilgi görmedi. Zaten 1864 ve 1865 yılları özel yaşamına da felaketler getirmiş, karısı ve kardeşi ölmüş, borçlar yüzünden dergisi de kapanmıştı. Dostoyevski bir yayımcıdan aldığı avansla yeniden Avrupa'ya kaçtı. Umudu artık tümüyle kendini kaptırdığı kumar ve Polina'daydı. Ancak, sevgilisi onu Wiesbaden'de terk edip Paris'e gitti, kumarda tüm parasını, değerli eşyalarını yitirdi, giysilerini bile rehine koymak zorunda kaldı. Ülkesine dönebilmek için dostlarına, bu arada *Suç ve Ceza'nın* anahatlarından söz ederek bir yayımcıya mektuplar yazdı. İsteddiği paranın gelmesiyle 1865 Ekiminde Rusya'ya dönebildi.

Parasını peşin aldığı bir romanı bitirmesi gerekiyordu. Ancak teslim tarihi yaklaştığı halde çalışmaları bir türlü ilerlememişti. Anna Snitkina adında genç bir sekreter tuttu ve onun yardımıyla *İgrok* (Kumarbaz) adındaki kısa romanını üç haftada yazdı. Kumar tutkusunun ve Polina'yla ilişkisinin etkilerini taşıyan bu roman, yazarın fiziksel dünyada ilk özgürlük denemesi olarak nitelediği kumar duygusuna karşı tutumunu da sergiliyordu.

1866'da yayımlanan *Prestuplenye i Nakazanye* (Suç ve Ceza) Dostoyevski'nin kafasında oluşması, yazarın zindanda geçirdiği günlere kadar gider. Bu romanın oluşmasının, gelişmesinin ve ayrıntılarının bütünleşmesinin yazarın çok sayıdaki çalışma defterinde görülmesi bunun kanıtıdır. *Suç ve Ceza'nın* genç kahramanının *Yeraltından Notlar* daki insana benzeyen sorunu eksiksiz özgürlük arayışından kaynaklanır. Zeki, yetenekli ama o ölçüde de yoksul olan üniversite öğrencisi Raskolnikov, durumunu değiştirebilmek için aptal, aç gözlü, sağır ve hasta olan bir tefeci kadını öldürmeyi kurar. Tefeci kadın kesinlikle değersiz ve yaşaması için hiçbir haklı neden olmayan birisidir. Oysa kendisi eylemi sonucunda elde edeceği parayla geleceğini kurtarabilecek, insanlığa, topluma yararlı olabilecektir. Geride hiçbir iz bırakmadan cinayeti işler. Ancak o andan sonra korkunç bir iç mücadelesine girer. Artık kendisini insanlıktan kopmuş, ayrılmış duymaktadır. Bu duygu onu kendisini ele vermeye kadar götürür. Ancak cezasını çekmeye başladıktan sonra insanlığa dönebilecektir. *Suç ve Ceza'nın* en önemli teması özgürlüktür. Ahlak ve yasalarla belirlenmiş davranış biçimlerinin ötesindeki davranışlar kişiyi kendisini çevreleyen adsız insanlar sürüsünden ayırır ve sınırsız bir bağımsızlık, özgürlük sağlar. Bu sınırları aşabilmiş bir insan için artık ahlak ya da ahlaksızlık söz konusu değildir. Ceza boş, anlamsız bir sözcük halini alır. İşte yaşlı tefeci, romanın kahramanı için bir para kaynağı olmaktan öte, bu özgürlük ortamına geçişinin ilk engelidir. Ancak Raskolnikov, bu ilk engeli aştıktan sonra umduğu iç huzurunu bulamaz. Bilinci sonsuz bir yargılamanın sınırları içine hapsedilir. Bu hesaplaşma genç öğrenciyi sonunda başkasına el kaldıran kişinin aslında kendisine el kaldırdığı düşüncesine kadar götürür. Sonuç çevresindeki herkesten uzaklaşması, herkese ve kendi kendine yabancılaşmasıdır. Bu yabancılaşma genç öğrencinin giderek sıradan, mutsuz, talihsiz insanlara yaklaşmasına neden olur. Bu talihsizlerden biri, kardeşlerini beslemek için vücudunu satan fahişe Sonya, ona insanlığa yeniden dönüşün yolunu gösterir. İnsanın Tanrı olmadığı, Tanrı'yı yadsımanın kendi kendini yadsımak olduğunu kavraması ona yeniden özgürlüğün yolunu açar.

Dostoyevski 1867 yılında kendisinden yirmi dört yaş küçük olan sekreteri Anna Snitkina ile evlendi. Karısı yazarın ölümüne değin, gittikçe daha karmaşık hale gelen mali sorunlarını, telif haklarını, harcamalarını düzene sokmaya çalıştı ve büyük ölçüde başarılı da oldu. Evlendikleri yıl hem Dostoyevski'nin sağlık durumunun kötüleşmesi, hem de alacaklıların gittikçe artan baskıları yüzünden, yeniden Avrupa'ya gittiler. Dört yıl süren bu dönem güçlüklerle geçti. Sürekli yer değiştiriyorlar ve Dostoyevski kumar oynamaktan kendisini alamıyordu. Yine de bu yıllar içinde *Idiot*

(Budala), *Veçmıy Muj* (Edebi Koca), *Besi* (Ecinniler) gibi önemli yapıtlar yazabildi. *Budala*, Dostoyevski'nin "iyiliklerle, inançlarla" dolu kahramanı Mişkin'in çevresiyle ilişkilerini anlatır. Pırıl pırıl çekici kişiliğiyle, saflığa varan görev anlayışı ve kardeşçe sevgi duygularıyla Mişkin, kötülükler ve "suç"la simgeleyen insanlar arasında, sanki bir tür sınamadan geçilir.

Budala'nın borçlarından bir kısmını temizlemesinden cesaret alarak hemen ardından *Edebi Koca*'yı yazdı. Ne var ki, bu romanı beklenen ilgiyi görmedi. Hastalığının artmasına, yeni doğan bebeklerinin ölümünün verdiği büyük acıya rağmen çalışmalarını sürdürdü. *Ecinniler*'i yazmaya başladıktan sonra ve bu romanı ülkesinin dışında bitiremeyeceğini anlayınca, yayıncısının çabaları sonucu St. Petersburg'a döndüler. Bir süre sonra bu kentte önemi anlaşılmış bir yazar olarak yaşamaya, toplantılara çağrılmaya başladı. 1873 yılında dostları tutucu *Grajdanin* ("Yurttaş") dergisinin yönetmenliğine gelmesini sağladılar. Bu dergide başlattığı "Bir Yazarın Günlüğü" adlı dizi yazılarını 1876 yılında ayrı bir yayın olarak çıkarmaya başladı. Bu yazılarında güncel olaylara, edebi gelişmelere ve eleştirilere yer veriyor, araya kısa öyküler de sokuyordu. 1878 yılında Rus Bilimler Akademisi'nin Dostoyevski'yi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne üye seçmesi, bu eski mahkûm ve sürgünün kendisini toplumuna bütünüyle kabul ettirdiğinin kanıtı oldu. Bu gelişmeler arasında, son romanı *Bratya Karamazovi*'yi (Karamazov Kardeşler) yazmaya başladı ve bu yapıtını ölümünden üç ay kadar önce bitirdi.

Karamazov Kardeşler Dostoyevski'nin tüm yazarlık yaşamı boyunca değindiği önemli temaların bir arada işlendiği, dramatik olaylarla süslenmiş bir düşünce romanıdır. Yaşlı, şehvet düşkün bir babanın, her biri ayrı annelerden olma dört oğlunun sevgi, nefret, günah ve tutkularının meydana getirdiği çerçeve içinde sürüp giden bir inanç arayışı, Tanrı'ya ulaşma çabası romanın temelini oluşturur. Kahramanların olağanüstü bir yoğunlukta yaşadıkları umutsuzluk, acı, tutku ve çılgınlık anları, arayışlarının insani zayıflıkları, derin psikolojik çözümlemelerle betimlenir. Romanın temel sorununun yanıtı ise rahip Zosima'nın konuşmasında belirttiği evrensel uyumun, kafa ile değil, yürekle ve inançla elde edilebileceğidir.

Dostoyevski'nin ölümünden kısa bir süre önce yaşadığı son önemli olay da, Puşkin adına Moskova'da dikilen anıtın açılışında yaptığı konuşmaydı. Bu konuşmasında Puşkin'in öneminin başka halkların dehasını yakalama yeteneğinin yanı sıra, Rus insanının değerlerini meydana çıkarmasından doğduğunu belirten Dostoyevski, konuyu Rus halkının evrensel önemine getirdi. Ona göre halkının hayranlığa değer saflığı ve bozulmamışlığı Batı'nın tüm halklarını kurtaracak bir güç oluşturunuyordu.

Dostoyevski sonunda Turgenev ve Tolstoy ölçüsünde bir yazar olduğunu kabul ettirmiş, birbiri ardından yayımlanan kitaplarıyla borçlarından kurtulmuş, ama bu kez de sağlığını büyük ölçüde yitirmişti. Uzun sürensara hastalığının incirgerlerinde yol açtığı anfizem sık sık kanamalara neden oluyordu. Nitekim ölümü de böyle bir kriz sonucu oldu. Çeşitli

kurumların, üniversitelerin, askeri öğrencilerin temsilcileri ve büyük bir okur kitlesinin katıldığı bir törenle gömüldü.

Bugün dünyanın en çok okunan ve üzerinde en çok tartışılan yazarlarından biri olan Dostoyevski'nin, değerini toplumuna büyük güçle ve uzun çabalardan sonra kabul ettirebilmesi, yaşadığı yıllardaki baskıcı devlet yönetiminin onun görüşlerini tehlikeli saymasından, özgürlükçü aydın çevrelerinse onu bir gerici olarak görmelerindendi.

Zamanının İngiliz ve Fransız romanlarını ilgiyle izleyen ve okuma susuzluğunu çoğu zaman gazete haberleriyle gidermeye çalışan Dostoyevski, kendi romanlarında ve öykülerinde de, suç işleyip günaha girmiş insanlara ve heyecan yaratan olaylara aşırı ölçüde yer vermiş, bu nedenle geniş okur yığınlarına kolayca ulaşabilmiştir. İnsan ruhunun derinliklerini ustaca çözümlemesi, yakından tanıdığı Rus aydınlarının inanç bunalımlarını ve devrimci çevrelerin nihilist eğilimlerini korkusuzca yansıtmaları, yazarlığının çok farklı biçimlerde değerlendirilmesine yol açmıştır. Dostoyevski Batı ülkelerinin yazın ve düşün yaşamını büyük ölçüde etkilemiş, özellikle varoluşçu düşüncenin temel kaynaklarından biri sayılmıştır.

● **YAPITLAR** (başlıca): *Bedniye Lyudi*, 1846, (İnsancıklar); *Netoçka Nezvanova*, 1849; *Dyadyuşkin Son*, 1859, (Amcanın Rüyası); *Selo Stepaniçkovo*, 1859, ("Aile Dostu"); *Unijenyje i ostoblenye*, 1861, (Ezilenler); *Zapiski iz mertvoğa Doma*, 1861, (Ölümler Eviden Anılar); *Zapiski iz Podpolya*, 1864, (Yeralından Notlar); *Igrok*, 1866, (Kumarbaz); *Prestuplenye i Nakazanye*, 1866, (Suç ve Ceza); *İdiot*, 1869, (Budala); *Veçmıy Muj*, 1870, (Edebi Koca); *Besi*, 1872, (Ecinniler); *Bratya Karamazovi*, 1880, (Karamazov Kardeşler).

● **KAYNAKLAR**: A. Dostoevsky, *Dostoevsky Portrayed by His Wife: The Diary and Reminiscences of Mme. Dostoevsky*, 1926; D. Fanger, *Dostoevsky and Romantic Realism*, 1965; A. Gide, *Dostoevsky*, 1923; R. L. Jackson, *Dostoevsky's Quest for Form*, 1966; K. Mochulsky, *Dostoevsky: His Life and Work*, 1967; R. Payne, *Dostoevsky: A Human Portrait*, 1961; R. Peace, *Dostoevsky: An Examination of the Major Novels*, 1971; E. J. Simmons, *Dostoevsky: The Making of a Novelist*, 1950; H. Troyat, *Dostoevsky*, 1939; E. Wasiolek, *Dostoevsky: The Major Fiction*, 1964; A. Yarmolinsky, *Dostoevsky: His Life and Art*, 1957.

● **BAKINIZ**: BALZAC, HEIDEGGER, JASPERS, NEKRASOV, TOLSTOY.

DOUAREN, François (1509-1559)

Fransız, hukukçu. Döneminin en yetkili medeni hukukçularındandır.

1509'da Moncontour'da doğdu, 23 Temmuz 1559'da Bourges'te öldü. Babası yargıçtı. Bourges Üniversitesi'nde hukuk eğitimi gördü. 1538'de aynı üniversitede hukuk profesörü oldu. 1548'de Paris'e gitti ve burada bir süre avukatlık yaptı. 1551'de Berry düşesi Marguerite de France'ın daveti üzerine Bourges'e döndü ve onun yanında çalışmaya başladı, Bourges Üniversitesi'nde dersler verdi.

◀
Zor
günlerin
sonu

Douaren, Bourges Üniversitesi'nde öğrencisi olduğu Alciat'dan sonra medeni hukuk alanında dönemin en yetkin hukukçusudur. İlk Çağ hakkında çok geniş bir bilgiye sahipti. Kilise hukuku ile ilgili yazılar yazmış, Digeste'nin çeşitli bölümlerini yeniden yorumlamıştır. Öte yandan, Fransız Katolik kilisesinin özgürlüğünü savunan yazıları da vardır. Reform hareketi yanlısı olan Douaren, Calvin ile yakın ilişki kurmuş, yaşamı boyunca Baron, Baudouin ve Cujas'la kişisel çekişme içinde bulunmuştur.

- **YAPITLAR (başlıca):** *De sacris ecclesiae ministeriis* 1551, ("Kilisenin Kutşal Görevleri"); *Pro libertate ecclesiae gallicae*, 1511, ("Özgür Fransız Kilisesi"); *Des Commerciaires sur le Digeste, Heptaameron*, 1555, ("Hukuksal Yorumlar"); *Commentarius in consuetudines feudorum*, 1558, ("Feodal Örf ve Adetlerin Yorumu"); *Epistola de Francisco Balduino*, 1562, ("Francisco Balduino'nun Yazışmaları").

DOUGLAS, Donald Wills (1892-1981)

ABD'li uçak mühendisi, tasarımcı ve sanayici. Hava taşımacılığında yaygın olarak kullanılan DC tipi yolcu uçaklarının yapımcısıdır.

6 Nisan 1892'de New York Eyaleti'nin Brooklyn kentinde doğdu, 1 Şubat 1981'de öldü. 1914'te Cambridge'deki Massachusetts Institute of Technology'den uçak mühendisliği diplomasını alıp, bu okulda kurulan ilk hava deneme tünelinin yapımı çalışmalarına katıldıktan sonra, 1915'te bir uçak şirketinde başmühendis olarak çalışmaya başladı. 1920'de bu kuruluşun ayrılacak Los Angeles'ta Douglas Aircraft Company adıyla kendi şirketini kurdu ve 1957'ye değin başkanlığını yürüttü. Hemen hemen on yıl içinde dünyanın en büyük uçak şirketleri içinde ön sırayı alan ve DC tipi yolcu uçaklarıyla yalnız ABD'nin değil, dünya pazarının büyük bir payını ele geçiren kuruluş, 1967'de McDonnell Aircraft ile birleşerek McDonnell Douglas Corporation adıyla uçak sanayiindeki yerini daha da güçlendirdi.

Önceleri ABD donanmasının uçak gereksinimini karşılayan Douglas'ın ilk büyük başarısı, DC-1 adıyla bilinen çift motorlu yolcu uçağıdır. 1933'te, ABD'nin en büyük hava taşımacılığı şirketlerinden birinin isteği üzerine tasarladığı ve yalnız bir tane ürettiği, tümüyle metalden yapılmış bu uçak 1 Temmuz 1933'te 12 yolcusuyla saatte yaklaşık 275 km hıza ulaşarak ilk uçuşunu gerçekleştirdi. 1920'de İngiliz yapımcı Handley Page'in ilk kez askeri hücum uçaklarında kullandığı, kanada paralel bir eksen çevresinde dönerek özellikle kalkış ve inişte havanın kaldırma kuvvetini artıran kanat "flap"ını Douglas, DC-1'lerde ilk kez sivil uçaklara uygulamıştı. Başarılı deneme uçuşundan sonra seri üretimine geçilen DC-1, Douglas Commercial ("Ticari Douglas") sözcüklerinin ilk harflerini taşıyan ve DC-10'a dek uzanan bu

geniş dizinin ilk örneği oldu. 1935'te bu modeli Douglas uçaklarının en ünlüsü olan DC-3 izledi. Dakota C-47 adıyla da bilinen ve saatte yaklaşık 310 km hız yaparak 21 yolcu taşıyabilen DC-3 kısa sürede ABD'nin sivil hava taşımacılığına hemen tümüyle egemen oldu. 1942'de ilk uçuşunu yapan dört motorlu DC-4, ardından DC-6 ve DC-7 ile 1940'lardan sonra dünyanın pek çok ülkesinde hava ticaret filusunun büyük bir ağırlığını DC yolcu uçakları üstlenmişti. II. Dünya Savaşı sırasında hafif ve ağır bombardıman uçakları üreten Douglas, savaş sonrası dönemde jet motorlu uçakların tasarımına yöneldi ve 1955'te dört reaktörlü DC-8, daha sonra iki reaktörlü DC-9 ve üç reaktörlü DC-10 jetleriyle McDonnell Douglas Corporation dünya uçak pazarındaki satış hacmini giderek artırdı. 1982'de, THY filosunu oluşturan 27 uçaktan 11'i (9 tane DC-9 ve 2 tane DC-10) DC modeliydi.

- **BAKINIZ:** CURTISS, DE HAVILLAND, TUPOLEV.

DOUGLAS, Paul Howard (1892-1976)

ABD'li iktisatçı ve siyaset adamı. Neo-Klasik üretim ve ücret kuramı ile ilgili çalışmalar yapmıştır.

26 Mart 1892'de Massachussets Eyaleti'nin Salem kentinde doğdu, 24 Eylül 1976'da Washington'da öldü. Bowdoin College'ı bitirdikten sonra, 1920'ye dek Illinois ve Washington üniversitelerinde ve Reed College'da iktisat dersleri verdi. 1921'de Columbia Üniversitesi'nde iktisat doktoru, 1925'te Chicago Üniversitesi'nde iktisat profesörü oldu. Bu tarihten sonra uzunca bir süre Pennsylvania ve New York Devlet İşsizlik Komisyonları'nda danışmanlık görevinde bulundu. Illinois Eyaleti'nde işsizlik, kamu kuruluşlarının düzenlenmesi, yaşlılara yardım ve konut yasalarının hazırlanmasına katıldı. Başkan Roosevelt tarafından başlatılan yeni iktisat politikaları sırasında hükümete iktisadi danışmanlık yaptı. 1939-1942 arasında Chicago Belediye Meclisi üyesi olarak çalıştı. II.Dünya Savaşı başlayınca gönüllü olarak Deniz Kuvvetleri'ne yazıldı ve yarbaylığa kadar yükseldi. 1948-1954 ve 1960 seçimlerinde Demokratik Parti'den ABD Senatosu'na giren Douglas, bu görevi sırasında bankacılık, maliye ve sosyal güvenlikle ilgili yasaların hazırlanmasında etkin bir rol oynadı.

Douglas'ın yayımlanan ilk bilimsel çalışması 1925'te yazdığı *Wages and the Family* ("Ücretler ve Aile") adlı kitabıdır. Bu çalışmasından sonra, bir firmanın ürettiği çıktı ile kullandığı girdiler arasındaki teknik ilişkinin matematiksel ifadesi olan üretim fonksiyonunun istatistiksel çözümlemesini yapmaya yöneldi. ABD'li meslektaş W.C.Cobb'un $P=aL^{\alpha}K^{\beta}$ olarak formüle ettiği üretim fonksiyonundaki, emek-saat cinsinden emek girdisini simgeleyen L ve sermaye gereçleri stokunu simgeleyen K için topladığı çeşitli istatistiksel verileri kullanarak, emek ve sermayenin marjinal verimliliğini gösteren α

ve β 'yı ve üretim fonksiyonundaki kaymayı gösteren α katsayısını bulmaya çalıştı. Daha sonra, elde ettiği α ve β değerlerini emek ve sermayenin gerçek yaşamda elde ettikleri ücret ve faiz gelirleriyle karşılaştıran Douglas, değerlerin kabaca birbirine eşit olmasından yola çıkarak, Neo-Klasik marjinal verim kuramının bir makro bölüşüm kuramı olarak da doğrulandığını savundu.

Adını, ampirik çalışmaları yapan Douglas ve formül haline getiren Cobb'dan alan Cobb-Douglas üretim fonksiyonu hem varsayımları, hem de ulaştığı sonuçlar açısından birçok eleştiriye uğradı. Bu eleştirilerin başında, emek ve sermaye girdileri arasında sonsuz ikame esnekliği olduğuna ve milli ürünün emek ve sermaye arasında geriye hiçbir artık kalmaksızın bölüşüldüğüne ilişkin sonuçların gerçek dışı bulunması geliyordu. Diğer yandan, α ve β değerlerinin birbirlerinden bağımsız olarak hesaplanması gerekirken, birinci dereceden homojenlik varsayımına dayanılarak değerlerden biri hesaplandıktan sonra diğer değeri bulunan değerinden birden çıkarılması yoluyla hesaplanmasının bir kısır döngüye yol açması da eleştirilmiştir.

Douglas'ın üretim kuramı, üretim yasaları, ücretler ve ücret kuramıyla ilgili kuramsal iktisadi çalışmalarının yanı sıra, günlük ve uygulamalı iktisat alanında da bazı çalışmaları vardır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Wages and the Family*, 1925, ("Ücretler ve Aile"); *Real Wages in the United States 1890-1926*, 1930, ("Birleşik Devletler'de Gerçek Ücretler 1890-1926"); *The Theory of Wages*, 1934, ("Ücretler Kuramı"); *Ethics in Government*, 1952, ("Hükümette Ahlak Bilimi"); *Economy in the National Government* 1952, ("Ulusal Hükümette İktisat"); *America in the Market Place*, 1966, ("Pazar Yerinde Amerika").

- **BAKINIZ:** WICKSELL.

DOUGLAS, Stephen Arnold (1813-1861)

ABD'li siyaset adamı. Amerikan İç Savaşı öncesi dönemde çeşitli bölgelerdeki kölelik sorununun çözümünün o bölgelerde yaşayan halkların vereceği kararla gerçekleşebileceğini savunmuştur.

23 Nisan 1813'te Brandon'da, doğdu, 3 Haziran 1861'de Chicago'da öldü. 1833'te Jacksonville'e yerleşen Douglas burada Demokratik Parti'ye girdi. 1843'te Birleşik Devletler Temsilciler Meclisi'ne seçildi. Görevi boyunca yayımları bir politikayı savunan Douglas 1845'te Texas'ın ilhakını destekledi.

1846'da Birleşik Devletler Senatosu'na seçilen Douglas ölümüne dek bu görevini sürdürdü. Görevi sırasında kölelik sorununa çözüm arayan Douglas, Bölgeler Komitesi'nin başkanlığını yaptı. Douglas, çeşitli bölgelerde varolan kölelik sorununun çözümünün o yöre halklarının vereceği karara göre belirlenmesini savunuyordu. "Halk egemenliği" adını verdiği bu doktrini Douglas 1845'te Kansas-Nebraska Yasa-

sı ile uygulamaya çalıştı.

Douglas 1858'de Illinois'te yapılan senato seçimine Demokratik Parti adayı olarak katıldı ve rakibi Cumhuriyetçi Abraham Lincoln'e karşı senatoya yeniden üye seçildi. 1860'ta yapılan başkanlık seçimlerinde ise Lincoln'e karşı seçimi kaybetti.

Lincoln'ün seçilmesinden sonra Güney Carolina ve diğer bazı eyaletler Amerikan Birliği'nden ayrıldılar. Douglas yeniden birliği sağlamaya çalıştıysa da 1861'de iç savaş çıkması sonucu çabaları yarıda kaldı.

- **KAYNAKLAR:** R.W. Johannsen, *Autobiography of Stephen A. Douglas*, 1913; A. Johnson, *Stephen A. Douglas: A Study in American Politics*, 1908.

DOUGLASS, Frederick (1817-1895)

ABD'li siyah önder. Köleliğin kaldırılması için çalışmıştır.

7 Şubat 1817'de Maryland Eyaleti'nde Tuckahoe'da doğdu, 20 Şubat 1895'te Washington'da öldü. Asıl adı Frederick Augustus Washington Bailey'dir, Annesi zenci bir köle, babası ise bir beyazdı. Küçük yaşta annesinden ayrılarak, Maryland'deki bir çiftlikte yaşayan büyükannesinin yanına gönderildi. 8 yaşında Baltimore'da, Hugh Auld ailesinin yanında uşak olarak çalışmaya başladı. Bayan Auld, eyalet yasasını çiğneyerek Frederick'e okuma yazma öğretti. Ancak kocası bunu olumsuz karşılayınca dersler kesildi. Frederick bilgisini kendi çabasıyla ilerletmeye çalıştı. Sahibi ölünce tarım işçisi oldu, daha sonra Baltimore'a gemi kalafatçısı olarak kiralandı. 1838'de bir denizcinin kâğıtlarıyla New York'a kaçtı. New Bedford'a giderek adını Douglass olarak değiştirdi. Güney'den özgür bir siyahla evlendi, işçi olarak çalıştı.

Douglass, Kuzey'de güçlenmeye başlayan kölelik karşıtı harekete katıldı. Massachusetts Eyaleti'nde Nantucket'te bir toplantıda yaptığı konuşmadan sonra Massachusetts Köleliğe Karşı Olanlar Derneği üyeliğine seçildi. İyi bir hatip olan Douglass, çeşitli toplantılarda kölelerin insanlık dışı yaşam koşullarını anlattı.

1845'te *Narrative of The Life of Frederick Douglass* ("Frederick Douglass'ın Yaşam Öyküsü") adlı otobiyografisini yayımladı. Ancak bunun üzerine eski sahibinin kendisini bulmasından korkarak İngiltere'ye gitti. İki yıl burada yaşadı, özgürlüğünü satın alabilecek kadar para biriktirerek Amerika'ya döndü. Rochester'a yerleşerek *North Star* adında bir gazete çıkarmaya başladı.

1861'de başlayan İç Savaş sırasında Abraham Lincoln'ün danışmanlığını yaptı. Kuzey ordusuna zenci asker toplanmasında büyük yardımı oldu. Zenci askerlerin ordu içinde etkinliğinin artırılmasını sağladı.

1865-1877 arasında özgürlüğüne kavuşan kölelerin vatandaşlık hakları için çalıştı. Bu konudaki tartışmalarda resmi sıfatı olan tek siyah Douglass'tı. Bundan sonra devletin çeşitli kademelerinde görev

aldı. Birleşik Devletler adına Columbia bölgesinin güvenlik işleri müdürlüğü, Haiti Cumhuriyeti başkonsolosluğu ve Santo Domingo maslahatgüzarlığı yaptı. Son görevinden istifa ederek ayrıldı.

Köleliğin kaldırılması için çalışan Douglass, bu amaçla yapılan şiddet eylemlerine karşıydı. Kölelikten kurtuluşun yalnızca zincirlerden kurtulmak değil, sosyal ve iktisadi alanda da eşit haklar elde etmek olduğunu savunuyordu. Kadın hakları hareketinin de destekleyicisiydi.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Narrative of The Life of Frederick Douglass*, 1845, (otobiyografi), ("Frederick Douglass'ın Yaşam Oyküsü"); *My Bondage and My Freedom*, 1855, (otobiyografi), ("Tutsaklığım ve Özgürlüğüm"); *Life and Times of Frederick Douglass*, 1881, (otobiyografi), ("Frederick Douglass'ın Yaşamı ve Dönemi").

• **KAYNAKLAR:** A. Bontemps, *Free at Last: The Life of Frederick Douglass*, 1971; P.S.Foner, *Frederick Douglass: A Biography*, 1964.

• **BAKINIZ:** R.HAYES, LINCOLN.

DOUMERGUE, Gaston (1863-1937)

Fransız devlet adamı. 1913-1914 arasında başbakanlık, 1924-1931 arasında cumhurbaşkanlığı yapmıştır.

1 Ağustos 1863'te Aigues-Vives'de doğdu, 18 Haziran 1937'de aynı yerde öldü. Protestan bir köylü ailesinin oğludur. Avukat olduktan sonra Çin Hındi ve Cezayir'e giderek 1885-1893 arasında yargıçlık yaptı. 1893'te Nîmeskentinden Radikal-Sosyalist Parti milletvekili seçilerek meclise girdi. 1902'de ilk kez bakan oldu ve 1910'a dek Combes, Clemenceau ve Briand hükümetlerinde milli eğitim, sömürgeler ve ticaret bakanlığı yaptı. 1910'da senatoya seçildi ve Aralık 1913'te başbakanlığa getirildi. Başbakanlığın yanı sıra dışişleri bakanlığı görevini de üstlendiği hükümet 7 ay sonra dağıldı. Ağustos 1914'te yeniden sömürgeler bakanı olan Doumergue, Mart 1917'ye değin bu görevde kaldı. 1923-1924 arasında senato başkanlığı yaptı. 1924'te Millerand'ın görevden ayrılmasından sonra cumhurbaşkanı seçildi.

Doumergue 7 yıl süren cumhurbaşkanlığı sırasında, ülkedeki siyasi istikrarsızlığın yol açtığı hükümet sorunları ve 1929 Büyük Bunalımı'nın ertesinde doğan iktisadi güçlüklerle uğraşmak zorunda kaldı. Ancak, tarafsız, adil ve partiler üstü bir siyaset izleyerek partilerarasındaki hakeemlik görevini başarıyla yerine getirdi. Cumhurbaşkanlığı görevinin sona ermesinden 3 yıl sonra, Şubat 1934'te çıkan Stavisky olayı ve onu izleyen karışıklıkların hemen ertesinde yeniden göreve çağrıldı. Kralcılar, Sosyalistler ve Komünistler dışında tüm siyasi parti başkanlarından oluşan Doumergue başkanlığındaki Milli Birlik hükümetinin, yasama erkinin gücünü artırmaya yönelik anayasa değişiklikleri yapmak istemesi hoşnutsuzluk yarattı. Doumergue, Radikaller'in hükümetten ayrıl-

malarının ardından Kasım 1934'te başbakanlıktan istifa etti ve siyasi yaşamdan çekildi.

• **BAKINIZ:** BRIAND, CLEMENCEAU, DALADIER.

DOVÇENKO, Aleksandr (1894-1959)

SSCB'li sinema yönetmeni. Konulara getirdiği yoğun şiirsellikte tanınmıştır.

Aleksandr Petroviç Dovçenko 12 Eylül 1894'te Ukrayna'da doğdu, 1956'da Kiev'de öldü. Bir köylü ailesinin oğluydu. Önce ilkokul öğretmenliği, daha sonraları elçilik yaptı. 1923'te Kiev'e dönünce, çizgi roman ressamlığına başladı. Sinema üstüne bir bilgisi olmadığı halde, sinemacı olmaya karar vermişti. 1926'da kendisine en yakın sinema stüdyosunun bulunduğu Odessa'ya gitti. Yönetmenliğini paylaştığı ilk film olan *Vasya-reformator* ("Reformcu Vasya") sansür edildi. Bundan yılmayan Dovçenko, 1928'de ilk önemli filmi olan *Zvenigora*'yı çekti. Film, Ukrayna'yı bütün yönleriyle ele alan deneysel, lirik bir şiir-film olarak övgüyle karşılandı. Dovçenko'nun en büyük başarısı 1930'da çektiği *Zemlya*'dır ("Toprak"). Film estetik olgunluğu ve görsel zenginliğiyle dikkati çekti. İlk sesli filmi *Ivan*'da Dinyeper Nehri'ndeki baraj yapımını ele aldı. II. Dünya Savaşı sırasında, bir ara savaş muhabirliği yaptı ve savaş filmleri çekti. Büyük bir Rus bitki bilimcisinin hayatını ele alan *Mişurin* 1946'da çekildi. 1948'de gösterime girdi. 1930'larda tasarladığı, Ukrayna'da bir köyün gelişimini konu edinen bir üçleme ise, ancak, Dovçenko'nun ölümünden sonra karısı Yulia Solntseva tarafından tamamlandı. Dovçenko'nun sinema üzerine yazdığı yazılar bir kitapta toplanmıştır.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Vasya-reformator*, 1926, ("Reformcu Vasya"); *Zvenigora*, 1928; *Arsenal*, 1929; *Zemlya*, 1930, ("Toprak"); *Ivan*, 1932; *Aerograd*, 1935; *Skors*, 1939; *Mişurin*, 1946.

DOWELL, Anthony (1943)

İngiliz, dansçı. Yumuşak ve hafif hareketlere dayanan özgün tekniğiyle, çağdaş balenin en önemli adlarından.

16 Şubat 1943'te Londra'da doğdu. 1953'te Sadler's Wells Bale Okulu'nda öğrenime başladı. 1960'ta Covent Garden Opera Balesi'ne katıldı. 1961'de, Kraliyet Balesi'ne geçti. Başdansçı olarak ilk kez 1962'de bu topluluğun *Napoli pas de six* ("Napoli Altılı Dansı") adlı gösterisinde dans etti. 1964'te Ashton'ın *The Dream* ("Düş"), 1966'da da *Mono-tones* adlı balelerindeki başarılı yorumuyla ilgi çekti

aynı yıl Kraliyet Balesi'nin kadrolu başdansçı oldu. 1967'den sonra topluluğun birçok balesinde rol aldı. 1972'de *Dance Magazine* ödülünü kazandı. 1978'de Amerikan Bale Tiyatrosu'na katıldı ve 1979'da bu topluluğun başdansçı oldu.

Dowell'i bale dünyasında öne çıkaran, hareketlerindeki yumuşaklık ve hafifliktir. Bu yeteneğine dayanan zarif dans tekniği ve özgün üslubuyla 20. yy balesinin önde gelen dansçıları arasına yükselmiştir. Dowell balenin dışında sanatın başka dallarına da ilgi duymuş, resim yapmış, kâğıttan heykeller üretmiş, çeşitli tiyatrolar için kostümler hazırlamıştır.

- **YAPITLAR (başlıca):** Rol aldığı baleler: *Napoli pas de six*, 1962, ("Napoli Altılı Dansı"); *The Dream*, 1964, Müz.Mendelssohn, ("Düş"); *Romeo ile Juliet*, 1965, Müz.Çaykovski; *Monotones*, 1966, Müz.E.Satie; *Shadow Play*, 1967, Müz.C.Koechlin, ("Gölge Oyunu"); *Enigma Variations*, 1968, Müz.E.Elgar, ("Bilmece Çeşitlemeleri"); *Meditation*, 1971, Müz.Çaykovski, ("Meditasyon"); *Triad*, 1972, Müz.Prokofiev; *Manon*, 1974, Müz.Massenet; *Four Schumann Pieces*, 1975, Müz.Schumann, ("Dört Schumann parçası"); *A Month in the Country*, 1976, Müz. Chopin, ("Taşrada bir Ay").

DOYLE, Arthur Conan (1859-1930)

İngiliz, romancı. Polisiye roman türünün ve dünyanın en ünlü roman kahramanlarından dedektif Şerlok Holmes'in yaratıcısıdır.

22 Mayıs 1859'da İskoçya'nın Edinburgh kentinde doğdu, 7 Temmuz 1930'da İngiltere'de Crowborough'da öldü. Edinburgh Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden 1884'te doktor olarak mezun oldu. İlk günlerdeki hasta azlığının sıkıntısıyla *A Study in Scarlet* adlı ilk Şerlok Holmes öyküsünü yazdı. 1887'de yayımlanan bu roman büyük bir başarı kazanmamasına karşın, Amerikalı bir yayıncı, bu diziyi sürdürmesi için Doyle'u ikna etti. Üç yıl sonra yayımlanan *The Sign of Four* (Dörtlerin İşareti) bu kez başarılı oldu. Doyle doktorluğu bırakıp tümüyle yazarlığa başladı. 1894'te çıkan *The Memoirs of Sherlock Holmes* ("Şerlok Holmes'in Anıları") adlı kitaptaki son öykü, yarattığı kahramanın kazandığı ün ve başarılarından sıkılan yazarın, Şerlok Holmes'u azılı düşmanı Prof. Moriarty'ye "öldürtüşünü" aktarıyordu. Artık başka Şerlok Holmes öyküsü yazmamaya karar veren Doyle, dedektifin hayranlarının, evinin önünde gösteriler düzenlemelerine kadar varan tepkileri karşısında, diziyi sürdürme kararı almak zorunda kaldı. Bir ara kendisi de birtakım cinayet olaylarını çözümlmeye kalktıysa da sonunda bu hevesini kitaplarına saklamak zorunda kaldı.

Edgar Allan Poe'nun kimi öykülerinde ilk belirtileri görülen "polisiye roman" türü, Arthur Conan Doyle ile gelişip bağımsız bir tür haline geldi. Tıp öğrenimi görürken öğretmeni Dr. Joseph Bell'in hastalıkları hastayı çok kısa bir süre gözlemledikten sonra teşhis edebilmesinden esinlenerek bütünüyle zihinsel süreçler sonucu olayları aydınlatan bir kahra-

man yaratmıştı. İnce, ayrıntılı "delil"lerden, okurun aklına gelemeyecek akıl yürütme yollarıyla sonuçlar çıkartılması, dedektifin yakın ama saf arkadaşı Dr. John Watson'un sürekli hayretler içindeki anlatısıyla birleşince, öyküler sürekli bir gerilim ve merak, sonuçlar ise büyük bir rahatlama veriyordu.

Hemen tüm dünya dillerine çevrilen ve sayısız filme uyarlanan Şerlok Holmes öyküleri, çekiciliğini günümüzde de sürdürdüğü gibi, çok sayıda yazarın yarattığı yeni dedektif tiplerine de modellik etmiştir,

- **YAPITLAR (başlıca):** *A Study in Scarlet*, 1887; *The Sign of Four*, 1890, ("Dörtlerin İşareti"); *The Adventures of Sherlock Holmes*, 1892, ("Şerlok Holmes'in Maceraları"); *The Memoirs of Sherlock Holmes*, 1894, ("Şerlok Holmes'in Anıları"); *The Hound of the Baskervilles*, 1902, (Baskerviller'in Köpeği); *The Return of Sherlock Holmes*, 1905, ("Şerlok Holmes'in Dönüşü"); *The Case Book of Sherlock Holmes*, 1927, ("Şerlok Holmes'in Not Defteri").

DÖLLINGER, Johannes (1799-1890)

Alman din adamı. Papalığın yanlışlığı düşüncesine karşı çıkarak, ulusal kiliselerin güçlenmesini savunmuştur.

Johannes Jozef Ignaz von Döllinger 28 Şubat 1799'da Bamberg'te doğdu, 10 Ocak 1890'da Münih'de öldü. Kilise karşıtı bir tıp profesörünün oğluydu. Würzburg'da felsefe ve filoloji eğitimi gördükten sonra, Bamberg'de dini eğitim yapan bir okula girdi ve 1822'de din adamı oldu.

1822'de Aschaffenburg'da kilise hukuku, 1926'da Münih'de kilise tarihi eğitmenliği yaptı. İlk dönem Hristiyan kilise ayinleri ve inançları ile ilgilenmeye başladı. 1827'de Alman Katolik hareketinin merkezi Münih'de, Kilise Tarihi Kürsüsü'nde profesör oldu. Alman romantizminin etkisindeki monarşist gruplarla ilişki kurdu. 1835'te Bavyera Bilimler Akademisi üyesi oldu.

1848-1849'da Frankfurt Din Kongresi'nde, Aşağı Bavyera temsilcisi olarak bulundu. Bu sırada, Roma Kilisesi ve Papalık doktrininin merkezîyetçi otoritesine karşı çıkmaya başladı. Döneminin milliyetçi hareketlerinin etkisiyle, Papalık karşısında bağımlılığı en alt düzeye indirilmiş bir ulusal Alman Kilisesi'ni ve Papalık'ın dini yasaklarına karşı bilim adamlarının özgürlüğünü savundu.

1869'da yayımlanan *Der Papst und das Konzil* ("Papa ve Konsil") kitabında, Papalık'ın yetkisine ve Cizvitler'in siyasal görüş ve eylemlerine karşı çıkıyordu. Kitap, Roma'da yasaklandı. 1870'te Papa'nın yanlışlığı düşüncesine karşı çıkan Döllinger, 1871'de aforoz edildi. Fakat aynı yıl, Münih Üniversitesi rektörlüğüne seçildi. 22 Eylül 1871'de atoz edilmiş diğer arkadaşlarıyla, Münih'te Papalık karşıtı bir kongre topladı. Daha sonra, erken dönem kilise ilkelerini kabul eden ve kiliselerin denkliliğini savunan *Altkatholiken* (Eski Katolikler) grubunun önderliğini üstlendi. Hristiyanlık'ı yeniden birleştirmeyi ve Katolik Kilisesi'ni yanlışlıktan kurtarmayı amaçlayan bu

ve hareket içinde,ölünceye değin çalıştı.1889'da son önemli yapıtı *Moralstreitigkeiten in der römisch-katholischen Kirche seit der 16'ten Jahrhundert'i* ("16.yy'dan Bu Yana Roma Katolik Kilisesi'nde Ahlak Tartışmaları") yayımlandı.

Düşünsel olgudan çok tarihsel olguya öncelik tanıyan Döllinger, Ranke ve liberal Protestan çevrelere karşı, tarihsel süreklilik ve organik gelişme düşüncesini savunmuştur. Bu tarihsel gelişim içinde, Hristiyanlık'ın uygarlığın gerçeği olduğu ve bu gerçeğin de Katolik inancın çevresinde geçerlik kazanacağına inanıyordu. Fakat Papalık tarafından saptırılan bu Katolik inanç yeniden ele alınmalı ve eski Katolik inançları etrafında yeniden canlandırılmalıydı. Ona göre Papalık, ulusal kiliselere daha fazla özgürlük tanımalı ve uzlaşmanın kesinleşmesi için, onların görüşlerine de saygı göstermelidir.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Lehrbuch der Kirchengeschichte*, 1836-1838, ("Kilise Tarihi Ders Kitabı"); *Die Reformation*, 3 cilt, 1846-1848, ("Reform"); *Kirche und Kirchen, Papsttum und Kirchenstaat*, 1861, ("Kilise ve Kiliseler, Papalık ve Kilise Devleti"); *Die Papstfabeln des Mittelalters*, 1863, ("Ortaçağın Papa Efsaneleri"); *Der Papst und das Konzil*, 1869, ("Papa ve Konsil"); *Römische Briefe vom Konzil*, 1870, ("Konsilden Roma Mektupları"); *Geschichte der Moralstreitigkeiten in der römisch-katholischen Kirche seit der 16'ten Jahrhundert*, 2 cilt, 1889, ("16.yy'dan beri Roma Katolik Kilisesi'nde Ahlak Tartışmaları Tarihi").

• **KAYNAKLAR**: J.Friedrich, *J.Ignaz von Döllinger*, 3 cilt, 1899-1901.

DÖNITZ, Karl (1891-1980)

Alman, asker. II.Dünya Savaşı sırasında Alman donanmasına komuta etmiştir.

16 Eylül 1891'de Berlin yakınında Grünau'da (bugün DAC'de) doğdu, 24 Aralık 1980'de öldü. 1910'da Deniz Harp Okulu'na girdi. I.Dünya Savaşı sırasında Karadeniz'de ve Akdeniz'de bir denizaltıya komuta etti. 1918'de Malta karasularında İngilizler'e tutsak oldu.

I.Dünya Savaşı sonrası dönemde Adolf Hitler'in başkanlığındaki Nasyonal Sosyalist Parti'nin yandaşları arasına katıldı. Hitler 1933'te iktidara geldikten sonra, Versailles Antlaşması'yla Almanya'nın denizaltı yapımı yasaklanmış olmasına karşın Dönitz'i bir denizaltı filosu oluşturmakla görevlendirdi. Dönitz, 1936'da yapımı gizlice tamamlanan bu filonun komutanlığına getirildi. 1939'da tuğamirallğe, 1940'ta tümamirallğe yükseldi. 1942 yazı sonuna dek İngiltere'ye karşı sürdürülen denizaltı savaşını yönetti. 1943'te Amiral Erich Raeder'in yerine Deniz Kuvvetleri komutanı oldu.

Hitler II.Dünya Savaşı sonunda Almanya'nın yenilgisi kesinleştikten sonra yazdığı son vasiyetnamesinde Dönitz'i halefi olarak belirledi ve kendisinin yerine devletin yönetimini, savaş bakanlığını ve genelkurmay başkanlığını üstlenmesini istedi. Dönitz 2 Mayıs 1945'te Hitler'in intiharından sonra hükümetin

yönetimini eline aldı. SSCB'ye karşı savaşı sürdürmek için Batılı ülkelerle anlaşmak istediye de bu konuda bir sonuç elde edemedi. Müttetikler'in baskısıyla 7 Mayıs 1945'te Almanya'nın koşulsuz teslim olmasını öngören antlaşmayı imzaladı.

Dönitz Ekim 1946'da savaş suçlularını yargılayan Nürnberg Mahkemesi'nce 10 yıl hapis cezasına mahkûm edildi. 1956'da cezası sona erdi. 1959'da anılarını yayımladı.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Memoirs*, 1959, ("Anılar").

• **BAKINIZ**: HITLER.

DÖRNER, Karl Friedrich (1911)

Alman (FAC), arkeolog. Adıyaman-Eski Kâhta yakınında Arsameia kenti kazılarını yönetmiştir.

28 Şubat 1911'de Gelsenkirchen'de doğdu. Greifswald Üniversitesi'nde okudu ve Efes'te kazı yapan Avusturyalı arkeologlardan Josef Keil'in öğrencisi oldu. 1935'te doktorasını tamamladı. 1935-1941 arasında Berlin Alman Arkeoloji Enstitüsü'nde, 1941-1945 arasında ise Viyana'da Avusturya Bilimler Akademisi'nde çalıştı. 1945'te Tübingen Üniversitesi'nde klasik tarih dersleri vermeye başladı. 1950'de Münster Üniversitesi'nde doçent ve 1963'te profesör oldu. 1965'te Münster Üniversitesi Küçük Asya Araştırma Birimi'nde bilimsel danışman olarak görev ve başladı. 1969'dan beri bu birimin yöneticisi ve öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.Dörner Avusturya Bilimler Akademisi,Alman Arkeoloji ve Avusturya Eski Çağ Tarihi Arkeolojisi enstitüleri üyesidir.

Eğitiminin başlangıcından beri Anadolu ile ilgilenmiş bir bilim adamıdır. İlk çalışması Asya Eyaleti'nin yöneticisi Efesli Paulus Fabius Versicus'a ilişkindir. 1936-1937'de Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün bursuyla Yunanistan, Mısır, Filistin, Suriye ve Anadolu'yu gezmiş, Antik kültür dünyasını tanıma olanağını bulmuştur. Anadolu'da Bitinya'da araştırmalar yapmış ve Boğazköy kazılarına katılmıştır. 1938'de R.Naumann ile Kommagene bölgesi araştırmalarına başlamıştır. 1940'dan sonra Viyana'da Prof. Adolf Wilhelm'le Eski Yunan epigrafisi (dil çözümü) üzerine çalışmış ve Bitinya ile ilgili çalışmalarını yayımlamıştır. 1948'de Avusturya Bilimler Akademisi adına Bitinya gezi ve araştırmalarını sürdürmüştür.

Dörner'in araştırmaları 1951'den sonra, Toros Dağları ile Fırat arasında kalan ve Antik Çağ'da Kommagene olarak adlandırılan bölgede yoğunlaşmıştır. Adıyaman'ın Eski Kâhta ilçesi yakınında Kâhta Çayı kıyısında yer alan Arsameia kentini bulmuş ve burada kazılar yapmıştır. Eski Kale olarak bilinen bu alanda İÖ 1.yy'da yaşamış Kommagene Kralı I.Antiochos'a ait anıtsal bir yazıt ortaya çıkarılmıştır. Bir kaya yüzeyindeki bu yazıttan Arsaemia kentinin Antiochos'un atalarından Arsames tarafından kurulmuş olduğu, sonradan surlarla çevrildiği,

saray ve başka yapıları da içerdiği öğrenilmiştir. I. Antiochos'un burada kendisi ve babası Kral Mitridates Kallinikos için Hiorethesion adını verdiği bir son dinlenme yeri yaptırdığı da yazıtta belirtilmektedir. Kazılarda Mitridates ile Herakles'in el sıkışmasını gösteren bir kabartma ile Mitridates'e ait bir başka anıtsal kabartma ortaya çıkarılmıştır. Bu yapıtlar Pers ve Yunan etkileşimlerini göstermesi bakımından ilginçtir. Bazı yapı kalıntılarından başka Mitridates'in mezarı olduğu varsayılan kayalara oyulmuş bir yeraltı odası da bulunmuştur. Anadolu'daki en anıtsal yeraltı yollarından biri olan 158 m. uzunlukta ve yüzeyden 95 m. derinlere inen bir tünel de önemli bulguları arasındadır.

Dörner, Arsameia kazılarının yanı sıra 1953-1956 arasında Theresa Goell tarafından yönetilen Nemrut Dağı kazılarına da katılmış, kazı çalışmalarına ve epigrafi araştırmalarına önemli katkıları olmuştur.

- **YAPITLAR (başlıca):** "Neue Forschungen in Kommagene" (R. Naumann ile), *Istanbul Forschungen*, X. 1939, ("Kommagene'de Yeni Araştırmalar"); *Inchriften und Denkmäler aus Bithynien*, 1941, ("Bitinya'daki Anıtlar ve Yazıtlar"); *Bericht über eine Reise in Bithynien*, 1952, ("Bitinya'da Bir Geziye İlişkin Rapor"); "The Tomb of Antiochus I, King of Kommagene" (T. Goell ile) *Scientific American*, 1956, ("Kommagene Kralı I. Antiochos'un Mezarı"); "Arsameia am Nymphaios Mithradates Kallinikos von 1953-1956 : Ausgrabungen im Hierathesion" (T. Goell ile), *Istanbul Forschungen*, 1963, ("Nimphaios'daki Arsameia, Mitridates Kallinikos Hierathesion'unda 1953-1956 Kazıları"); *Kommagene, Ein wiederentdecktes Königreich* (3. baskı), 1971, ("Kommagene: Yeniden Keşfedilen Krallık"); *Kommagene, Götterthrone und Königsgräber am Euphrat*, 1981, ("Kommagene, Fırat Kıyısında Tanrıların Tahtları ve Mezarları").

- **KAYNAKLAR:** *Kürschers Deutscher-Gelehrten Kalender*, 1980; *Studien zur Religion und Kultur Kleinasiens*, *Festschrift für F.K. Dörner*, 1978.

DÖRPFELD, Wilhelm (1893-1940)

Alman, mimar ve arkeolog. Troya ve Bergama'da kazılar yapmıştır.

6 Aralık 1853'te bugün Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde kalmış olan Barmen'de doğdu, 25 Nisan 1940'ta Yunanistan'da Lefke Adası'nda öldü. Berlin Yüksek Teknik Okulu'nda mimarlık ve mekanik öğrenimi gördü. Arkeolog Friedrich Adler'den mimarlık tarihi dersleri aldı. 1877'de Adler ve arkeolog Ernst Curtius'un (1814-1896) Yunanistan'da Olympia'da yaptıkları kazıda çalıştı. 1882-1884 arasında H. Schliemann'ın Troya-Hisarlık kazılarına danışman olarak katıldı. 1884'te yine Schliemann'la birlikte Yunanistan'da Tirins Sarayı'nı kazdı. Aynı dönemde Atina-Akropolis kazılarını yönetti. 1883-1890 arasında Atina yakınında Eleusis, 1886'da Girit de Orchemenos ve yine aynı yıl Batı Anadolu'da Bergama kazılarında çalıştı. Humann'ın yönettiği Menderes üstündeki Magnesia kenti kazılarına da katıldı. 1900-1912 arasında Bergama kazılarının yöne-

Wilhelm Dörpfeld

ticiliğini yaptı. Yunanistan'da 1907'de Pylos'da, 1908-1914 arasında Korfu'da çalıştı ve 1932-1933'te buradaki çalışmalarını sürdürdü.

1885'te Atina'daki Alman Arkeoloji Enstitüsü 2. sekreteri ve 1887'de aynı kurumun 1. sekreteri oldu ve bu görevinde 25 yıl kaldı.

Dörpfeld, Schliemann'ın Troya'daki kazılarda elde ettiği bulguları sistematik olarak düzenlemiştir. O güne değin üst üste gelmiş 7 kent olarak bilinen Troya'nın 9 yerleşme tabakasından oluştuğu bu çalışmalarla açıklığa kavuşmuştur. Schliemann'ın ölümünden sonra 1893-1894'te Dörpfeld'in tek başına sürdürdüğü kazılar da önemli sonuçlar vermiştir. Orta ve Son Bronz Çağı tabakaları ortaya çıkarılmıştır. Homeros'da geçen Priamos'un Troya'sının VI. kent olduğu varsayımıyla buradaki kazılar yoğunlaştırılmıştır. Dörpfeld, kazı sonuçlarını 1902'de yayımladığı *Troja und Ilion* adlı yapıtında toplamıştır.

1884'te Schliemann'la birlikte başladığı ve 1885'te yöneticiliğini üstlendiği Tirins çalışmalarında da İÖ 2. bine ait, o güne değin bilinen en iyi korunmuş bir Miken sarayını ortaya çıkarmıştır.

Akropolis kazılarında mimarlık çözümlemeleriyle çalışmaya önemli katkıda bulunmuş ve kendi adıyla da anılan *Athena Tapınağı*'nı ortaya çıkarmıştır.

Dörpfeld, Bergama'nın ikinci mevsim kazılarında kentin özellikle orta ve alt bölgelerini araştırmış, çalışmalarını *Bergama Sunağı, stoa* (sütunlu galeri) ve *enmeakerunos* (çeşme) yapıları üstünde yoğunlaştırmıştır. Bergama ile ilgili kazı raporları 1908-1912 arasında *Athenische Mitteilungen* dergisinde yayımlanmıştır.

Homeros'un yapıtlarıyla, özellikle Odisseus ile ilgilenmesi, onu Eski Yunanca'yı öğrenmeye, Eski İthaka ve Pylos'da araştırmalar yapmaya yöneltmiştir. 1924'te yayımladığı *Odisseus* çevirisi de bu doğrultudaki çalışmalarının bir ürünüdür.

Dörpfeld'in çeşitli yayınlarının toplamı 300'e yaklaşmaktadır. Antik Çağ Yunan mimarlığı konusundaki yapıtları başvuru kitabı olarak bugün de güncelliklerini korumaktadır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Das griechische Theater* (E.Reisch ile), 1896, ("Yunan Tiyatrosu"); *Troja und Ilion* (1870-1894), 2 cilt, 1902, ("Troja ve Ilion"); *Die Heimkehr des Odysseus*, 2 cilt, 1924, ("Odiseus'un Dönüşü"); *Alt Ithaca, ein Beitrag zur Homer Frage*, 2 cilt, 1927, ("Eski Ithaka, Homeros Sorununa Bir Katkı"); *Alt Olympia* (A.Wege ile), 2 cilt, 1935, ("Eski Olympia"); *Alt Athen und seine Agora*, 2 cilt, 1937-1939, ("Eski Atina ve Agorası"); *Truva Hafriyatı*, 1937.
- **KAYNAKLAR:** *Wilhelm Dörpfeld Festschrift zum 80. Geburtstag* 1933; P.Goessler, "Schriftenverzeichnis von W.Dörpfeld" (bibliyografya içerir), *Jahrbuch der deutschen archäologischen Institute, Archäologischer Anzeiger*, 65/6, 1950-1951.
- **BAKINIZ:** BLEGEN, HUMANN, SCHLIEMANN.

DRACO (İÖ 7. yy)

Atinalı hukukçu. Atinalılar'ın geleneksel hukukunu yazılı biçime getirmiştir.

Yaşamı üstüne ayrıntılı bilgi yoktur. İÖ 7.yy'da Atina toprakları az sayıda zengin aristokratın elinde toplanmış ve kalabalık bir yoksullar sınıfı oluşmuştu. Yoksullarla soylular arasında çıkan sert ve uzun çatışmaların önlenmesi için Atinalı aristokratlar, İÖ 621'de Atina yargıcı olan Draco'yu bir ceza yasası hazırlamakla görevlendirdiler.

Draco'nun yazılı biçime getirdiği bu ceza yasaları küçük suçları bile ölüm ya da sürgünle cezalandırmaktaydı. Draco, özellikle aileler arasındaki kavgaları ve kan davalarını devletin yargı gücünü kullanarak sona erdirmek istiyordu. Yasalar katile karşı kısas yapılmasını (öldürenin de öldürülmesi) yasaklamaktaydı. Önceden tasarlanmış cinayete ölüm, önceden tasarlanmamış cinayete ise sürgün cezası öngörülüyordu. Bir hırsızın öldürülmesi eğer kendi kendini savunma ya da çalınmış malı geri almak için yapılırsa suç sayılmıyordu.

Draco'nun yönetim biçimi ile ilgili hazırladığı yasalarda ise vatandaşlar gelirlerine göre dört gruba ayrılıyordu. Birinci gruba, çiftliklerinde 500 kilo buğday ya da eşdeğerde şarap ve zeytinyağı üretenler, ikinci gruba 300 kilo buğdaylık geliri olanlar, üçüncü gruba 150 kilo buğdaylık geliri olanlar, dördüncü gruba da topraksız köylüler ve işçiler giriyordu.

Draco'nun yasaları sertlikleriyle tanınmıştır. Bir hatibe göre bu yasalar "kanla" yazılmıştı. Daha sonra Solon, İÖ 594'te bu yasaları yumuşatmış, Atina hukukuna toplumsal bir içerik kazandırmaya çalışmıştır.

- **BAKINIZ:** SOLON.

DRAGO, Luis Maria (1859-1921)

Arjantinli hukukçu. Latin Amerika ülkeleri üzerindeki Avrupa baskısına karşı hazırladığı "Drago Öğretisi" ile tanınır.

6 Mayıs 1859'da Buenos Aires'te doğdu, 9 Haziran 1921'de aynı kentte öldü. Özel öğretmenler ve kolejlerde başlayan eğitimini, 1882'de hukuk doktorasını verdiği Buenos Aires Üniversitesi'nde tamamladı. Daha sonra bir süre, Buenos Aires'te yargıçlık yaptı.

1902'de Dışişleri Bakanlığı'na getirildi. Aynı yıl, ödenmeyen borçlarını almak için İngiltere, Almanya ve İtalya tarafından Venezuela'ya yöneltilen iktisadi baskılara karşı, "Drago Öğretisi"ni hazırladı. Bu öğretiyeye göre, hiçbir yabancı güç ödenmeyen borçlar adına da olsa, hiçbir Latin Amerika ülkesinin hükümlerlik hakları üzerinde istek ve baskıda bulunmaya yetkili değildir. Pan-Amerikan Kongresi'nce onaylanan öğreti, önemli değişikliklerle, 1907'de La Haya Uluslararası Adalet Divanı'nca kabul edildi.

1906'da Uluslararası Adalet Divanı'nda üstlendiği görevi sırasında, 1909'da ABD ve Venezuela, 1912'de ABD ve İngiltere arasında baş gösteren anlaşmazlıklarda, arabuluculuk yaptı. 1912 yılı içinde, uluslararası barışa katkısı nedeniyle, Columbia Üniversitesi tarafından onur doktorası ile ödüllendirildi.

- **YAPITLAR (başlıca):** *La Bestia de Rapia*, 1902, ("Yırtıcı Hayvan").

DREBBEL, Cornelis (1572-1633)

Hollandalı mucit. Kurulmadan çalışan saati ve ilk denizaltıyı yapmıştır.

Cornelis Jacobszoon Drebbel 1572'de Alkmaar'da doğdu, 7 Kasım 1633'te Londra'da öldü. Ancak ilkokul düzeyinde bir öğrenim gördüğü, Latince'yi sonradan öğrendiği sanılıyor. Özellikle kimya ve optik konularındaki bilgisini, zamanın ünlü ressam ve oymacısı Hendrik Goltzius'un yanındaki çıraklık döneminde kazanan Drebbel'in ilgisi 1597'den sonra mekanik alet yapımına yöneldi. 1598'de hiç kurulmadan çalışan ve kendi kendine ayarlanan bir saat yapmayı başardı. Özellikle bu buluşuyla Avrupa'da büyük ün kazanan ve 1604'te İngiltere'ye giderek Galler Prensi Henry'nin hizmetine giren Drebbel, 1610'da Prag'da II. Rudolf'un kimyacısı olarak çalıştığı üç yıllık bir sürenin dışında, geri kalan yaşamının hemen hemen tümünü İngiltere'de geçirdi.

Drebbel'e ün kazandıran kurgusuz saat, yaygın kanının tersine, bir sonsuz hareket mekanizması (*perpetuum mobile*) değildi ve önceden de bilinen bir teknik, atmosferdeki basınç ve sıcaklık değişikliklerinden yararlanarak çalışıyordu. Bu tekniği ilk kez

saat yapımına uygulayan Drebbel, fırın ve ocaklarda da aynı teknikten yararlanmayı düşünerek ilk termos-tatın yapımını gerçekleştirdi.

Drebbel'in 1621'de yaptığı Taymis Irmağı'nda Westminster'den Greenwich'e kadar dört metre derinlikte yol alan, tahtadan yapılmış ve su almaması için üstü yağlı deriyle kaplanmış, kürekle çekilen tekne ise bilinen ilk denizaltı örneği sayılır.

İyi bir mercek ustası olarak bilinen Drebbel'in, iki dışbükey mercek grubundan oluşan mikroskobun bulucusu olduğu da pek çok araştırmacının paylaştığı bir kanıdır. Kimya alanında ise en önemli buluşları, kırmızböceğiyle (*Coccus ilicis*) kumaş boyamacılığın-da renk saptayıcı olarak kalay tuzlarından yararlan-ması ve kükürdün oksitlenmesi yoluyla sülfirik asit üretimini gerçekleştirmesidir.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Ein kurzer Tractat von der Natur der Elementum*, 1608, ("Elementlerin Yapısı Üstüne Kısa Bir İnceleme").

DREES, Willem (1886)

Hollandalı devlet adamı. 1948-1958 arasında başbakanlık yapmıştır.

5 Temmuz 1886'da Amsterdam'da doğdu. Amsterdam Ticaret Okulu'nda eğitim gördü. 1907-1919 arasında parlamentoda stenograf olarak çalıştı. 1911'de Hollanda Sosyalist İşçi Partisi üyesi olan Drees, 1913'te bu partiyi temsilen La Haye belediye meclisine seçildi. 1933'te parlamentoya milletvekili olarak girdi. 1939'da parlamento ikinci meclisinde, parti grubunun başkanı oldu.

II. Dünya Savaşı sırasında Alman orduları ülkesini işgal ettiğinde Drees, Vatanseverler Komitesi'nde ve Gizli İrtibat Komisyonu'nda görev aldı. Almanlar'a karşı direnişi örgütledi. Bu nedenle tutuklanan Drees, 1941'de serbest bırakıldı.

Drees, savaştan sonra 1945-1946'da Schermehorn hükümetinde, 1946-1948'de ise Beel hükümetinde sosyal işler bakanı olarak görev yaptı. 1946'da İşçi Partisi'ni (Partij von de Arbeid) kurdu. 1948'de, İşçi Partisi ve Katolik Halk Partisi koalisyonundan oluşan hükümette başbakanlık yaptı.

Drees'in başbakanlık döneminde sosyal nitelikli yasalar yürürlüğe kondu. Hollanda NATO, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) gibi uluslararası kuruluşlara girdi. 1950'de Kore Savaşı'na katıldı. 1958'de Katolik Halk Partisi koalisyondan çekilince başbakanlıktan istifa etti.

DREISER, Theodore (1871-1945)

ABD'li romancı. Yaşadığı dönemi Natüralist (Doğalcı) bir yaklaşımla yansıtan romanlarıyla tanınır.

27 Ağustos 1871'de Indiana'da doğdu. 28 Aralık 1945'te Hollywood'da öldü. Alman asıllı, yoksul ve kalabalık bir ailenin çocuğuydu. Düzenli bir eğitim görmedi. Çeşitli işlere girip çıktıktan sonra 1894'te gazeteci olmaya karar verdi. 1901'de ilk romanı *Sister Carrie* (Kız Kardeşim Carrie) İngiltere'de yayımlandı ve eleştirmenlerin ilgisini çekti. Bu yapıt 1908'de ABD'de yayımlandı. Ancak 1920'lere değin bir romancı olarak ülkesinde adını duyuramadı. 1925'te yayımlanan *An American Tragedy* (İnsanlık Suçu) ile üne kavuştu. Ölümünden kısa bir süre önce ABD Komünist Partisi'ne girdi.

Dreiser yaşadığı olayları ve gördüğü yerleri gerçeğe en sadık biçimde anlatan ilk Amerikan romancıları arasında yer alır. Belli bir akıma bağlanmamakla birlikte, Zola'dan ve Doğalcılık'tan etkilenmiştir. Biyolojik yaşam savaşı ile iş dünyasında verilen savaş arasında bir benzerlik kurarak, iş dünyasında da güçlü olanın kazanacağını işlemiştir. 1910-1920 arasında ABD'deki hızla büyüyen kentler ve değişen yaşam biçimleri romanının ana malzemesini oluşturur.

An American Tragedy'de, insanı çevrenin koşullamaları içinde bir köle, bir oyuncak konumu içinde değerlendirmiş, ahlak ve toplum yasalarının insan doğasıyla çeliştiğini göstermeye çalışmıştır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Roman: Sister Carrie*, 1901, (Kız Kardeşim Carrie); *The Financier*, 1912, ("Tefeci"); *The Titan*, 1914, ("Titan"); *An American Tragedy*, 1925, (İnsanlık Suçu). **İnceleme:** *Dreiser Looks at Russia*, 1928, ("Dreiser Rusya'yı Anlatıyor"). **Otobiyografi:** *A Book About Myself*, 1922, ("Benim Kitabım").

DREWS, Arthur (1865-1935)

Alman, filozof ve tanrıbilimci. İsa'nın tarihsel kişiliğine karşı çıkmıştır.

Arthur Christian Heinrich Drews 1 Kasım 1865'te Holstein, Uetersen'de doğdu, 19 Temmuz 1935'te Achern'de öldü. 1898'de Karlsruhe Technische Hochschule'de öğretim üyesi oldu. Hegel ve E.Hartmann'ın görüşlerine bağlı kaldı. E.Hartmann'ın bilinçdışı olgularını konu edinen felsefesinden etkilenen Drews, Descartes'in, düşünen özne'nin önemini abarttığını ileri sürdü. Ona göre, temel olan bilinçli değil, bilinçsiz istenç ya da istektir. Bilinci yaratan, bu bilinçsiz istencin özdekle çelişmesidir.

Drews, bu görüşlerden vardığı metafiziği "somut tekçilik" olarak adlandırdı. Tarih, evrenin gelişim süreci olan bilinçsiz atılımı, Tanrı ile özdeşleştirmiştir. Bu tümtanrıci görüşe göre, "tanrısal evren süreci"nin, insan yaşamında, kendi kendinin bilincine

varması dindir. Bu yüzden insanlığın yaşamı tanrısız yaşamın kendisi; insanlığın acıları da Tanrı'nın acılarıdır.

1909-1911 yıllarında yazdığı *Die Christusmyth* ("İsa Mitosu") adlı yapıtında, geliştirdiği tekçi dizgeye Hristiyanlık'ı da eklemeye çalışmıştır. Bu amaçla değişik *İncil* yorumlarını kullanarak, İsa'nın tarihsel varlığı konusunda kesin bir şey bilinmediği görüşünü savundu. İlk kilisenin yarattığı İsa mitosunun, o zamanda Yakındoğu'da yaygın olan ve yıldızların devinimleri ile insan yazgısını açıklayan söylenceden etkilenmiş olduğunu öne sürdü. Bunu kanıtlamak için o dönemin göksel inançlarındaki simgelerle *İncil*'de geçen kişiler arasında benzerlik bulunduğu savını ortaya attı. Hristiyanlık'ın özünde gizli olan gerçeği kavramak için, özel bir tarihsel kişilik taşıyan İsa'dan ayrılmak ve Hristiyanlık'ı evrensel sürecin önsüz-sonsuz bir simgesi olarak görmek gereğini savundu.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Eduard von Hartmanns Philosophie und der Materialismus in der modernen Kultur*, 1889, ("E. von Hartmann'ın Felsefesi ve Modern Kültürde Özdeşlik"); *Die deutsche Spekulation seit Kant*, 2 cilt, 1893, ("Kant Çağından Beri Alman Kurguculuğu"); *Die Christusmyth*, 1909, 1911, 2 cilt, ("İsa Mitosu"); *Psychologie des Unbewussten*, 1924, ("Bilinmeyen Psikolojisi").

- **BAKINIZ:** E.HARTMANN, HEGEL.

DREYER, Carl

(1889-1968)

Danimarkalı film yönetmeni. Kuzey Avrupa sinemasının en önemli yaratıcı yönetmenlerinden biridir.

Carl Theodor Dreyer 3 Şubat 1889'da Kopenhag'da doğdu, 20 Mart 1968'de aynı kentte öldü. Protestan bir anne-babanın oğlu olarak yetişti ve sıkı bir dinsel eğitim gördü. 1910'da müzikhol piyanisti olarak çalışmaya başladı ve gazetecilikten pilotluğa kadar değişik meslekleri dendi. Daha sonra film yapımının çeşitli aşamalarında çalıştı ve 1918'de yönetmen olarak ilk filmi yaptı. İlk filmleri sıradan melodramlardı. 1920'de çektiği *Præstanken* ("Rahibin Karısı") ilk olgun çalışması olarak anılır. Norveç'te çekilen bu filmde gerçek mekânlar ve kişiler kullanılıyor, doğalcı (natüralist) bir oyun tarzı benimseniyordu. Filmin lirik ve mizahi yoğunluğu özellikle dikkat çekiciydi.

Dreyer'in ikinci önemli filmi 1924'te, Almanya'da UFA (Universum Film Aktien Gesellschaft-Dünya Film Anonim Şirketi) için çektiği *Mikaël*'dir. Dreyer, bu filmde kapalı mekânların sezdirdiği duygusal yoğunluğu ilk olarak işlevsel biçimde kullanır. Bir ressamın evlat edindiği gence duyduğu karşılıksız sevgiyi konu edinen film yoğun bir ruhsal çözümleme niteliği taşır. Dreyer'in bu filmdeki dışavurumcu (ekspresyonist) kaygıları bir yıl sonraki *Du Skal aere din bustu* ("Evin Beyi") filminde daha belirgin bir biçimde ortaya çıkar. Film, dört odalı bir

apartman katı dekorunun fiziksel bunaltıcılığı içinde zorba bir babanın yola getirilişini anlatır.

Dreyer'in, en olgun başyapıtı sayılan *La Passion de Jeanne d'Arc*'ı ("Jeanne d'Arc'in Yargılanması") çevirmesi ise Fransa'da gerçekleşti. Yapımcıya önerdiği üç tarihi kadın kişiliği (Catherine de Medici, Marie Antoinette ve Jeanne d'Arc) arasından seçilen Jeanne d'Arc'in yargılanması tamamıyla gerçek mahkeme kayıtlarına dayanarak filme alındı. Başroldeki kadın oyuncu Falconetti'nin başarılı tiplmesiyle de seçkinleşen filmde sade dekorlardan yararlanılıyor, duvar halilerinden ve Orta Çağ resmi düzenlemelerinden esinlenen yakın çekimler kullanılıyordu. Film, büyük bir ticari başarısızlık olduysa da, eleştirmenler tarafından ağızbirliğiyle göklere çıkarıldı. Bu filmde sonra Dreyer sözleşme konusunda yapımcı firmayla arasında çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle beş yıl film çekmeye ara verdi.

Dreyer ancak 1932'de, Hollandalı zengin bir baronun finanse ettiği *Vampyr* filmiyle sinemaya dönebildi. Aynı zamanda yönetmenin ilk sesli filmi de olan *Vampyr* gerçekle rüya arasındaki sınırda doğaüstü konuların araştırıldığı, insan bilincinin işleyişinin kopukluğunu yansıtan biçimiyle oldukça deneysekti. Ticari açıdan başarısızlığa uğradığı gibi, eleştirmenler tarafından da nitelikli bir korku filmi olarak geçiştirilen *Vampyr*'in görsel ve anlatımsal zenginlikleri çok sonraları değerlendirilecekti. Dreyer, bu kesin başarısızlık üzerine gençlik mesleği olan gazeteciliğe döndü. 10 yıllık zorunlu vazgeçişten sonra önce bir savaş belgeseli sonra da 1943'teki büyük ticari ve eleştirel başarısı *Vredens Dag* ("Gazap Günü") ile sinemaya döndü. Dreyer'in en sık gösterilen filmi olan *Vredens Dag*, 17. yy Danimarka'sındaki cadı avını, insanın insana uyguladığı acımasızlıkları anlatırken politik bir alegori olma niteliği de kazanıyordu. Filmin bu üstü örtük yorumu, Dreyer'in Nazi kovuşturmasından kaçmak üzere İsveç'e sığınmasına yol açtı.

Dreyer bundan on iki yıl sonra Danimarka'da son döneminin iki başyapıtından biri sayılan *Ordet*'i ("Söz") çekti. Dinsel bir mucizeyi, çocuk doğururken ölüp yeniden dirilen Inger'le kocası Johannes'i konu edinen film bu olayı sevginin diriltici gücüne bağlar. Dreyer, bu filmde geleneksel kamera hareketlerini ve kurguyu yadsıyarak duygu yoğunluğunu sağlar. Aydınlık ve arı bir film olan *Ordet*, 1955 Venedik Film Festivali Büyük Ödülü'nü aldı. Bundan iki yıl sonra, Danimarka hükümeti Dreyer'e sinemacı olarak başarılarının bir ödülü olarak, Kopenhag'ın en büyük sinema salonlarından biri olan "Dagmar Bio"nun aylık gelirini bağladı.

Dreyer, son başyapıtı olan *Gertrud*'u ölümünden dört yıl önce tamamladı. İlk bakışta Dreyer'in filmlerinde sıkça rastlanan doğaüstü ve dinsel temalardan arınmış görünüm büyük bir görsel sadelik, çok dingin bir oyunculuk ve söz tasarrufu getiren *Gertrud* gene de neredeyse dinsel sayılabilecek bir aşk anlayışını konu edinir. Değişik nedenlerle üç isteklisini de geri çeviren Gertrud, sonunda idealindeki aşkın gerçekleşemeyeceğini anlar ve bu durumu kabullenir. Yaşlı ve yalnız bir kadın olarak ölürken, son sözleri "Aşk'ı tanıdım" olacaktır. Bu güzel ve gizemli film, ilk gösterilişinde eleştirmenlerce yerildiyse de sonraları

giderek artan bir hayranlıkla anılır olmaya başlanmıştır.

Carl Theodor Dreyer, Ingmar Bergman'la birlikte İskandinav sinemasının iki ustasından biridir. Bu sinemanın ana izlekleri olan dinsel, doğüstü ve ahlaksal sorunları büyük bir görsel yetkinlikle ele alan Dreyer yapıtlarına geniş bir yorum zenginliği katmıştır.

- YAPITLAR (başlıca): *Prästänkan*, 1920, ("Rahibin Karısı"); *Mikaël*, 1924; *Du Skal aere din hustru*, 1925, ("Evin Beyi"); *La Passion de Jeanne d'Arc*, 1927, ("Jeanne d'Arc'in Yargılanması"); *Vampyr*, 1932; *Vredens Dag*, 1943, ("Gazap Günü"); *Ardet*, 1955, ("Söz"); *Gertrud*, 1964.

DREYFUS, Alfred

(1859-1935)

Fransız, asker. Askeri sırları Almanlar'a vermek iddiasıyla mahkûm edilmesi Fransız toplumunun iki kampa ayrılmasına yol açmıştır.

19 Ekim 1859'da Mulhouse'da doğdu. 11 Temmuz 1935'te Paris'te öldü. Zengin bir Yahudi dokuma fabrikatörünün oğluydu. 1878'de Ecole Polytechnique'e girdi. 1882'de orduda göreve başladı. 1889'da deniz albayı oldu. 1894'te savaş bakanlığında çalışmaya başladı. Aynı yıl, Fransız askeri sırlarını Alman askeri ateşesine vermek iddiasıyla askeri mahkemede yargılandı. Dava sonucu ömür boyu hapis cezasına çarptırılan Dreyfus, Fransız Guyanı açıklarındaki Şeytan Adası'na gönderildi. 1899'da yeniden yargılandı ve cezası on yıla indirildi. Daha sonra devlet başkanı tarafından affedildi. 1906'da yargıtay tarafından suçsuz olduğu onaylandı. Tekrar orduda görev alan Dreyfus terfi etti ve Légion d'Honneur nişanı aldı. Bir süre sonra ordudan ayrıldı. I.Dünya Savaşı sırasında yeniden orduda görev aldı.

Dreyfus 1894'te mahkûm edildiğinde, Yahudi olduğundan kamuoyu onun suçluluğunu kabul etme eğilimindeydi. Dreyfus'a verilen cezayı kaldırmak için başta sadece ailesi uğraştı. 1896'da Esterhazy adlı bir ordu görevlisinin suçlu olduğu yolunda kanıtlar ortaya çıktı. 1898'de Esterhazy'nin askeri mahkemede beraat etmesi üzerine yazar Emile Zola devlet başkanına "suçluyorum" (J'accuse) başlıklı açık bir mektup yazdı. Bu mektubunda Zola orduyu eleştiriyor askeri mahkemeyi, suçlu olduğunu bildiği halde Esterhazy'yi beraat ettirmekle suçluyordu. Bunun sonucunda Zola mahkemece bir yıl hapis cezasına çarptırıldı. Bütün bu olaylar boyunca ülke, Dreyfus'u savunanlar ve ona karşı olanlar olarak ikiye ayrıldı.

Dreyfusçular'a karşı çıkanlar monarşi yanlısı muhafazakârlardı. Davanın yeniden görülmesine ordunun prestijini sarsacağı gerekçesiyle karşı çıkıyorlardı. Dreyfusçular ise evrensel düşünceleri ve idealleri devletin iradesinin üstünde tutmaya hakları olduğunu savunmaktaydılar. Dreyfus'u savunurken varolan toplumsal yapıyı ve yerel sınırları aşan bir anlayışın savunuculuğunu yaptıklarına inanıyorlardı. Dreyfus-

çular orduyu cumhuriyetçi bir anlayışla parlamentonun denetimine sokmak istiyorlardı. İlerici aydınlar ve Yahudilerden oluşan Dreyfusçular arasında, Anatole France, Marcel Proust, Andre Gide, Claude Monet, Lucien Herr, Jules Renard, Emile Zola, Gabriel Monod gibi çağın önde gelen aydınları bulunuyordu.

Dreyfus olayı 12 yıl boyunca Fransız toplumunu derinden etkiledi. O güne kadar çok az kullanılan "aydın" kavramı genel bir yaygınlık kazandı ve Dreyfusçular'ı nitelemek için kullanıldı.

- KAYNAKLAR: L.A.Coser, *Men of Ideas*, 1970.

DRIESCH, Hans

(1867-1941)

Alman filozof ve doğa bilgini. Dirimselcilik akımının kurucusudur.

28 Ekim 1867'de Bad Kreuznach'ta doğdu, 17 Nisan 1941'de Leipzig'de öldü. Ortaöğrenimini Hamburg Johanneum Okulu'nda, yükseköğrenimini Münih ve Jena üniversitelerinde zooloji ve felsefe okuyarak bitirdi. Jena Üniversitesi'nde Ernst Haeckel'in öğrencisi oldu, onun yanında felsefe doktoru sanını aldı. 1889-1890 ve 1893-1894 yılları arasında bilimsel araştırmalar yapmak amacıyla Asya ülkelerinde gezilere çıktı, 1891-1900 arasında Napoli Zooloji Kurumu'nda biyoloji çalışmalarını sürdürdü. 1900'den sonra, Heidelberg'te felsefe sorunları üzerinde çalıştı. 1909'da felsefe doçenti, 1916'da profesör oldu. 1920'de Köln, 1921-1933 arasında Leipzig üniversitelerinde öğretim üyeliğini sürdürdü. Bu arada, kısa sürelerle Çin, Japonya ve ABD üniversitelerinde konuk profesör olarak görev aldı.

Zooloji ve biyoloji konularıyla uğraşan Driesch'in felsefeye yaklaşımı hocası Ernst Haeckel'in etkisiyle olmuş, çalışmalarını felsefeye bir deney bilimi, özellikle biyolojiyle içten bağlantılı bir bilim niteliği kazandırma konusunda yoğunlaştırmıştır. Ernst Haeckel'in yanında bitirdiği doktora çalışması *Tektonische Studien an Hydroidpolyphen* ("Hydroid-polipler Üzerinde Tektonik İncelemeler") bilim alanındaki yönelimini gösteren ilk yapıtıdır. Kimi doğa bilginlerine göre çağının biyolojisiyle pek bağdaşmayan bu çalışmalar, diriliğin kaynağını, bir yavrunun yumurtada hangi doğal etkenler altında oluştuğunu konu edinmiştir. Driesch, görüşlerini denizkestanesi yumurtaları üzerinde yaptığı deney ve incelemelerle geliştirerek, diriliğin ilk öğelerini açıklamaya çalıştığı kuramı ortaya koymuştur.

Driesch'in Dirimselcilik (Vitalizm) adı verilen kuramına göre organizmanın bölümlerinde bütünü oluşturacak öğeler vardır. Bölümlere ayrılmış bir denizkestanesi yumurtasının her bölümünden bütün bir denizkestanesinin oluşması, organizmanın her bölümünde bütünü kuracak bir dirim gücünün bulunduğunu göstermektedir. Driesch'e göre, bölüm-den yeni bir bütünün ortaya çıkışını sağlayan etken "bütünlük nedenselliği"dir (Ganzheitskausalitaet).

Bölüm ve Bütün

Yaşam
ilkesi

Buna göre bölümde bütünü taşıyan, bütünlüğü sağlayacak bir yaşam ögesi vardır. Bu öge "doğal etken" dir ve canlıyı cansızdan ayıran ilkedir. Driesch bu canlıyı cansızdan ayıran ve bölümde bütünü taşıyan etkene, Aristoteles'ten alıp yeniden yorumladığı bir kavram olan, "entelechie" adını vermiştir. Bir ilke olan

Dirimselcilik

Yaşamın kaynağı konusunda ortaya atılan görüşler, deney bilimlerin gelişmesiyle değiştiği gibi, canlıları, bitkileri inceleyen bilimlerin ilerlemesiyle de yeni boyutlar kazanmıştır. Bu görüşlere getirilen yorumlar, açıklamalar yalnız bilimsel yöntemlere değil, inançlara, düşünce dizgesine göre de değişmektedir. Özdekçi bir bakış açısını benimseyen düşünürlerin ileri sürdüğü, görüş yaşamın fiziksel-kimyasal bir kaynaktan oluştuğu doğrultusundadır. Diriliği sağlayan bütün etkenler özdeğin doğal bir değişimi sonucu ortaya çıkar, bu yüzden yaşamın özdek-sel nedenler dışında, bağımsız bir kaynağı yoktur. İdealist ve tanrıbilimci görüşü benimseyenlere göre, yaşamın kaynağı özdeğin dışında, yapı ve özellik bakımından ona benzemeyen, bir tözdür. Bu töze kimi felsefe dizgeleri tin (ruh) adını verir, onu tanrısal bir kaynağa bağlar. Tin, diriliğin tek nedenidir, gövdeden (özdekten) ayrıdır, ölümsüzdür. Bu görüşün kaynağı Platon' un* idea kuramıdır. Bu kuram, çağdan çağa, değişik yorumlara uğrayarak yeni bir anlam, Platon'un düşünceleriyle bağdaşmayan bir içerik kazanmıştır. Platon'un görüşlerini yeniden yorumlayarak Yeni-Platonculuk akımının doğmasına olanak sağlayan Plotinos'a* göre tin tanrısal bir tözdür ve ölümsüzdür. İlk Çağ Atomcuları ise tinin çok ince atomlardan kurulu bir varlık olduğunu, özdekten ayrı bir nesne olmadığını ileri sürmüşlerdir.

Diriliği sağlayan töz konusunda ileri sürülen bu görüşlere C.Darwin* bir yenisini eklemiş, yaşamın, başlangıçta, ayrı doğrultuda yürüyen bir gelişimin sonucu olduğunu ileri sürmüştür. Bu gelişim süreci içinde, canlılar, birbirinden ayrı doğrultuları izleyerek son biçimlerini almış, böylece "türler" ortaya çıkmıştır. Türlerin oluşumu, kökeni, yaşam sürecinde görülen gelişmeler konusunda yapılan araştırmalar Darwin ile Lamarck'in* kuramlarıyla bağdaşmayan görüşleri doğurmuştur.

Driesch, denizkestanesi yumurtaları üzerinde yaptığı incelemeler, deneyler sonucu yaşamın bambaşka bir ilkeye dayandığı görüşünü ortaya atmış, "bölümde bütünü taşıyan" bir dirilik gücünün bulunduğunu savunmuştur. Onun "entelechie" adını verdiği bu dirimsel güç uzayla bağlantılı değildir. Driesch'in geliştirdiği Dirimselcilik (Vitalizm) adı verilen bu kuram yeni bir felsefe akımının doğmasına olanak sağlamış, özellikle biyolojide yeni araştırmalara, yeni görüşlerin ortaya atılmasına neden olmuştur.

"entelechie" yaşamın temelidir ve uzayla (mekânla) bağlantılı değildir, uzay dışındadır. Uzayın dışında olmasına karşın uzay içinde bulunana etkiler. Driesch, uzun deneylerden sonra geliştirdiği bu görüşünü *Philosophie der Organischen* ("Diri Varlıkların Felsefesi") adlı yapıtında sergilemiştir. Bu yapıtında savunduğu kurama göre, yaşam olayını "mekanist" bir görüşe dayanarak açıklama olanağı yoktur. Driesch için diriliğin kendine özgü ve başka varlık alanlarına aktarılamayan yasaları vardır. Bu yasaları ortaya çıkarmak, açıklamak, canlı varlık alanının özelliklerini kuran öğeleri tanımak ve tanıtmak felsefenin görevidir.

Driesch'in, canlı varlıkların oluşumu ve gelişimi konusundaki görüşlerini bir dizge bütünlüğü içinde ortaya koyan kuramına göre felsefenin ele aldığı sorunlara açık bir çözüm getirebilmesi için biyolojiye dayanması gerekir. Gerçekte biyoloji ile felsefe arasında, temel bir bağlantı vardır. Canlı varlık alanında, özdekle ilgili yasalar geçerli değildir, geçerli olan tek yasa "Bütünlük" tür. Bu bütünlük canlı varlık alanının tinsel kesiminde, "tinsel altyapı" da da geçerlidir. Bilgi kuramının bu alanı da gözönünde bulundurması, onunla ilgili sorunlara çözüm araması gerekir. Canlı varlık alanı "uyumlu bir dizge"dir, onda diriliğin bütününe "eşit-gizilgüç" egemendir.

Driesch için felsefe bir "düzen öğretisi" ya da bir "gerçeklik öğretisi"dir. Felsefe diri varlık alanını konu edinmekle birlikte, çalışmalarında, mantık ilkelerine dayanmalıdır. Driesch, mantıkla ilgili görüşlerini *Ordnungslehre* ("Düzen Öğretisi"), gerçekliği içeren düşüncelerini de *Wirklichkeitslehre* ("Gerçeklik Öğretisi") adlı yapıtlarında sergilemiştir. Bu yapıtlarda ele alınan konular görünüşte, birbirinden ayrı olmasına karşın gerçekte Dirimselcilik'le ilgili sorunlara çözüm aramada bütünlüğe ulaşır. Canlı varlığın, kendi doğal bütünlüğü içinde, bir mantık dizgesi oluşturduğu görüşünü aydınlığa kavuşturur. Bu dizge, canlının bütünlüğünü kuşatan, dinamik yapıdadır. Driesch, bütün varlığı mekanik bir görüşle açıklamaya çalışan kurama dinamik bir anlayışa dayanan, dirimselcilikle karşı çıkar.

Driesch'e göre özel yasalar doğrultusunda gelişen canlı varlık alanındaki çevreye uyma, soyaçekim gibi olayları mekanik görüşle açıklamak olanağı yoktur. Yaşamın bireycilik, bütünlük, dayanışma, uyum gibi, kendi içinde, dinamik ve belli bir ereğe yönelik gizil güçleri vardır. Bu güçlerin etki alanları da ayrıdır. Sözgelişi tinsel bir olayın, kendinden başka nitelikler taşıyan bir fizyoloji olayına dönüştürülmesi olanaksızdır. Fizyoloji olayları da fiziksel-kimyasal olayların bir karışımıdır. Oysa tinsel olayların kökeninde yaşamın erekl devinimlerini sağlayan bir güç (entelechie) saklıdır.

Driesch'in 1909'da yayımlanan *Philosophie der Organischen* ("Diri Varlıkların Felsefesi") adlı yapıtı, kısa süre içinde, geniş bir etki alanı yarattı. Özellikle canlı varlık alanını özdekçi ve mekanik bir görüşten yola çıkarak açıklamaya çalışan düşünürlerin tepkisi karşısında, canlılar üzerinde deney yapan bilginlerin büyük bir bölümünün Driesch'ten yana oldukları görüldü. 1915'ten sonra biyoloji, fizyoloji ve psikoloji alanlarında sürdürülen çalışmalarda, canlı varlıklarda diriliği sağlayan gücün tinsel olayların ortaya

►
Düzen
öğretisi

çıkışındaki etkisi araştırılırken Driesch'in "entelechi" kavramından yola çıkılmıştır. Driesch'in felsefe alanındaki etkisi "biyoloji felsefesi" adıyla tanınan akımın gelişip yayılmasında olmuştur. Driesch'in adına Regensburg'da kurulan, Hans-Driesch Gesellschaft adlı dernek onun yapıtlarını ve görüşlerini yayımını üstlenmiştir.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Die Biologie als selbständige Grundwissenschaft*, 1893, ("Bağımsız Temel Bilim Olarak Biyoloji"); *Analytische Theorie der organischen Entwicklung*, 1894, ("Organik Gelişimin Çözümse Kuramı"); *Die Seele als elementarer Faktor*, 1903, ("Ögesel Etken Olarak Tin"); *Die Vitalismus als Geschichte und als Lehre*, 1905, ("Tarih ve Öğreti Olarak Dirimselcilik"); *Philosophie des Organischen*, 1909, ("Diri Varlıkların Felsefesi"); *Ordnungslehre*, 1912, ("Düzen Öğretisi"); *Die Logik als Aufgabe*, 1913, ("Ödev Olarak Mantık"); *Leib und Seele*, 1916, ("Gövde ve Tin"); *Wirklichkeitslehre*, 1917, ("Gerçeklik Öğretisi"); *Das Problem der Freiheit*, 1917, ("Özgürlük Sorunu"); *Der Mensch und die Welt*, 1928, ("İnsan ve Evren"); *Metaphysik der Natur*, 1927, ("Doğanın Metafizigi"); *Kausalität und Vitalismus*, 1939, ("Nedenlilik ve Dirimselcilik").

• **KAYNAKLAR:** Eras v.Aster, *Geschichte der Philosophie*, 1951; Arthur Hobscher, *Çağdaş Filozoflar* 1980; Emile Bréhier, *Historie de la philosophie*, 1981, Aloys Wenzl, *H. Driesch und Bedeutung für Biologie und Philosophie von heute*, 1952.

• **BAKINIZ:** BERGSON, SCHELER.

DRINOV, Marin Stepanoviç

(1838-1906)

Bulgar, tarihçi. Slav tarihi konusundaki çalışmalarıyla tanınmıştır.

20 Ekim 1838'de Panagyurişte'de doğdu, 28 Şubat 1906'da Harkov'da öldü. Bir esnafın oğluydu. 1865'te Moskova Üniversitesi Tarih Bölümü'nü bitirdi. 1865-1870 arasında Avrupa'daki birçok kütüphaneye, müze ve arşivde bilimsel incelemelerde bulundu. 1869'da Bulgar kültürü ve milliyetçiliği konusunda araştırmalar yapan Bulgar Edebiyat Derneği'nin kurucuları arasında yer aldı. Bu dernek 1911'de Bulgar Bilimler Akademisi'ne dönüşmüştür. 1873'te Harkov Üniversitesi Slav tarihi araştırmaları profesörü oldu. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Bulgaristan özerk bir eyalet durumuna gelince Drinov, Bulgaristan'da kurulan geçici Rus yönetiminde görev aldı. Onun önerisi üzerine, Sofya, Bulgaristan'ın başkenti oldu. 1878'den 1879'a değin eğitim bakanlığı yapan Drinov, eğitimin demokratik kurumları ile yapılmasını sağladı. Halkın eğitimi için üç düzeyli bir sistem oluşturularak yoksul öğrenciler için burs olanağı sağlandı. Drinov, 1898'de St.Petersburg Bilimler Akademisi üyesi oldu.

Drinov, Bulgaristan tarihini bilimsel bir temele oturtan ilk tarihçidir. Eski Çağ Bulgar tarihi hakkındaki incelemeleri, ondan sonraki tarihçiler için temel bir başvuru kaynağı olmuştur. Bulgar halkının kökeni, Slavlar'ın Balkan Yarımadası'na yerleşmeleri, Bulgar kilisesinin tarihsel gelişimi, 10.yy'da Slav-Bizans ilişkileri kitaplarında ele aldığı başlıca konulardır. Bu

çalışmalar günümüzde de bilimsel önemini korumaktadır. Ayrıca Harkov'da kurduğu Tarih ve Filoloji Derneği, Rus-Slav tarihinin araştırılmasında ve Rus-Bulgar kültürel yakınlaşmasında rol oynamıştır. Et-nografiya ve dil alanlarında da çalışmalar yapan Drinov, 1870-1892 arasında kullanılan ilk Bulgar yazım kılavuzunu oluşturmuştur.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Pogled vrekh proiskhozhdeneto na Bolgarskiy narod i nachaloto na Bolgarskata istoriya*, 1869; *Istorichesky pregled na Bolgarskata tserkva*, 1869; *Zaselenie balkanskago poluostrava slavyanami*, 1872; *Yuzhnie slavyane i Vyzantia v x veke*, 1875; *Scineniya*, 1909-1915.

DROYSEN, Johan Gustav

(1808-1884)

Alman, tarihçi. Almanya'nın siyasi birliğinin Prusya'nın askeri ve siyasi önderliği altında kurabileceğini savunmuştur.

6 Temmuz 1808'de Pomerania'da Treptow kentinde (bugün DAC'de) doğdu, 19 Haziran 1884'te Berlin'de öldü. Bir askeri vaizin oğluydu. Berlin Üniversitesi'nde eğitim gördü. Hegel'in görüşlerinden etkilendi.

1833'te ilk önemli yapıtı *Geschichte Alexander des Grossen*'i ("Büyük İskender'in Hayatı") yazdı. 1835-1840 arasında Berlin'de klasik diller profesörlüğü yaptı. İkinci yapıtı *Geschichte des Hellenismus*'u ("Hellenizm Tarihi") 1836'da yazmaya başladı. Hellenizm terimini, geniş anlamıyla kullanan ilk tarihçi oldu. 1848'de Frankfurt Parlamentosu üyesi olarak, Anayasa Komisyonu sekreterliğine getirildi. Prusya Krallığı'nın, Alman birliği adına kendisine önerilen birleştirici rolü üstlenmeyi kabul etmemesi üzerine, siyasi yaşamdan uzaklaştı.

1850'de Kiel'de tarih profesörü olarak görev aldı. Danimarka ve bölge yönetimi arasında sorun olan, Schleswig-Holstein anlaşmazlığı üzerine incelemeler yapmaya başladı. Danimarka bölgeyi işgal edince, 1851'de Kiel'den ayrılarak Jena'ya geçti. Jena'da, bir ulusal kahramanı konu alan *Das Leben des Feldmarschalls Grafen York von Wartenburg*'u ("Mareşal Kont York von Wartenburg'un Yaşamı") yazmaya başladı ve 1852'de tamamladı.

1855'te, Alman siyasi birliğinin kuruluşunda birleştirici rolünü üstlenmesi gereken Prusya Krallığı'nın incelendiği, 14 ciltlik *Geschichte der preussischen Politik*'i ("Prusya Siyasetinin Tarihi") yazmaya başladı. Öldüğünde bu yapıt henüz bitmemişti. Bu temel yapıtı yazmayı sürdürdüğü süre içinde, tarih eğitimi ve tarihçilerin izlemesi gereken ilkeleri belirleyen, *Grundriss der Historik*'i ("Tarihsel Anlatımın Temel Çizgileri") hazırladı. Bu yapıtta nesnelci anlayışa karşı çıkıyor ve tarihin, ulusal amaçlar için gerekli ilkelerle geçmişin olaylarından dersler çıkarmak olduğu görüşünü savunuyordu. Buna göre tarihçi, içinde yaşanan ortama göre tarihi kullanmak, anlamak ve yorumlamakla görevlidir.

Yaşamı boyunca, Almanya'nın Prusya Krallığı'nın merkezi gücü etrafında kurulabileceğine inanan Droysen, Rankeci nesnelci yaklaşımlara şiddetle karşı çıkan, ulusal bir tarihokulu kurulmasında ve Almanya'nın daha sonraki dönemde Prusya etrafında bütünleşmesinde, düşünceleriyle etkin olmuştur.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Geschichte Alexander des Grossen*, 1853, ("Büyük Iskender'in Hayatı"); *Geschichte des Hellenismus*, 1836-1843, ("Hellenizm Tarihi"); *Vorlesung über die Freiheitskriege*, 1846, ("Özgürlük Savaşları Üzerine Dersler"); *Preussen und das System der Grossmächte*, 1849, ("Prusyalılar ve Büyük Devletler Sistemi"); *Das Leben des Feldmarschalls Grafen York von Wartenburg*, 1852, ("Mareşal Kont York von Wartenburg'un Yaşamı"); *Geschichte der preussischen politik*, 14 cilt, 1855-1886, ("Prusya Siyasetinin Tarihi"); *Grundriss der Historik*, 1868, ("Tarihsel Anlatımın Temel Çizgileri").

• **KAYNAKLAR**: F.Gilbert, *Droysen und Die Preussisch-deutsche Frage*, 1931; G.Droysen, *J.G.Droysen*, 1910; G.Droysen, *J.G.Droysens Briefwechsel*, 1929; C.D.Platt, *J.G.Droysens Historik in Ihrer Bedeutung für die moderne Geschichtswissenschaft*, 1907.

DRUMMOND DE ANDRADE, Carlos

(1902)

Brezilyalı şair ve gazeteci. Çağdaş Brezilya şiirinin önde gelen isimlerindendir.

31 Ekim 1902'de, Brezilya'da, Itabira'da doğdu. 1925'te eczacılık eğitimini bitirdikten sonra şiir yazmaya ağırlık verdi. Ülkede 1920'lerde gelişmeye başlayan *modernismo* adlı yenilikçi edebiyat akımını yaygınlaştırmak amacıyla *A Revista* adlı derginin çıkarılmasına öncülük etti. Şairliğin ve gazeteciliğin yanı sıra değişik devlet görevlerinde bulundu, 1934-1945 arasında eğitim ve kültür bakanlığında çalıştı.

20. yy başlarında, tüm Latin Amerika'da olduğu gibi Brezilya'da da, Avrupa'daki çağdaş edebiyat akımlarının da etkisiyle, modern bir edebiyat oluşturma kaygısı ağır basmış, genç yazarlar geleneksel sözdizimi kurallarını yıkıp günlük konuşma dilinde yazarak yeni bir anlatıma ve serbest şiire yönelmişlerdir. Drummond de Andrade, 1920'lerde Oswald de Andrade gibi yazarların öncülüğünü yaptıkları Brezilya *modernismo* hareketinin ikinci kuşak yazarlarının en tanınmış olanlarından. 1930'da yayımlanan ilk şiir kitabı *Alguma poesia* yenilikçi akımın şiir anlayışının olduğu kadar şairin özgün üslubunun da bir örneğidir. Drummond de Andrade'nin bu dönem şiirleri genellikle dağınık bir tarzda ve örtük bir dille yazılmış nükteli, ince alaylı şiirlerdir. 1934'te yayımlanan *Brejo das Almas* adlı öykü kitabı o dönem Brezilya edebiyatının en önemli ürünlerinden biri olarak nitelendirilir. Birçok şiirinde olduğu gibi öykü, deneme ve makalelerinde de sevgi, kardeşlik gibi temaları iyimser bir yaklaşımla işlemiş, varolandan daha iyi bir dünya yaratma isteğini dile getirmiştir.

Brezilya şiirindeki yenilikçi akımın Murilo Mendes, Jorge de Lima ve Cecília Meireles gibi öteki ikinci

kuşak şairleriyle birlikte Drummond de Andrade, çağdaş Brezilya şiirinin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır.

• **YAPITLAR** (başlıca): Şiir: *Alguma poesia*, 1930; *Poesia até Agora*, 1948. Roman: *O Gerente*, 1954. Öykü: *Brejo das Almas*, 1934; *Fala, Amendoçira*, 1957.

• **BAKINIZ**: ANDRADE, LIMA.

DRYDEN, John

(1631-1700)

İngiliz şair ve oyun yazarı. Klasik Fransız oyunlarıyla İngiliz tiyatro geleneğini bağdaştırarak yeni bir biçime varmıştır.

John Dryden 9 Ağustos 1631'de Aldwinkle'da doğdu, 1 Mayıs 1700'de Londra'da öldü. 1644'te Londra'da Westminster School'da okudu. Bir okul arkadaşının ölümü üzerine yazdığı bir şiiri 1649'da yayımlandı. 1650'de Cambridge'de Trinity College'a girdi. 1657'de Cromwell iktidarında devlet memuru oldu. Ertesi yıl Cromwell'in ölümü üzerine yazdığı *Heroic Stanzas*, ("Kahramanlık Dörtlükleri") yayımlandı. 1660'da taç giyen II.Charles'a övgü şiirleri sundu, 1662'de Royal Society üyeliğine kabul edildi. 1663'te ilk oyunu, *The Wild Gallant*'ı ("Vahşi Çapkın"), 1664'te koşuk oyunu *The Rival Ladies*'i ("Hasım Bayanlar") yazdı. Ertesi yıl, veba salgını yüzünden Londra'dan ayrıldı. 1668'de Davenant ölünce Başşair (Poet Laureate) seçildi. Aynı yıl Cambridge'den yüksek lisans diploması aldı ve tiyatro hakkındaki görüşlerini içeren "An Essay on Dramatic Poesy" ("Koşuk Tiyatro Üzerine Bir Deneme") yayımlandı. 1670'te Krallık Tarih Yazarı ilan edildi. Trajikomik oyunu *Marriage à la Mode*'u ("Moda Evlilik") 1671'de sahnelendi. 1674'te Milton'ın *Paradise Lost*'unu ("Yitik Cennet") sanatçının izniyle *The State of Innocence* ("Masumluk Durumu") adıyla sahneye uyarladysa da, oyun hiçbir zaman oynanmadı. 1677'de ünlü oyunu *All for Love*'ı ("Her Şey Aşk Uğruna") ve ertesi yıl trajedisi *Oedipus*'u yazdı. 1685'te Katolik kral II. James'in tahta çıkışı üzerine Katolik oldu. 1688 Devrimi'nde protestan kral III. William iktidarı ele geçince tüm itibarını yitirdi. 1694'e dek tiyatroyla ilgilendi. Bu tarihte yazdığı *Love Triumphant*'ın ("Aşkın Zaferi") başarısızlığı üzerine oyun yazarlığını bıraktı, Yunan ve Latin klasiklerini çevirmekle yetindi.

Dryden yaşamı boyunca Racine ve Corneille gibi Fransız oyun yazarlarının benimsediği klasik ilkeleri çözümlemek ve yeni bir anlayış geliştirmek için uğraşmıştır. Onun asıl kavgası şiddetli tutkuların ve güçlü duyguların etkisinden yararlanabileceği kahramanlık oyunları yazmak olmuştur. Bu gibi konuları en görkemli biçimde işlemenin yolunu da koşuk dili kullanmakta bulmuştur. Gerek komedilerde koşuk dilin ritmik ve canlı havayı yaratmadaki başarısı, gerek trajedilerde bu dilin soyluluğa yaraşır tekniği, Dryden'in neredeyse tüm oyunlarında koşuk dili

seçmesine neden olmuştur. Ancak Fransız klasik oyun yazarlarının sıkı sıkıya bağlı kaldığı ilkeleri benimsememiş, üç birlik kuralı olarak bilinen yer, zaman ve olay birliğini "yaşamın tam ve canlı bir imgesini yaratmaya" elverişli bulmayarak, bunun yerine Shakespeare ve Victoria dönemi oyun yazarlarının tuttuğu yolu yeğlemiş, oyun bütünlüğünü konu bütünlüğüyle sağlamayı yeğlemiştir.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Oyun: The Wild Gallant*, 1663, ("Vahşi Çapkın"); *The Rival Ladies*, 1664, ("Hasım Bayanlar"); *Secret Love*, 1667, ("Gizli Aşk"); *An Evening's Love*, 1668, ("Bir Gecelik Aşk"); *The Conquest of Granada*, 1670, ("Granada'nın Fethi"); *Marriage à la Mode*, 1671, ("Moda Evlilik"); *The Rehearsal*, 1672, ("Prova"); *The State of Innocence*, 1674, ("Masumluk Durumu"); *All for Love*, 1677, ("Her Şey Aşk Uğruna"); *Oedipus*, 1678; *Don Sebastian*, 1689; *Love Triumphant*, 1694, ("Aşkın Zaferi"). Kuramsal: "An Essay on Dramatic Poesy", 1668, ("Koşuk Tiyatro Üzerine Bir Deneme"); "The Grounds of Criticism in Tragedy", 1678, ("Trajedi- de Eleştirinin Temelleri").

• **KAYNAKLAR**: A.T.Barbeau, *The Intellectual Design of John Dryden's Heroic Plays*, 1970; S.Johnson, *The Lives of English Poets*, vol. 1, 1779; B.J.Pendlebury, *Dryden's Heroic Plays*, 1923; G.R.Wasserman, *John Dryden*, 1964.

• **BAKINIZ**: CORNEILLE, DAVENANT, RACINE.

DUBÇEK, Alexander (1921)

Çekoslovakyalı siyaset adamı. Piyasa ekonomisinin gelişmesine çalışmış, ve Batı ülkeleriyle yakınlaşma politikası izlemiştir.

27 Kasım 1921'de Slovakya'nın Uhrovec kasabasında doğdu. 1925'te ailesi ile birlikte SSCB'ye gitti. İlk ve ortaöğrenimini Orta Asya'da, Kırgızistan bölgesindeki okullarda yaptı. Ailesi 1938'de tekrar Slovakya'ya dönen Dubček 1939'da yasa dışı Çekoslovakya Komünist Partisi'ne (ÇekKP) girdi. II.Dünya Savaşı sırasında Slovakya'da Naziler'e karşı yeraltı direniş hareketinde çalıştı. 1951'de Bratislava'da Slovakya Komünist Partisi'nin (SKP) merkez komitesi üyesi oldu. Bu sırada Komensky Üniversitesi'nde hukuk eğitimi gördü. 1953-1955 arasında, Banska Bystrica'daki parti bölge komitesinin birinci sekreterliğini yaptı. 1951-1955 arasında Çekoslovak Millet Meclisi'nde milletvekili olarak görev yaptı. 1955-1958 arasında Moskova'daki Yüksek Siyasal Etüdler Okulu'nda eğitim gördü ve 1958'de doktora derecesini aldı. Aynı yıl Bratislava'da SKP bölge komitesinin birinci sekreteri oldu; hem SKP hem de ÇekKP'nin merkez komite üyeliğine seçildi. 1962'de SKP merkez komitesi sekreteri, SKP ve ÇekKP'nin yürütme kurulu üyesi oldu. 1963'te SKP'nin birinci sekreteri oldu. 1964'te Slovak Millet Meclisi'ne seçildi. Bu yıllarda Dubček liberalleşme yanlısı aydınlarla ilişki kurdu ve Slovakya ekonomisinin gelişimine gereken önemin verilmediğini öne sürdü, piyasa ekonomisinin gelişimi için iktisadi politikalar önerdi. Rejim muhaliflerinin hareketlerini örgütleyen Dubček Ocak 1968'de

ÇekKP'nin birinci sekreteri seçildi ve görüşleri doğrultusunda uygulamaya geçti. Dubček piyasa ekonomisinin gelişimini destekledi ve siyaset alanında rejim muhaliflerine geniş özgürlükler tanıyan politika güttü. Kitle iletişim araçları üzerindeki parti denetimi azaltıldı. Yazarlar Birliği'nin bağımsız bir edebiyat dergisi çıkarmasına izin verildi. Stalin döneminde cezalandırılan kişiler aklandı. "Olanak dahilinde en geniş bir demokratikleşme" için söz veren Dubček yönetim kurumlarının, mahkemelerin, sendikaların ve iktisadi kuruluşların üzerindeki parti denetiminin azaltılacağını açıkladı.

Dubček bu politikaları uygularken, SSCB yönetimine, programının Çekoslovakya'nın sosyalizme bağlılığını tehlikeye düşürmeyeceği teminatını vermişti. 22 Mart 1968'de Novotny'nin devlet i başkanlığından istifa etmek zorunda kalışı ve yerine ilımlı General Svoboda'nın geçmesi, daha sonra meclis başkanlığına liberal eğilimli Smrkovsky'nin gelmesiyle yeni hükümet liberal eğilimli üyelerden oluştu. 9 Nisan 1968'de ÇekKP Merkez Komitesi "Çekoslovakya'nın Sosyalizm Yolu" adlı bir programı yayımladı. Programda dini inanç ve düşünce özgürlüğü için yeni garantiler getiriliyor, polislin yetkileri sınırlandırılıyordu. Program, daha geniş bir aday listesi içeren seçim reformunun yanı sıra, özel teşebbüse özgürlük tanınmasını, Batı ülkeleriyle ticaretin artırılmasını ve Slovakya'nın federal bir siyasi yapı içinde yer almasını içermektedir.

Dubček'in izlediği politikalar konusunda SSCB ve Çekoslovakyalı yetkililer arasında Cierna'da yapılan konferansta bir sonuca varılamadı. Çekoslovakya 20 Ağustos 1968'de Varşova Paktı'na üye ülkelerin askeri birliklerince işgal edildi. Dubček'in politikası bırakıldı. 1969'da tüm parti görevlerinden alınan Dubček Türkiye'ye büyükelçi olarak atandı.

• **KAYNAKLAR**: W.Shawcross, *Dubček*, 1971; P.Windsor ve A.Roberts, *Czechoslovakia*, 1968, 1969.

DUBOIS, Pierre (1250-1320)

Fransız, hukukçu. Kilise karşısında mutlak monarşinin güçlendirilmesi gereğini savunmuştur.

Coutances'ta doğdu, 1320'de öldü. Paris Üniversitesi'nde eğitim gördü. 1300'de Coutances'ta kraliyet avukatı olarak çalıştı. Vikont Henri de Ric ile olan yakın dostluğu sayesinde devlete ilişkin bilgilere ulaşma olanağı buldu. Dönemin kralı Philippe le Bel'in Papa VIII. Boniface'a karşı mücadelesini destekledi. 1302 ve 1308'de Coustances temsilcisi olarak Genel Meclisler'de yer aldı.

Dubois, kralın mutlak iktidarını savunmuş papanın yetkilerinin ortadan kaldırılması gerektiğini ileri sürmüştür. Ona göre kilisenin mallarına krallık tarafından el konulmalıdır. Rahiplerin bekâr yaşama zorunluğu kaldırılmalıdır. Kadın manastırlarının yerine genç kızlar için tıp eğitimi de içeren liseler açılmalıdır. Dubois, Fransa'da iç barışın krallık otorite-

tesini güçlendirerek ve eğitim, hukuk ve devlet yönetimi alanlarında reformlar yaparak gerçekleştirebileceğini savunmuş ve konuşulan dilin öğretilmesine ağırlık verilmesi gerektiğini öne sürerek ders programlarında ve kitaplarında değişiklik yapılmasını önermiştir. Ona göre kanunlar yazılı hale getirilmeli ve basitleştirilmelidir.

Dubois, yayılcı bir dış politika görüşünü savunmuş, Fransız kralının egemenliği altında bir uluslar topluluğu kurulması amacıyla dış ülkelere karşı işgal savaşlarına girişilmesini önermiştir.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Supplication du peuple de France au roi contre Boniface*, 1302, ("Fransız Halkının Boniface'a Karşı Krala Yalvarışı"); *De recuperatione Terrae Sanctae*, 1306, ("Kutsal Toprağın Yeniden Ele Geçirilmesi").

DU BOIS, William Edward (1868-1963)

ABD'li siyaset adamı, sosyolog. Irk ayrımının kaldırılması için yapılan hareketlerin önderlerindendir.

William Edward Burghardt Du Bois, 23 Şubat 1868'de Massachusetts Eyaleti'nde, Great Barrington'da doğdu, 27 Ağustos 1963'te Ghana'nın başkenti Akkra'da öldü. Fisk Üniversitesi'nde okudu, ikinci kez lisans eğitimi yapmak için girdiği Harvard Üniversitesi'ni çok iyi bir dereceyle bitirdi. 1892-1894 arasında bursla gittiği Berlin Üniversitesi'nde tarih ve iktisat alanında çalışmalar yaptı. Harvard Üniversitesi'nde tarih dalındaki doktorasını 1895'te tamamladı.

Du Bois, 1896-1897 yıllarında Pennsylvania Üniversitesi'nde sosyoloji dalında yardımcı öğretim görevlisi, 1914'e dek de Atlanta Üniversitesi'nde öğretim üyesi oldu. Bu süre içinde, ABD'de yaşayan siyahlar üzerine çeşitli sosyolojik araştırmalar yaptı; özellikle Philadelphia kentinde yaşayan siyah toplumu ayrıntılı bir biçimde inceledi.

Afrika kökenli tüm insanların bağımsızlıkları için ortak hareket etmeleri gerektiği düşüncesinden kaynaklanan Pan-Afrikanizm hareketi için de çalışan Du Bois, 1900'de Londra'da yapılan ilk Pan-Afrikan Konferansı'nın başkan yardımcısıydı. 1919-1927 arasında toplanan dört Pan-Afrikan Konferansı'nın düzenlenmesinde de büyük rol oynadı.

Du Bois, dönemin etkili siyah önderi Booker T. Washington'ı eleştirerek ona karşı oluşturulan "Niagara Hareketi"nin kurucuları arasında yer aldı. 1909'da iç çekişmeler ve Washington'ın muhalefetiyle zayıflayan örgütün yerine National Association for Advancement of Colored People-NAACP'nin (Beyaz Olmayanların Gelişimi İçin Ulusal Birlik) kurulmasına öncülük etti. NAACP'nin araştırma müdürü, yönetim kurulu üyesi ve bu birliğin aylık gazetesi *Crisis*'in yayın yönetmeni olan Du Bois, aynı zamanda 1910-1912 arasında Sosyalist Parti üyeliği de yaptı.

1934'te görüş ayrılıkları nedeniyle NAACP'den ayrılan Du Bois, Atlanta Üniversitesi'ne döndü ve sosyoloji bölümü başkanlığına getirildi. 1940'ta ırk ve

kültür konularına yer veren *Phylon* adında bir dergi yayımladı. 1944-1948 arasında araştırma müdürü olarak yeniden NAACP'ye döndü.

Birleşmiş Milletler'in 1945'teki kuruluş kongresinde danışman olarak bulunan Du Bois, BM'de Amerikalı siyahların sorunlarının gündeme gelmesini sağladı. 1950'de Amerikan İşçi Partisi'nden New York senatörlüğü için adaylığını koyan Du Bois hakkında 1950'de bir dış gücün ajanı olduğu gerekçesiyle dava açıldı. 1961'de Komünist Parti'ye girdi, aynı yıl daha önce Pan-Afrikanizm hareketinde birlikte çalıştığı Ghana Cumhurbaşkanı Kwame Nkrumah'ın isteğiyle Ghana uyuşuna geçti ve oraya yerleşti, *Encyclopaedia Africana*'nın yönetmenliğini yaptı.

Du Bois önce, ırk ayrımının çözülebilmesi için sosyal bilimlerde araştırmalara gerek olduğuna inanırken, daha sonra siyahlar aleyhindeki yasalar karşısında sosyal değişimin ancak protesto hareketleri ve direnişlerle elde edilebileceği sonucuna vardı. Bu nedenle siyahların çok çalışarak beyazlar gözünde saygınlık kazanması gerektiğini savunan B.T. Washington'a karşı çıktı. 1930'larda ise, siyahların yoksulluğa karşı, kooperatiflerden oluşan ayrı bir grup ekonomisi kurmaları gerektiğini savundu.

- **YAPITLAR** (başlıca): *The Suppression of the African Slave Trade to the United States of America, 1638-1870*, 1895, ("Afrika Köle Ticaretinin ABD'ye Baskısı, 1638-1870"); *The Philadelphia Negro: A Social Study*, 1899, ("Philadelphia'lı Zenci: Sosyal Bir Çalışma"); *The Souls of Black Folk*, 1903, ("Siyah Halkın Ruhu"); *The Negro*, 1915, ("Zenci"); *The Gift of Black Folk: Negroes in the Making of America*, 1924, ("Siyah Halkın Ödülü: Amerika'nın Kuruluşunda Zenciler"); *Black Reconstruction in America, 1860-1880*, 1935, ("Amerika'da Siyahların Kalkınması, 1860-1880"); *Black Folk Then and Now*, 1939, ("Siyah Halk, Eskiden ve Şimdi"); *Dusk of Dawn*, (otobiyografi), 1940, ("Şafak Zamanının Karanlığı"); *Color and Democracy: Colonies and Peace*, 1945, ("Renk ve Demokrasi: Sömürgeler ve Barış"); *The World and Africa: An Inquiry into the Part Which Africa Has Played in the World History*, 1947, ("Dünya ve Afrika: Afrika'nın Dünya Tarihindeki Rolü Konusunda Bir Araştırma").

- **KAYNAKLAR**: F.L. Broderick, W.E.B. Du Bois: *Negro Leader in a Time of Crisis*, 1959; E.M. Rudwick, W.E.B. Du Bois: *Propagandist of the Negro Protest*, 1968.

- **BAKINIZ**: NKUMAH, B.T. WASHINGTON.

DU BOIS-REYMOND, Emil (1818-1896)

Alman fizyolog ve bilim felsefecisi. Deneysel fizyolojinin kurucularındandır.

Berlin'de doğdu, yine orada öldü. 1846'da Berlin Üniversitesi'nden doçent sanını aldı. Londra Royal Institute'da, Faraday'ın yönetimi altında üç yıl ders verdi. 1851'de Berlin Bilimler Akademisi'ne üye seçildi. 1855'te fizyoloji doçenti, 1858'de profesör oldu ve hocası Johannes Müller'den boşalan fizyoloji kürsüsünün başına geçti. Hayvanlardaki elektrik, kas ve sinir etkinliği ve metabolizmanın işleyişi üzerine önemli araştırmalar yapan Du Bois-Reymond, felsefe sorunlarıyla da ilgilenmiştir.

Du Bois-Reymond, felsefeye, doğal bilimlerden kaynaklanan göreceli bir pozitivizm ile yaklaştı. 1872'de yayımlanan *Ueber die Grenzen des Naturerkennens* ("Doğa Bilgisinin Sınırları Üzerine") adlı yapıtında Laplace'ın "insanüstü zekâ" kavramından etkilenmişti. Ona göre doğanın anlaşılabilmesi için atomu incelemek gerekir. Bu da sıradan insan zekâsının yetilerinin üzerindedir. Ancak "insanüstü bir zekâ", evrendeki atomların durum ve devinimlerini kavrayıp zihnin mekanik kuralları yoluyla bu bilgiyi kullanarak, tüm geçmiş ve geleceği açıklayabilir. Du Bois-Reymond, doğanın bu mekanik ve niceliksel açıklamasının, eksiklikler ve zorluklar taşımakla birlikte, verimli olabilecek tek açıklama olduğunu savunur. "Yaşam gücü" gibi metafizik kavramlara başvurmak ise, bir anlam taşımaz.

Du Bois-Reymond, dünyanın her şeyi açıklayabilecek bir matematik formülüyle tanımlanabileceğini, ancak zihinsel olguların, beyin ve sinir sisteminin fiziksel ve fizyolojik süreçleriyle açıklanamayacağını öne sürdü. Ona göre, beyni yapısal olarak kavramak, insana ancak devinim durumunda bulunan bir özdeği öğretir. Bu bilgiden kalkarak bellek, düşünme gibi olgular anlaşılabilir. Zevk, acı, tad gibi olgular, beyindeki belli atomların belli hareketlerinin sonucunda oluşur. Ancak bu algılardan kesin bilgiye varılamaz. Atom hareketleri incelenerek bilincin doğuşu çıkarsanamaz. Bu yüzden, doğa bilimleri ne kadar ilerlerse ilerlesin, bilginin bu "mutlak" sınırını aşamaz.

1880'de yazdığı *Die sieben Welträtsel* ("Evrenin Yedi Bilmecesi") adlı yapıtında ise, dünyanın yüzyıllardır çözülemeyen ve sorgulanan yedi gizemine, kuşkucu ve bilinemezci bir bakış açısıyla yaklaştı. Du Bois-Reymond'a göre, deneyüstü ya da duyumüstü olgular bilinemez; metafizik sorunlar ise çözülemez. Doğada bilinen şeylerin tümü, bilgi değil, açıklama gölgeleridir. Bunlar matematik ilişkiler biçiminde dile getirilir; mutlak olan bilginin yerini de böyle gölgeler tutar. Du Bois-Reymond, yedi gizemli sorundan ilk üçünü, yani özdek ve gücün doğasına, devinimin kökenine ve duyuma bilincin kökenine ilişkin olanları, deneyüstü oldukları için çözülemez bulmuştur. Yaşamın kökeni, organizmaların uyum gösterebilme yetisi ve usla dilin gelişimi üzerine üç sorunu, ilke olarak çözülebilir ancak çok güç sorunlar olarak görmüştür. Evrenin 7. ve sonuncu "bilmecesi" olan istencin özgürlüğü konusunda ise kararsız kalmıştır.

Du Bois-Reymond'un bu görüşlerine karşı 1899'da E.Haeckel, *Welträtsel*, ("Evrenin Bilmecesi") adlı bir kitap yazarak, evrenin tek bilmecesinin "töz sorunu" olduğunu öne sürmüştür. 1871'de Langwiser yine *Die sieben Welträtsel*'i eleştirmek amacıyla yazılar yazmış; Lange ise onun görüşlerini kendine özgü bir yorumla benimsemiştir.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Ueber die Grenzen des Naturerkennens*, 1872, ("Doğa Bilgisinin Sınırları Üzerine"); *Die sieben Welträtsel*, 1880, ("Evrenin Yedi Bilmecesi").

• **KAYNAKLAR**: H.Boruttau, *Emil Du Bois-Reymond*, 1922.

• **BAKINIZ**: HAECKEL, F.A.LANGE, LAPLACE.

DU BOS, Charles (1882-1939)

Fransız, eleştirmen. 20. yy'ın ilk yarısında, Bergson etkisinde gelişen Fransız edebiyat eleştirisinin önde gelen yazarlarından.

27 Ekim 1882'de Paris'te doğdu, 5 Ağustos 1939'da La Celle-Saint-Cloud'da öldü. Annesinin İngiliz olmasının da etkisiyle genç yaşta İngiliz edebiyatı ile ilgilenmeye başladı. 1900-1901 yıllarında Oxford Üniversitesi'nde okuduktan sonra öğrenimini Almanya'da tamamladı.

Gustave Flaubert, Prosper Mérimée ve François Mauriac gibi Fransız yazarları ve Goethe üzerine incelemeler yapmış, Shakespeare, Shelley ve Byron gibi İngiliz yazarları üzerine yaptığı incelemelerle de Fransızlar'ın ilgisini İngiliz edebiyatına çekmiştir. İncelemelerinde geliştirdiği yaklaşım yapıt ile okurun kişisel etkileşimini temel alır, ussal yargılamayı değil, okur ile yapıt arasındaki ruhsal kaynaşmayı amaçlar. Eleştirmen, yapıtı, kendine yaklaştırarak kişisel serüveni ile ilişkisi içinde kavramaya çalışır, nesnel bir yaklaşıma dayanan yargılamanın yerine öznel bir duygudaşlığı koyar. Du Bos'nun bu yaklaşımı daha sonraki yıllarda dinsel bir çerçeve içinde gelişmiş ve yazar 1927'de Katolik olmuştur. Ölümünden sonra altı cilt olarak yayımlanan ve bir bölümü İngilizce olarak yazılmış olan *Journal intime* ("Günlük"), St. Augustine'in *Confessiones*'unu ("İtiraflar") andırır, yazarın dine yönelmesiyle sonuçlanan ruhsal gelişimini yansıtır. Önemli yazıları 1922-1937 arasında yayımlanan *Approximations* ("Yaklaşımlar") adlı kitabında toplanmıştır. Dostu André Gide ile yazışmaları ise 1929'da *Le Dialogue avec André Gide* ("André Gide ile Konuşmalar") adıyla yayımlanmıştır.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Extraits d'un Journal*, 1908-1928, ("Bir Günlükten Parçalar"); *Notes sur Mérimée*, 1921, ("Mérimée Üzerine Notlar"); *Approximations*, 7 cilt, 1922-1937, ("Yaklaşımlar"); *Byron et le besoin de la fatalité*, 1929, ("Byron ve Kader İhtiyacı"); *Le Dialogue avec André Gide*, 1929, ("André Gide ile Konuşmalar"); *Journal intime*, (ö.s.), 6 cilt, 1946-1955, ("Günlük").

• **BAKINIZ**: BERGSON, THIBAUDET.

DUBOS, Jean Baptiste (1670-1742)

Fransız tarihçi ve sanat eleştirmeni. Fransız monarşisinin kökenlerini incelemiştir.

Beavais'de doğdu, Paris'te öldü. Tanrıbilim öğretimi gördükten sonra, 1700'de dışişleri bakanlığına girerek diplomatik görev aldı. Bu görevi sırasında birçok yer gezdi ve bilgisini artırma fırsatı buldu.

1695'te başlayan yazarlık yaşamı boyunca tarih, siyaset ve sanat eleştirmenliği dallarında çok sayıda yapıt verdi. 1720'de Fransız Akademisi'ne kabuledilen Dubos, 1722'de Akademi'nin yazmanlığına getirildi ve ölümüne dek bu görevde kaldı.

Dubos, yazarlık yaşamının ilk yıllarında daha çok tarihi konularla ilgilendi. 1695-1714 arasında yayımladığı 5 tarih kitabında özgün konuları inceledi. 1719'da en ünlü yapıtı olan *Réflexions critiques sur la poésie et la peinture* ("Şiir ve Resim Üzerine Eleştirel Düşünceler") adlı 2 ciltlik kitabını yayımladı. Sanatın öneminin düşüncelerde değil, kullanılan üslupta olduğunu, duyguların ve sanatçının zevklerinin ilke ve kuralları geride bırakması gerektiğini ve güzeli görenin olduğunu savunduğu bu yapıtı Voltaire ve Lessing gibi sanatçılar üzerinde derin etkiler bıraktı. Kitap birçok kez yeniden basıldı ve yabancı dillere çevrildi.

Dubos'un tarih alanındaki en büyük çalışması *Histoire critique de l'établissement de la monarchie française dans les Gaules* ("Galya'da Frank Monarşisinin Kurulmasının Eleştirel Tarihi") adını taşıyan 3 ciltlik kitabıdır. Dubos bu kitabında, Galya'ya Romalılar'ın müttefiki olarak gelen Franklar'ın ülkede hiçbir yönetsel ve siyasi rejim değişikliği yapmadıklarını ve feodalizmin, egemenliğin parçalanması ve kamu görevlilerinin senyörlere dönüşmelerinden 4 yüzyıl sonra kurulduğunu savunur. Ardından Fransa'nın geleneksel yönetim biçiminin fethe dayalı, feodal tabanlı bir monarşi olmayıp saf bir monarşi olduğunu ileri sürer. Dubos'nun tarihle ilgili görüşleri Montesquieu tarafından eleştirilmiştir.

Krallıkla ittifak yapan burjuvazinin tipik bir temsilcisi olan Dubos, Boulainvilliers gibi feodal ve soylu sınıfları savunan tarihçilerle sürekli mücadele etmiştir.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Réflexions critiques sur la poésie et sur la peinture*, 2 cilt, 1719, ("Şiir ve Resim Üzerine Eleştirel Düşünceler"); *Histoire critique de l'établissement de la monarchie française dans les Gaules*, 3 cilt, 1734, ("Galya'da Frank Monarşisinin Kurulmasının Eleştirel Tarihi").
- **KAYNAKLAR:** M. Braunschvig, *L'abbé Du Bos, rénovateur de la critique au XVIIIe siècle*, 1904; A. Lombard, *L'abbé Du Bos*, 1909.
- **BAKINIZ:** BOULAINVILLIERS, MONTESQUIEU.

DUBOS, René Jules (1901-1982)

Fransız asıllı ABD'li mikrobiyoloji uzmanı, yazar. Antibiyotiklerle ilgili ilk araştırmaları yapmış, çağdaş yaşamın biyolojik, psikolojik ve toplumsal sorunlarıyla ilgilenmiştir.

20 Şubat 1901'de Fransa'nın Saint-Brice-sous-Forêt kentinde doğdu. 20 Şubat 1982'de New York kentinde öldü. Paris'te tarım öğrenimi gördükten sonra 1922'den başlayarak iki yıl kadar Roma'daki Uluslararası Tarım Enstitüsü'nde çalıştı. 1924'te ABD'

ye giderek, New Jersey'deki Rutgers Üniversitesi'nde 1927'de biyoloji bilimleri dalında doktora derecesini aldı. Aynı yıl, New York kentindeki Rockefeller Enstitüsü'nün Tıp Araştırmaları Merkezi'nde mikrobiyoloji uzmanı olarak göreve başlayan Dubos 1938'de ABD uyruğuna geçti. 1942'de Harvard Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde karşılaştırmalı patoloji ve tropik hastalıklar kürsüsü profesörlüğünü üstlendi, iki yıl ders verdi, 1944'te yeniden Rockefeller Enstitüsü'ne (sonradan Rockefeller Üniversitesi) döndü ve 1971'de emekli oluncaya değin kendisinin kurduğu çevresel tıp bölümünün başkanlığını yürüttü.

Rutgers Üniversitesi'nde Waksman'ın denetiminde doktora çalışmasını yaparken mikrobiyolojiye ilgi duyan Dubos, özellikle mikroorganizmalarca üretilen bakteri öldürücü maddeleri ve vücudun enfeksiyonlara direnç mekanizmasını incelemişti. 1930'da Rockefeller Enstitüsü'nde Avery ile birlikte çalışırken bir tür toprak bakterisinin salgıladığı kimyasal bir maddenin, akciğer zatürresine neden olan pnömokok bakterilerini zararsız duruma getirerek vücutta bu pnömokoklara karşı bağışıklık yarattığını gözlemledi. Dubos'nun bu buluşu zatürrec tedavisinde yeni bir umut ışığıydı, ancak kısa bir süre sonra Domagk'ın keşfettiği sülfat türü ilaçların bu bakteriler üzerinde daha etkili olduğu anlaşıldığından ticari üretimine geçilmedi. 1939'da, "Tyrothricin" adını verdiği maddeyi *Bacillus brevis*'ten ayırmayı başaran Dubos analiz sonucunda bu maddenin bir polipeptit karışımı olduğunu gösterdi. İnsanda ve bazı hayvanlardaki bakteri hastalıklarının tedavisinde etkili sonuçlar veren, ancak çok zehirli olduğundan kullanımı kısıtlanan Tyrothricin, tıbbi bakımdan önemi olmasa da ticari amaçla üretilen ilk antibiyotiktir. Üstelik, Dubos'nun geliştirdiği deneysel yöntemlerden yararlanarak Fleming'in penisilini, Waksman'ın streptomisini üretmesine olanak hazırlamıştır.

Dubos, tıp ve mikrobiyoloji alanındaki bulgularını hiçbir zaman salt hekim gözüyle değerlendirmemiş, insanlığın gelişimini etkileyen hastalıkların toplumsal ve kültürel yönleriyle yakından ilgilenerek, teknolojik ortamın çağdaş insan üzerindeki biyolojik, psikolojik ve toplumsal etkilerinden doğan sorunları bir toplumbilim felsefecisi sorumluluğuyla irdelemiştir. Çevre sorunlarıyla ilgili bilgileri toplayıp tanıtmak amacıyla 1977'de kurduğu The René Dubos Center bu çabanın bir ürünüdür. Uzmanlık alanı dışında edebiyat, coğrafya ve çevre mimarlığı ile ilgili yapıtlar veren ve 23 kitabıyla üretken bir yazar olan Dubos'nun *So Human an Animal* ("Böylesine İnsanca bir Hayvan") adlı yapıtı 1969 Pulitzer Ödülü'nü almıştır.

- **YAPITLAR:(başlıca):** *The Bacterial Cell*, 1945, ("Bakteri Hücresi"); *Bacterial and Mycotic Infections of Man*, 1948, ("İnsanda Bakteri ve Mantar Hastalıkları"); *Louis Pasteur*, 1950; *Health and Disease*, 1965, ("Sağlık ve Hastalık"); *So Human an Animal*, 1968, ("Böylesine İnsanca Bir Hayvan"); *Man, Medicine and Environment*, 1968, ("İnsan, Tıp ve Çevre"); *Choisir d'être humain*, 1974, ("İnsan Olmayı Seçmek"); *The Woning of Earth*, 1980, ("Yeryüzünün Ele Geçirilmesi"); *Celebrations of Life*, 1981, ("Yaşamın Kutlanması").
- **BAKINIZ:** CHAIN, DOMAGK, A.FLEMING, FLOREY, I.MEÇNİKOV, PASTEUR, WAKSMAN.

DUBOUT, Albert (1905)

Fransız, karikatürcü. İnsan kalabalıklarını görüntüleyen bir karikatür dünyası yaratmıştır.

Marsilya'da doğdu. Küçük yaşta resme ilgi gösterdi, bu nedenle de Montpellier'deki Güzel Sanatlar Okulu'na yazıldı. İlk çizimleri 1923'te bir öğrenci gazetesi olan *Echo des Étudiants*'da ve *Le petit Méridional* adlı bir dergide yayımlandı. Kısa bir süre içinde büyük ilgi toplayan yapıtları bir yıl sonra aralarında *Pêle-Mêle* ve *Paris-Flirt*'ün de bulunduğu Paris gazetelerinde yayımlanmaya başladı. Dubout'un ünü 1950'lerin ortasında doruğa ulaştı. Bundan sonra giderek daha az karikatür çizdi.

Dubout çeşitli restoranlar için duvar resimleri yapmış, ayrıca yağlıboya resim de çalışmıştır. Karikatürcü olduğu kadar kitap resimleyicisi olarak da ünlüdür. Resimlediği kitaplar arasında Beaumarchais, Mérimée, Rabelais, Willon, Cervantes, Balzac, Daudet, Racine, Pagnol, Poe, Erasmus, Voltaire gibi pek çok ünlü yazarın yapıtları bulunmaktadır. Dubout'nun karikatürleri albüm olarak da yayımlanmıştır.

Dubout karikatürlerinde insanları bir kalabalık içinde yansıtmayı sever, bunun için de onları üst üste yığıldıkları, kapılardan pencerelerinden taşıkları tren, vapur, otobüs gibi bu amaca uygun bir ortam içine yerleştirir. Gülmecesi tek bir çelişkiyi vurgulamaktan çok, birbirine karışmış, gözlüğünü, şapkasını yitirmiş, şemsiyesi kıvrılmış insanların bu kalabalık içindeki davranışlarını ve kızgınlık, şaşkınlık gibi tepkilerini yansıtmaya yöneliktir. Yapıtlarında 8 biçimine girmiş bisiklet tekerlekleri, düğümlemiş tren rayları ya da yağmur olukları, yerleri süpüren sakallar, aşırı iri kadınların yanına yerleştirilmiş ufak tefek erkekler gibi kendine özgü bir abartma dili kullanır.

DUBUFFET, Jean (1901)

Fransız, ressam. Çocukların ve akıl hastalarının resimlerindeki, duvar karalamalarındaki kaba, çirkin ve ilkel öğelerin birleştirilmesiyle oluşturulan Art Brut'ün (Ham Sanat) yaratıcısıdır.

Le Havre'da doğdu. 1918'de, Paris'te çok kısa bir süre sanat eğitimi gördü. Burada şair Max Jacob ve Utrillo'nun annesi ressam Suzanne Valadon (1865-1938) ile tanıştı. Çeşitli sanat dalları ile ilgilendi. Ancak hiçbir hareket ya da grup içinde yer almadı. 1925'te babasının Le Havre'daki şarap işinin başına geçti. 1934'ten sonra yeniden resme ilgi duydu, ancak ciddi olarak resim yapmaya 1942'de başladı. 1944'te Paris'te açtığı ilk sergisi, sanat çevrelerinde büyük bir tepkiyle karşılandı. Aynı yıllarda akıl hastaları, mah-

kımlar ve yaşlılar gibi toplum dışına itilmiş kişilerin yapıtlarına, çocuk resimlerine ve duvar karalamalarına ilgi duymaya başladı. Yoğun bir biçimde topladığı bu yapıtları 1947'de *Art Brut* adı altında sergiledi. Aynı yıllarda Büyük Sahra'yı da içine alan Kuzey Afrika gezileri yaptı. 1955'te Vence'a yerleşti.

Dubuffet'nin tam anlamıyla dışavurumcu (ekspresyonist) bir nitelik taşıyan sanatındaki alışılmamış öge ve biçimler, Batı kültür ve uygarlığının değerlerine özellikle ters düşen bir boyut içinde verilmiştir. Bu nedenle de bazı eleştirmenler onu büyük bir Fransız sanatçısı sayarken, bazıları da göz boyamakla suçlarlar. Yalnızca gözünün değil, ruhunun gördüğünü de en vurucu biçimde ortaya koymaya çalışan Dubuffet, yapıtlarında geleneksel estetik kuralların dışına çıkmaktadır. Bu tavrıyla çevresi ile alay etmeye değil, burjuva kültürünün arındırılmış değerlerini bütünüyle yadsımaya yönelmekte, böylece de öğrenilmiş her şeyi unutarak yaratma eyleminin gerçek biçimine ve özüne ulaşmayı amaçlamaktadır. Dubuffet insan figürünü ele aldığı resim dizileri yapmıştır. Bunlar genellikle portreler ya da bisiklet üstünde, sokakta, masa başında, otobüste, metroda, yatakta ve boşlukta gösterilmiş ve çarpıtılmış, alabildiğine büyük, ya da küçük tutulmuş insan biçimleridir.

Dubuffet'nin sanatında malzemenin kullanılışı ve çeşitliliği büyük bir önem ve anlam taşır. O her türlü boya, kum, zift, tahta, alçı, sünger ve benzeri doğal ve yapay malzemeyi çeşitli dokusal etkiler elde edecek biçimde kullanır. Özellikle *Matériologies* ve *Texturologies* ile *Assamblages d'Empreintes* adını verdiği dizilerinde malzemenin kullanılışı sanatsal eylemin amacına dönüşen bir boyut kazanır. Ama bu, malzemenin anlatıma kattığı çarpıcılığı da hiçbir zaman yok etmez.

Dubuffet sanatının her döneminde biçim ve içeriği en etkili ve şiddetli bir dışavurumcu anlayış içinde bütünleştirmeyi başarıyla gerçekleştirmiştir. Ancak 1954'ten sonra yapmaya başladığı heykellerinde ve son yılların *L'Hourloupe* adını verdiği dizilerinde, daha süslemeci bir üslup geliştirmiştir. Bu üslup, kırmızı ve mavi şeritlerin karakter kazandırdığı çeşitli biçimlerin yan yana ya da iç içe örülmesine dayanmaktadır.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Mirobulus*, *Macadam*, *Cie*, *Hautes Pâtes* dizisi, 1944; *Paysages Grotesques* dizisi, 1949; *Corps de Dames* dizisi, 1950; *Sols et Terrains* dizisi, 1951-1952; *Terres Radieuses* dizisi, 1953-1957; *Assamblages d'Empreintes* dizisi, 1953-1957; *Impressions Lithographiques* dizisi, 1953-1957; *Topographies* dizisi, 1957-1959; *Texturologies* dizisi, 1957-1959; *Materiologies* dizisi, 1959-1962; *L'Hourloupe* dizisi, 1965'ten bugüne.

• **KAYNAKLAR:** G.Limbourg, *Tableau bon levain à vous de cuire la pâte. L'Art Brut de Jean Dubuffet*, 1953; M.Ragon, *Dubuffet*, 1958; P.Selz, *The Work of Jean Dubuffet*, 1962.

DUCAS, Mikhael (1400-1470)

Bizanslı tarihçi. 1341-1462 arasındaki dönemin tarihini yazmıştır.

Midilli ya da Foça'da doğduğu sanılıyor. 14.yy'da İstanbul'da yaşamış olan büyükbabası Mikhael Ducas döneminin tanınmış bilim adamlarındandı. Ducas, 1421'de Yeni-Foça'nın Ceneviz valisi Giovanni Aderno'nun yanında kâtiplik yapıyordu. Bir sava göre de İstanbul'un fethinden önce imparator XI.Konstantin Paleologos'un sarayında önemli bir görevde bulunmaktaydı. Osmanlılar'ın İstanbul'u almalarından sonra Midilli hükümdarı Dorio Gateluci'nin hizmetine girdi. Dorio'nun ölümünden sonra yerine geçen oğlu Dominico'nun yanında önemli siyasal görevler üstlendi, elçi olarak çeşitli yerlere gönderildi. 1455 ve 1456 yıllarında Midilli ve Limnos adalarının vergisini II.Mehmed'e [Fatih] vermek üzere Edirne'ye gitti.

Dominico'dan sonra onun yerine geçen Nikola Gateluci'nin II.Mehmed'le anlaşmazlığa düşmesi sonucu Osmanlılar, 1462'de Midilli'yi ele geçirdiler. Ducas'ın bu olaydan sonra İtalya'ya gittiği ve yaşamının geri kalan yıllarını orada geçirdiği sanılmaktadır.

Ducas, *Bizans Tarihi* adlı yapıtında 1341-1462 arasında geçen olayları aktarır. Ayrıca İstanbul'un fethini ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan İstanbul'un fethine kadar Türkler'le Bizanslılar arasındaki siyasal ilişkileri de anlatır. Yapıt, 1462'de Midilli'nin Osmanlılar'ın eline geçmesiyle sona erer.

- YAPITLAR (başlıca): *Historia byzantina a Johanne Palaeologo I ad Mehmetum II.Accessit Chronicon breve*, (ö.s.), 1649, (Bizans Tarihi, 1956).

DUCASSE, Curt John (1881-1969)

Fransız asıllı ABD'li filozof ve eğitimci. Değer kavramlarını çözümlemek için bir yöntem önermiştir.

Angoulême'de doğdu, ABD'de öldü. İlk ve orta öğrenimini Fransa'da gördükten sonra 1900'de ABD'ye gitti. Yüksek öğrenimini Washington Üniversitesi'nde bitirdi. 1912'de Harvard Üniversitesi'nden doktor unvanı aldı. 1912-1926 arasında Washington Üniversitesi ve 1926-1958 arasında Brown Üniversitesi'nde felsefe okuttu. Association for Symbolic Logic'in kuruluşuna katkıda bulundu ve 1936-1938 arasında bu kuruluşun başkanlığını üstlendi.

Ducasse, *Philosophy as a Science* ("Bilim Olarak Felsefe") ve *Nature, Mind and Death* ("Doğa, Anlık ve Ölüm") adlı yapıtlarında, felsefenin bir bilim olduğunu savunmuştur. Bu bilimin konusu, kişi ya da toplumların kullandığı "iyi", "kötü", "gerçek" gibi değer kavramlarıdır. Bu kavramları tanımlamak için, "gerekli", "olgusal" gibi yine temelde dilbilimsel olan

ve çözümleme gerektiren sözcüklere başvurulacaktır. Bu yüzden örnek (*paradigma*) önermelerinde kullanılan bir terimin çözümlemesi ancak bir sav durumudur; bu savın temel anlamı değiştirip değiştirmediği sınanmalıdır.

Ducasse, bu yöntemikullanarak çeşitli kavramları açıklamaya girişmiştir. *Causation and the Types of Necessity*'de ("Nedensellik ve Zorunluluğun Türleri") nedenselliğin olaylar arasındaki bir ilişki olduğunu ve Mill'in ayırım yönteminde doğru olarak tanımlandığını savunmuştur. *Nature, Mind and Death*'de doğanın özdeksel bir varlık alanı olduğunu ve genel olarak kavranabilen bütün olayları, nesneleri ve ilişkileri kapsadığını öne sürmüştür. *A Philosophical Scrutiny of Religion*'da ("Dinin Felsefi Bir İncelemesi") dinin, bireylerde özgecilik yol açan ve inananlara iç dinginliği veren tüm inançları kapsadığını söylemiştir. Bu tanıma göre, din ile Tanrı ya da tanrılara inanmanın hiçbir ilintisi yoktur.

Ayrıca *The Philosophy of Art* ("Sanat Felsefesi"), *Art, the Critics and You* ("Sanat, Eleştiri ve Siz") gibi yazılarında duyumcu bir sanat kuramı geliştiren Ducasse, sanatın en geniş anlamında yetenek gerektiren tüm etkinlikleri kapsadığını ileri sürmüştür. Ona göre sanatçı, yaratısını değerlendirirken temel ölçüt olarak yapıtın ne ölçüde güzellik taşıdığını değil, başlangıçta nesnel olarak anlatmayı amaçladığı duygularını ne ölçüde yansıttığını alır.

- YAPITLAR (başlıca): *Causation and the Types of Necessity*, 1924, ("Nedensellik ve Zorunluluğun Türleri"); *Philosophy as a Science: Its Matter and Method*, 1941, ("Bilim Olarak Felsefe: Konusu ve Yöntemi"); *Nature, Mind and Death*, 1951, ("Doğa, Anlık ve Ölüm"); *A Philosophical Scrutiny of Religion*, 1953, ("Dinin Felsefi Bir İncelemesi"); *A Critical Examination of the Belief in Life After Death*, 1961, ("Ölümden Sonra Yaşam İnancının Eleştirel Bir İncelemesi").

- BAKINIZ: S.MILL.

DUCCIO DI BUONONSEGNA (1260-1319)

İtalyan, ressam. Siena Okulu resim geleneğinin kurucusu ve Rönesans öncesi İtalyan sanatının en büyük temsilcilerinden biridir.

Siena'da doğdu, 3 Ağustos 1319'da aynı kentte öldü. Yaşamına ilişkin çok az bilgi vardır. 1278-1279 arasında Siena kent arşivi için çeşitli sandıkları resimlediği bilinmektedir. 1280-1290 arasında kitap kapakları resimlemiştir. 1302'de, Meryem'i azizlerle çevrili olarak gösteren ve *maestà* adı verilen resimlerden bir dizi yapmayı üstlendiği biliniyorsa da, bugüne değin bu resimlerden hiçbirine rastlanmamıştır. 1308-1311 arasında Siena katedrali için, ünlü *Maestà*'larını yapmıştır. Vasari, onun Siena ve Floransa'dan başka Pistoia, Lucca ve Pisa'da da çalıştığını yazmaktadır. Ancak bu bilgi de kanıtlanmış değildir.

Bugün Duccio'nun olduğu ileri sürülen *Rucellai Madonnası*'nı, Vasari, Cimabue'nün yapıtı olarak vermektedir. Uzmanlar bu resmi Duccio değilse, bir başka Sienali sanatçının yaptığı inancındadırlar.

Duccio'nun resimleri arasında *Siena Katedrali Maestà*'ları, onun elinden çıktığı kesin olarak kanıtlanmış tek yapıttır. Öbür resimlerin ancak, bu dizideki üslup özelliklerinden yola çıkılarak Duccio'nun olduğu varsayılmaktadır. *Maestà*'lar, Bakire Meryem'in taçlandırılmasını konu alan merkezi bir pano çevresindeki çeşitli parçalardan oluşmaktadır. Bunların büyük bir çoğunluğu Siena'dadır. Ancak bazı parçaları kaybolmuş, bazıları da çeşitli müzelere dağılmış durumdadır.

Bu yapıtların tümü Bizans sanatının genel üslup özellikleriyle Rönesans öncesi İtalyan sanatının hacme yönelik biçim anlayışının bir bileşkesi niteliğindedir. Özellikle figürlerin boyutlandırılmasında, Bizans sanatının hiyerarşik düzenleme ilkelerine uyulmuştur. İdealleştirilmiş bir mekân anlayışını simgeleyen altın varakla kaplı arka planlar da gene Bizans sanatından aktarılmış bir uygulamadır. Buna karşılık, mekânın derinlemesine düzenleniş ve figürlerle manzara öğelerinin göreceli kütsel yapısı Duccio'nun olgunluk döneminde geliştirdiği özelliklerdendir. Duccio, figürlerin incelik taşıyan hareketlerinin, kumaş kıvrımlarının ve bezeme öğelerinin işlenişinde kıvrak bir ustalık göstermiştir. Özellikle figürlerinin el kol hareketleriyle bütünleşen duygusal yüz anlatımlarında, Bizans sanatını aşan bir duyarlık düzeyi tutturmuştur.

Duccio'nun üslubunun bütünü 14.yy İtalyan Primitifleri'ne özgü insani bir boyutun yanı sıra, oldukça arındırılmış bir incelik duygusu sergiler. Birçok resim, benzer bir üslupla yapıldığı için, Duccio'nun yapıtı sayılmıştır. Gene bu resimlerle ilişkisi kesinlikle saptanmış iki sanatçı vardır: 1317-1327 arası etkin olan Ugolina da Siena ve 1298-1331 arası etkin olan Segna da Bonaventura. Ayrıca Simone Martini, Sassetta (1392-1450) ve Giovanni di Paola (ykş.1403-1483) gibi sanatçılar Duccio'nun kurduğu Siena Okulu'nun önde gelen ressamlarıdır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Rucellai Madonnası*, 1285, Uffizi Müzesi, Floransa; *Uç Fransisken ile Çevrili Bakire Meryem*, 1290, Pinakotek, Siena; çeşitli *maestà* panoları, 1308-1311, Katedral Müzesi, Floransa, Ulusal Galerisi, Londra, Frick Koleksiyonu, New York, Ulusal Galerisi, Washington D.C.

DUCHAMP, Marcel

(1887-1968)

Fransız, ressam. "Anti-estetik" tutumuyla Dadacılık ve Gerçeküstücülük başta olmak üzere çeşitli sanat akımlarını ve birçok sanatçıyı etkilemiş, çağdaş sanatı yönlendiren en önemli kişilerden biri olmuştur.

28 Temmuz 1887'de Rouen yakınlarındaki Blainville'de doğdu, Neuilly-sur-Sein'de öldü. Kütüpha-

Marcel Duchamp

necilik eğitimi gördü. Bir süre Académie Julian'e devam etti. *Salon de la Section d'or*'un kurucuları arasında yer aldı ve buranın 1912'deki sergilerine katıldı. 1912'de Paris'te, 1913'te de ABD'de *Armory Show*'da sergilenen *Merdivenden İnen Çıplak* adlı yapıtı büyük tepkilerle karşılandı. 1915'te ABD'ye gitti. 1917'de, Bağımsız Sanatçılar Topluluğu'nun, 1920'de de Société Anonyme'in kurulmasını sağladı. 1917'de New York'ta *The Blind Man* ve *Wrong-Wrong* adlı dergilerin yayın yönetmenliği yaptı. 1920'lerin başında çeşitli soyut film denemelerine girdi. 1923'te sanat bıraktı. 1934'te *La Mariée mise à nu* adlı kitabını yayımladı. 1942'te tüm yapıtlarını içeren *Valise* ya da *Boîte-en-Valise* adını verdiği "taşınabilir müze"yi 300 adet çoğaltarak piyasaya sundu. 1942-1944 arasında André Breton ve Max Ernst ile birlikte "VVV" dergisini yayımladı. 1938 ve 1947'de Paris'te açılan Gerçeküstücülük sergilerine katıldı.

1907-1910 arasında Duchamp'ın kendine özgü bir üslup arayışı içinde olduğu görülür. Sanatçı bu dönem yapıtlarında Cézanne'ın biçimi ele alış yöntemleri ile Fovistler'in renkçilik anlayışını bütünleştirmeyi amaçlar, ancak rengi içgüdüsel bir tutumla kullandığı için daha dışavurumcu (ekspresyonist) nitelikte bir sonuç elde eder. Daha sonraki yapıtlarında ise Picasso ve Braque gibi sanatçılardan başka, kübist özellikleri başarılı bir biçimde özümseyen kardeşi ressam Jacques Villon'un (1875-1963) etkileri görülür.

1911'de ilk örneğini verdiği ve 1912'de daha yetkin bir biçimde yinediği *Merdivenden İnen Çıplak*, hem Duchamp'ın hem de dönemin sanatsal gelişiminde, o günlerdeki tüm biçimsel arayışları yansıtmaya açısından büyük bir dönüm noktasıdır. Bu yapıt temelde, Kübistler'in biçimi parçalama yöntemleri ile Fütüristler'in (Gelecekçiler) mutlak ve gerçek hareketi anlatma biçimlerinin bir bileşkesi niteliğindedir. Ancak Kübistler'den, hareketi özellikle vurgulayışı, Fütüristler'den ise, hareketi her türlü çağrışımsal ve duygusal bağlantılardan arındırarak salt otomatik bir boyut içinde ele alışıyla ayrılır. Duchamp bu resimde merdivenden inen çıplak insan figürünün hareketlerini, birbirini izleyen ve ritmik olarak yinelenen birim biçimler olarak verir. Resmin giderek daha yüzeysel bir biçime yöneldiği bir dönemde, Duchamp, büyük bir cesaretle yanılısamacı

Üslup
arayışları

Dadacılık

Dadacılık, I.Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkıcı ortamda hayal kırıklığına uğrayan aydın ve sanatçıların umutsuzluk içindeki bir başkaldırı ve yadsıma hareketi olarak doğmuştur. Bu sanatçılara göre savaş, "maddeci değerler üstüne temellendirilmiş Batı toplumununölüm sancılarının bir belirtisi" idi. Ayrıca yüzyıllardır bu toplumun değerleri doğrultusunda biçimlenmiş olan kültür ve sanatın da çöküşü anlamına geliyordu. Sanatçı, toplumda yerleşmiş değerlere göre yapıt ürettiği sürece, bu yozlaşmış ve kokuşmuş düzene para karşılığı hizmet veren basit bir araçtan başka bir şey olmuyordu. Örneğin şairler böyle bir konumda gerçek birer şair değil, ancak sıradan birer "uyak bankası" idiler. Bu nedenle toplumsal değerlere ters düşen ve geleneksel sanat kavramı dışında kalan her türlü eylem ya da işlem, yeni bir sanat ve toplum biçiminin yaratılmasında temel bir rol oynayacaktı.

Bu noktadan yola çıkan Alman yazarlar Hugo Ball* ve Richard Huelsenbeck, Rumen şair Tristan Tzara* ve Alsaslı heykeltci Jean Arp*, 1916'da Zürih'teki Cabaret-Voltaire adlı bir eğlence yerinde giriştikleri çeşitli etkinliklerle Dadacı hareketi başlattılar. Fransızca bir sözcük olan "dada", çocukların üstüne binerek "deh deh" diye sürdükleri değnek-at anlamına gelmektedir. Başlatılan harekete bir ad bulmak amacıyla Tzara bu sözcüğü Fransızca-Almanca bir sözlükten gelişigüzel seçmişti. Aslında sanatta dadacı anlamda davranışlar daha önce de vardı. Örneğin Fransız ressam Marcel Duchamp'ın daha 1913'te yaptığı "hazır nesneler"i ilk dadacı sanat yapıları saymak gerekir.

Duchamp 1917'de R.Mutt takma adıyla imzaladığı ve Çeşme adını verdiği porselen bir pisuardan oluşan bir yapıtını 1917'de New York'ta açılan Bağımsızlar Sergisi'ne yolladı. Ancak yapıt geri çevrildi, Duchamp da üyeleri arasında bulunduğu seçici kurultan çekildi. Bundan sonra kendisine katılan Man Ray'le* birlikte, fotoğrafçı A.Stieglitz'in* yayımlamakta olduğu 291 adlı bir karşı-sanat (anti-art) dergisinin yayın yönetmenliğini üstlenerek Dadacılık'ın ABD'de de yayılmasında öncülük etti. Onunla bu günlerde dostluk kurmuş olan ressam Picabia* aynı yıl Avrupa'ya döndü ve Barcelona, New York, Zürih ve Paris'te aynı zamanda çıkacak bir dergi yayımlamaya başladı. 391 adlı bu dergide dadacı bir sanat anlayışı doğrultusunda ve büyük bir kötümserlikle her türlü yerleşmiş değere saldırdı. Bir ara Zürih'te çıkan ve Tzara'nın yayın yönetmenliğini yaptığı Dada adlı dergide de çalıştı.

1918'de Tzara, Dada Bildirgesi'ni yayımladı. Bu bildirge, Paris'te çıkmakta olan Littérature dergisinin çevresinde toplanmış bir grup sanatçı

ve yazarı derinden etkilendi. Ertesi yıl Tzara ve Picabia'yı da aralarına alan Breton,* Aragon*, Philip Soupault,* Eluard,* Benjamin Péret* ve Arthur Caravan gibi yazarlar, toplumun ahlak ve estetik değerlerinin karşısında yer alan bir dizi dadacı eylem ve etkinlikte bulundular. Bu arada edebiyatın yapay niteliğini ortaya koyan Lautréamont* ve Rimbaud'yu* yücelttiler. Gerçeğin olduğu gibi betimlenmesine karşı çıkan Kübistler'den de etkilendiler.

Dadacılık başında beri çeşitli sanatçılar tarafından farklı yorumlandı ve çeşitli sanat merkezlerinde değişik gelişmeler gösterdi. Ball, Arp, Hans Richter (1888-1976) ve Marcel Janco (1895- ?) gibi bazı Dadacılar hareketin başlamasından kısa bir süre sonra geleneksel estetiğin yerini alabilecek yeni bir anlayış geliştirmeye çalıştılar. Özellikle Arp, ortaklaşa üretilen ve yapanların bireysel özelliklerini yansıtmayan üslupsuz bir sanat yapıtı yaratma düşüncesi geliştirdi. Kendisine katılan ve o da bir sanatçı olan eşi Sophie Taeuber (1889-1943) ile birlikte bu yönde ürünler verdi.

Dadacılık, New York, Zürih ve Paris'ten başka Almanya'nın çeşitli kentlerinde de etkin oldu. Özellikle Berlin'de açıktan açığa siyasal bir nitelik kazandı, 1917'de Berlin'e dönen Huelsenbeck, sanatçıların savaş sonrasının çöküntüsünden kurtulmak için Dışavurumculuk'ta (Ekspresyonizm) çare aramalarına şiddetle karşı çıktı. Buradan hareketle Alman Dadacılar günün birçok sorununu bilinçli olarak içeren bir sanat yapıtı anlayışına öncelik tanıdılar. Kübist kolajlardan (yapıştırma resim) esinlenerek geliştirdikleri foto-montaj tekniğiyle günlük gazete kesiklerini siyasal imgeler uyanıracak biçimde bir araya getirdiler. G.Grosz,* Raoul Hausmann (1886-1971) ve John Heartfield (1891-1968) gibi sanatçıların elinde foto-montaj tekniği etkili bir siyasal silaha dönüştü. Köln'de Dadacılık 1919-1920 arasında sonradan Gerçeküstücülük'e katılan M.Ernst* tarafından başlatıldı. Hannover'de ise Kurt Schwitters (1887-1948) Dadacılık'ın tek temsilcisi oldu. Dada'nın karşı-sanat tutumuna tümüyle katılmayan Schwitters, paket kâğıtları, tramvay biletleri gibi günlük yaşamın artık nesnelerinden yaptığı kolajlarında, geleneksel sanat gerçeğine tepkisini yansıttı, ancak gerçekleştiren yapıtın geleneksel beğeni ölçütlerine uygunluğunu da gözardı etmedi.

Picabia 1921'de Dadacılar'dan ayrıldı, onu Breton izledi. Bu sanatçılar daha sonra, gelişmekte olan Gerçeküstücülük hareketi içinde yer aldılar. Başlangıçta Gerçeküstücülük'le bütünleşen Dadacılık, bir süre sonra çeşitli çekişmeler nedeniyle son buldu.

bir mekân anlayışı yaratmaya girişmiştir.

Duchamp bu yapıtında ve onu izleyen resimlerinde figüratiften soyuta doğru gelişen bir soyutlama yöntemiyle hareket etmez. Biçimi temel işlev ve özelliklerine indirger. Bu nedenle şematik özellikleri vurgular. Aynı biçimde rengi de, kahverenginin çeşitli tonları ile sınırlı monokrom (tek renkli) bir anlayış içinde kullanır.

Duchamp'ın 1913 ve 1914'te yaptığı ve *Çikolata Ezme Makinesi* adını taşıyan yapıtları yeni bir gelişmenin ilk örnekleridir. Bunlar biçimsel olarak daha önceki resimlerinin gerisinde, yol açtıkları gelişmeler açısından ise ilerisindedir. İlk kuru ve hatta geleneksel akademik kurallara göre oluşturulmuştur. İkincisinde aynı nesneyi yanılsamacı biçimlendirme özelliklerinden arındırarak ele almıştır. Duchamp imgeyi bilinen resimsel özelliklerinden arındırmak düşüncesini sonuna değin zorlayan bir tutumla, nesnenin kendini sergileyerek ilk "hazır-nesneler"i (ready-made) gerçekleştirmiştir. Bu, bir tabure üstüne yerleştirilmiş ve istendiğinde döndürülebilir bir bisiklet jantıydı. Böylece belli bir amaç için geliştirilmiş olan bir sanayi ürünü, gerçek işlevinden soyutlanarak yeni ve çarpıcı bir bağlam içinde ele alınıyordu.

Duchamp hazır-nesneler'le yeni bir sanatsal biçim geliştirmeyi amaçlamamış, resmin tanımı ve geleneksel estetik değerleri dışında, alışlagelmiş güzellik kavramlarının kökünden yıkılmasını sağlayacak bir tür karşı-sanat (anti-art) oluşturmaya çalışmıştır. Duchamp bu araştırmalara, estetik kurallara verilen aşırı öneme ve yapıtlarının bu bakış açısı içinde yorumlanmasına karşı olduğu için girişmiştir. Ancak sanata karşı bir tavır alması, bu yapıtların da, daha sonra estetik kurallar içinde yorumlanarak müzelere yerleştirilmesini önleyemedi.

Duchamp hazır-nesneler'deki bir ürünü doğal işlev ve amaçları dışında kullanma işlemini, yapıtlarına verdiği adlar aracılığıyla sözcüklere de uyguladı. Sözcük oyunları ile yeni ve şaşırtıcı bağlamlar kurarak sözcükleri gerçek anlamlarından soyutladı. Örneğin yapıtlarından birinde, İngilizler'in Fransız penceresi (French Window) olarak adlandırdıkları yalancı balkonu çizdi ve yapıta ses uyumu açısından benzer bir çağrışım yapan *Fresh Widow* (Taze Dul) adını verdi.

Why Not Sneeze Rose Sélavy'de (Niçin Hapşırıyorsun Rose Sélavy) bu tutumunun, anlaşılması neredeyse olanaksız biçimlerini denedi. Bu yapıt, Freud'un kuranlarından hareketle, kendi yapısındaki "kadın kişiliğin" karşılığı olarak geliştirdiği Rose Sélavy adının geçtiği, birçok uygulamadan biridir. İçine kesme şekere görünümündeki mermer küplerin yerleştirildiği bir kafesten oluşmaktadır. Başlığın ne anlama geldiğini çözmek olanaksızdır.

Duchamp'ın başyapıtı sayılan *Büyük Cam*, sanatçının kendi deyimiyle, "insan arzularının mistik ve mekanik destanıdır". Metal çerçeveler içinde, üstlerine çeşitli biçimler işlenmiş iki parça camdan oluşan yapıtın içerdiği anlam, biri doktora tezi olmak üzere çeşitli yayınlara konu olmuştur. Üstüne işlenen biçimlerin yanı sıra, arkasını gösterdiği ve çeşitli biçimleri de yansıttığı için ima ettiği mekân anlayışı nedeniyle devrimci bir nitelik taşır.

Duchamp en etkin olduğu 1911-1918 arasında yağlıboya, cam ve hazır-nesneler olmak üzere toplam

25 yapıt vermiştir. Bu kadar kısa zamanda, geleneksel kavramları böylesine altüst etmiş ve 20.yy sanatını böylesine etkilemiş bir ikinci sanatçı daha yoktur. Onun için resim ya da sanat bir yaşam biçimidir. Duchamp, resmin her türlü özgürlüğü anlatmaya açık bir nitelik kazandığı bir çağda, resmi bırakma özgürlüğünü seçmiştir. Böylece yaşayan bir mit haline gelmiş, Dadacılık ve Gerçeküstücülük dışında Pop Art başta olmak üzere 1950'lerden sonra gelişen hemen her sanat akımını etkilemiştir.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Resim*: Satranç Oyunları, 1917, Philadelphia Sanat Müzesi; *Merdivenden İnen Çıplak No. 1*, 1911, Philadelphia Sanat Müzesi; *Merdivenden İnen Çıplak No. 2*, 1912, Philadelphia Sanat Müzesi; *Çikolata Ezme Makinesi No.1*, 1913, Philadelphia Sanat Müzesi; *Çikolata Ezme Makinesi No. 2*, 1914, Philadelphia Sanat Müzesi; *Büyük Cam*, 1915-1923, Philadelphia Sanat Müzesi; *Fresh Widow*, 1920, Modern Sanatlar Müzesi, New York, (Taze Dul); *Why Not Sneeze Rose Sélavy*?, 1921, Philadelphia Sanat Müzesi, (Niçin Hapşırıyorsun Rose Sélavy); *Bisiklet Tekerleği*, 1957, Modern Sanatlar Müzesi, New York, üç çeşitlemenin ilk ikisi kayıp. **Kitap**: *La Mariée mise à nu*, 1934; *Boîte-en-Valise*, 1942.

• **KAYNAKLAR**: R.Golding, *Marcel Duchamp: The Bride Stripped Bare By Her Bachelors, Even*, 1973; R.Lebel, *Marcel Duchamp*, 1959; J.Masheck, *Marcel Duchamp in Perspective*, 1975; A.Schwarz, *The Large Glass and Related Works*, 1967; L.D.Steefel Jr., *The position of La Mariée mise à nu in the Stylistic and Iconographic Development of the Art of Marcel Duchamp*, 1960.

• **BAKINIZ**: BOCCIONI, PICASSO.

DUCHAMP-VILLON, Raymond (1876-1918)

Fransız heykeltarihi. Heykelde Kübizm'in temsilcilerindendir.

5 Kasım 1876'da Dampulle'de doğdu, 7 Ekim 1918'de Cannes'da öldü. Jacques Villon takma adını kullanan gravür-ressam Gaston Duchamp'ın (1875-1963) kardeşi, ressam Marcel Duchamp'ın ağabeyisidir. Tıp eğitimi gördü. Heykel konusunda kendi kendini yetiştirdi. 1900'den sonra bu dalda yapıt vermeye başladı.

Duchamp-Villon'un ilk yapıtlarında, ustası olarak gördüğü Rodin'in etkisi altında kaldığı izlenir. Bu yüzden, daha çok, heykel yüzeyine düşen ışığın izlenimci (empresyonist) bir etki yapacak biçimde işlenmesine dayanan bir üslup geliştirmiştir.

1910'da Rodin geleneğinden ayrılmış, geometrik kütlelerin giderek birleşimsel bir boyut kazandığı yeni bir biçim arayışına yönelmiştir. Kütlelere ağırlık vermesine karşın, biçimlerin katıksız çizgisel etkisini de göz ardı etmemiştir. Bu özellikler taşıyan *Baudelaire Büstü* kübist biçimcilğe bir hazırlık niteliğindedir. Bunu izleyen *Maggy* adlı başka bir büst ise belli bir kadının portresinden çok, bir ideal olma özelliği taşır. Kaba ve keskin köşeleri, iyice belirginleştirilmiş kütleleri ile bu yapıt tam anlamıyla kübist bir yapıdadır.

**Hazır-
nesneler**

Duchamp-Villon'un çok kısa süren sanat yaşamının en özgün yapıtı *At* adlı heykelidir. Bazı parçaları mekanik, bazıları ise daha organik bir yapıya sahip olan bu soyut heykel güçlü bir dinamizm duygusu ile yüklüdür.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Baudelaire Büstü*, 1911, Ulusal Modern Sanatlar Müzesi, Paris; *Maggy*, 1912, Ulusal Modern Sanatlar Müzesi, Paris; *At*, 1914, Ulusal Modern Sanatlar Müzesi, Paris.
- **KAYNAKLAR**: S.Friggerio, *Sculptures de Duchamp-Villon*, 1963; G.H.Hamilton, *Raymond Duchamp-Villon*, 1967; W.Pach, *Raymond Duchamp-Villon*, 1924.

DUCHESNE, André

(1584-1640)

Fransız, tarihçi. El yazmalarını okuyarak birçok belgeyi açıklığa kavuşturmuştur.

Mayıs 1584'te Fransa'da L'Ille Bouchard'da doğdu, 30 Mayıs 1640'ta Verrières'de öldü. Adı Latince Andreas Chesnus, Andreas Quercellanus, ya da Andreas Querneus olarak bilinir. Yaşamı hakkında fazla bilgi olmayan Duchesne, Loudun ve Paris'te öğrenim gördü. Gençlik yıllarında tarih ve coğrafya ile ilgilenmeye başladı.

18 yaşından başlayarak birçok kitap yazdı. *Egregiarum seu electarum lectionum et antiquitatum liber* ("Metinlerin Seçimi veya Değeri ve Eski Kitaplar") adlı ilk kitabını 1602'de yayımladı. Bundan sonra çalışmaları sayesinde Kardinal Richelieu'nün de yardımıyla kralın tarih ve coğrafyacısı oldu.

Duchesne, kayıp belgeleri gün ışığına çıkardı; birçok el yazmasını özetleyerek yayımladı. Yapıtları çoğunlukla genel tarih ve aile tarihleri üzerine olmakla birlikte değişik birçok konuda da yazdı. 24 cilt olarak tasarladığı Fransız tarihi kaynaklarının toplandığı kitabın ancak 5 cildini tamamlayabildi: *Historiae Francorum Scriptores* ("Frank Tarihi Yazarları").

Yapıtlarının sayısı oldukça fazla olan Duchesne, sonra gelen birçok tarihçiye kaynaklık etmiştir.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Egregiarum seu electarum lectionum et antiquitatum liber*, 1602, ("Metinlerin Seçimi veya Değeri ve Eski Kitaplar"); *Histoire générale d'Angleterre*, 1614, ("İngiltere'nin Genel Tarihi"); *Historiae des papes*, 1616, ("Papalar Tarihi"); *Bibliothèque des auteurs qui ont écrit l'histoire et topographie de la France*, 1618, ("Fransa Tarihi ve Topografyası Yazarları Kitaplığı"); *Histoire des roys, ducs et comtes de Bourgogne et d'Arles*, 1619, ("Burgonya ve Arles Kralları, Dükleri ve Kontlarının Tarihi"); *Historiae Francorum Scriptores*, (bir bölümü ö.s.), 5 cilt, 1636-1649, ("Frank Tarihi Yazarları").

DUCHESNE, Louis Marie Olivier

(1843-1922)

Fransız tarihçi ve din adamı. Kilise tarihi ve Hristiyanlık'ın kökenleriyle ilgili araştırmalar yapmıştır.

13 Eylül 1843'te Ille-et-Vilaine'deki St.Servan kasabasında doğdu, 21 Nisan 1922'de Roma'da öldü. St.Servan, St.Charles ve St.Brieuc kolejlerini bitirdikten sonra St.Brieuc Papaz Okulu'na girdi. Daha sonra tanrıbilim konusundaki bilgisini derinleştirmesi için Roma'ya gönderildi. Fransa'ya döndükten sonra, 1867'de papazlığa atandı. 1871'e dek St.Brieuc ve St.Charles kolejlerinde hocalık yaptı. 1873'te Roma'daki Fransız Okulu'na üye seçildi. Bu görevdeyken Yunanistan ve Anadolu'da çeşitli kazılara katıldı. Ocak 1877'de, yeni kurulan Katolik Enstitüsü'nün kilise tarihi bölümüne profesör olarak atandı. Galya Kilisesi'nin kökenlerine ilişkin dersleri eleştirilince bu görevinden ayrıldı. 1885-1895 arasında Edebiyat Yüksek Okulu'nda, 1887'den sonra ise Yüksek Öğretmen Okulu'nda dersler verdi. 1895'te Roma Fransız Okulu'na müdür atanan Duchesne, ölümüne dek bu görevde kaldı. 1910'da Fransız Akademisi'ne seçildi.

Duchesne'in kilise tarihi ve Hristiyanlık'ın kökenlerine ilişkin çok sayıda çalışması vardır. Bunların en önemlileri *Le "Liber pontificalis", texte, introduction et commentaire* ("Papalık Kayıtları, Metin, Giriş ve Yorum"), *Les premiers temps de l'Etat pontifical, 757-1073*, ("Papalık Devleti'nin İlk Zamanları"), *L'Eglise au VIe siècle* ("6. Yüzyılda Kilise") ve *Histoire ancienne de L'Eglise*'dir ("Kilisenin Eski Tarihi"). Duchesne ayrıca *Bulletin critique de littérature, d'histoire et de théologie* adlı bir derginin kurucuları arasında yer almış ve bu dergide çok sayıda incelemesi yayımlanmıştır. Duchesne'in arkeoloji, tanrıbilim ve sosyal bilimlerden de yararlanarak derinleştirdiği çalışmaları, kilise tarihçiliği alanında yeni bir çığır açmıştır.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Le "Liber Pontificalis", texte, introduction et commentaire*, 2 cilt, 1886-1892, ("Papalık Kayıtları, Metin, Giriş ve Yorum"); *Les origines du culte chrétien, étude sur la liturgie chrétienne avant Charlemagne*, 1889, ("Hristiyan Dininin Kökenleri, Charlemagne'dan Önce Dinsel Törenlerde Usul ve Sıra Üzerine İnceleme"); *Les premiers temps de l'Etat pontifical, 757-1073*, 1898, ("Papalık Devleti'nin İlk Zamanları"); *Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule*, 3 cilt, 1894-1915, ("Eski Galya'nın Görkemli Piskoposları"); *L'Eglise au VIe siècle*, (ö.s.), 1924, ("6. Yüzyılda Kilise").

DUCLOS, Jacques

(1896-1975)

Fransız siyaset adamı. Fransız Komünist Partisi'nin önderlerindendir.

2 Ekim 1896'da Yukarı Pireneler Eyaleti'nin Louey kentinde doğdu, 25 Nisan 1975'te Paris'te

öldü. Bir dülgerin oğludur. Genç yaşta pastacılık mesleğini öğrendi ve geçimini bu işten sağlamaya çalıştı. I. Dünya Savaşı başlayınca orduya girdi ve savaş sırasında yaralandı. Savaş sona erince H.Barbusse'le birlikte Cumhuriyetçi Eski Savaşçılar Birliği adında bir örgüt kurdu. 1921'de, daha sonra Fransız Komünist Partisi (FKP) adını alacak olan SFIC'e (Komünist Enternasyonal'in Fransa Şubesi) üye oldu. Parti okulundaki eğitimini tamamladıktan sonra Parti içinde hızla ilerledi ve 1926'da Merkez Komitesi'ne, 1931'de ise Politbüro'ya seçildi. Duclos, yaşamının sonuna dek sürdürdüğü bu görevlerin yanı sıra, 1926-1939 ve 1945-1958 arasında FKP milletvekilliği, 1959'dan sonra ise senatörlük yaptı.

Duclos, Naziler'in 1940'ta Fransa'yı işgal etmeleri üzerine direniş hareketine katılarak, 4 yıl süren işgal boyunca FKP'nin yeraltı eylemlerini yönetti. Bu dönemde, FKP'nin Naziler'e ve Vichy Hükümeti'ne karşı yürüttüğü "Özgürlük, Bağımsızlık ve Direniş" mücadelesinin Thorez'den sonra gelen en büyük öncülerinden biri oldu. 1944'teki bir Merkez Komitesi toplantısında, partinin silahlı bir ayaklanma başlatarak iktidarı ele geçirmesini isteyen gruba karşı Thorez'le birlikte, De Gaulle'ün iktidar olmasını desteklemek gerektiğini savundu. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra yeniden milletvekili seçilen Duclos, 1945-1958 arasındaki milletvekilliği sırasında mecliste FKP grubunun başkanlığını, 1946-1948 arasında meclis başkan yardımcılığını yaptı. 1958 seçimlerinde meclise girmeyi başaramadıysa da, ertesi yıl yapılan seçimleri kazanarak senatoya girdi. 1969 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde FKP'nin cumhurbaşkanı adayı olan Duclos, seçimlerde %20'den fazla oy aldı. Duclos, FKP'nin yayın organı olan *Humanité*'nin başyazarlığını ve çok sayıda derginin yöneticiliğini yapmıştır. Ayrıca, *La voix de l'Est* ("Doğu'nun Sesi") ve *Démocratie nouvelle* ("Yeni Demokrasi") adlı dergilerin genel yayın yönetmenliğini yapmıştır.

- YAPITLAR (başlıca): *Mémoires*, 1968-1973, ("Anılar").
- BAKINIZ: THOREZ.

DU FAY, Charles François (1698-1739)

Fransız fizik ve kimya bilgini. İki tür elektriğin var olduğunu öne sürmüş, ilk kez termioyonik olayı gözlemlemiştir.

Charles François de Cisternay Du Fay 14 Eylül 1698'de Paris'te doğdu, 16 Temmuz 1739'da aynı kentte öldü. Dedelerinin ve babasının izinden giderek 14 yaşında orduya katıldıysa da, 1722'de askerlikten ayrılıp yardımcı kimya görevlisi olmak üzere Fransız Bilimler Akademisi'ne başvurdu. 1723'te Akademi'ye sunduğu, cıvalı barometrelerin fosforişil parıltısına ilişkin ilk incelemesiyle yeteneğini kanıtlayarak başvurusu kabul edilen Du Fay ertesi yıl kimya dersleri vermeye başladı. 1731'de de Akademi'nin kadrolu

öğretim görevlisi oldu. Henüz 41 yaşındayken çiçek hastalığından öldüğünde, 1732'den beri Akademi'deki görevine ek olarak yöneticiliğini üstlendiği Jardin du Roi'yı (bugün Paris'teki Muséum National d'Histoire Naturelle) yeniden örgütleyerek Avrupa'nın en zengin doğa tarihi müzeleri arasına katmıştı.

Optik, akışkanlar mekaniği, mıknatıslık, düzlem geometri, botanik ve kimya gibi çok değişik alanlarda incelemeleri olan Du Fay bilim tarihindeki yerini özellikle elektrik konusundaki değerli çalışmalarına borçludur. 16.yy'ın yetiştirdiği en büyük deneysel fizikçilerden William Gilbert bazı maddelerin, özellikle kehribarın sürtünmeyle elektrikleştiğini gözlemlemiştir. Uzun bir aradan sonra 1731'de Stephen Gray, cam bir borunun sürtünmesiyle oluşan elektriğin, sürtünmeyle elektriklenme özelliği göstermeyen başka cisimlere de aktarılabilirliğini açıklayınca Du Fay ilgisini bu alanda yoğunlaştırdı.

1733'te, çevresindeki tüm doğal maddeleri sınavarak insan vücudu, metaller ve sıvılar dışındaki her maddenin sürtünmeyle elektrikleştiğini ve Gray'in de belirttiği gibi, bu elektrik yüklü maddelerin, sürtünmeyle elektriklenmeyen metalleri çektiğini gözlemledi. Ardından, sürtünmeyle elektriklenmiş iki cismin birbirini ittiği yolundaki yaygın inancı sınamak ve birbirini iten ya da çeken elektrostatik kuvvetler arasındaki ilişkiyi araştırmak için deneylere başladı. Elektriklenmiş cam ile kehribarın sanıldığı gibi birbirini itmediğini, aralarında bir çekim oluştuğunu görünce, elektrik yüklediği bir altın yaprağıyla deneylerini sürdürdü. Altın yaprağı, elektriklenmiş kehribar, ipek, kâğıt gibi maddeleri çekiyor, saç, yün gibi bazı maddeleri itiyordu. Çağdaş elektrometrelerin ilk örneği sayılan bu aygıtla yaptığı deneyler sonucunda Du Fay, biri "camsı" öbürü "reçinemsiz" maddelere özgü iki tür elektriğin var olduğuna karar verdi ve aynı tür elektrikle yüklü maddelerin birbirini ittiğini, iki ayrı elektrik türüyle yüklü maddelerinse birbirini çektiğini açıkladı. Du Fay'ın bu gözlemleri, sonradan Benjamin Franklin'in geliştireceği pozitif (camsı) ve negatif (reçinemsiz) elektrik kuramının temelini oluşturdu.

Statik elektrik ile ilgili deneyleri sırasında ilk kez insan vücudundan elektrik kıvılcımı çıkarmayı başaran Du Fay, çeşitli maddelerin elektrik iletkenliğini inceleyerek de, ısıtılmış bir katının yakınındaki gazların elektriği iletmediğini farkederek termioyonik olayı ilk gözlemleyen fizikçi olmuştur. İyi bir araştırmacı ve titiz bir gözlemci olan Du Fay, Stephen Gray ile birlikte, 18.yy'ın ilk yarısında yetişmiş en büyük elektrik fizikçilerinden biri sayılır.

- BAKINIZ: CAVENDISH, COULOMB, FRANKLIN, W.GILBERT, S.GRAY, J.PRIESTLEY.

DUFY, Raoul

(1877-1953)

Fransız, ressam. Fovist akımın temsilcilerindendir.

3 Haziran 1877'de Le Havre'da doğdu, 23 Mart 1953'te Forcalquier'de öldü. Le Havre'da ve Paris'te Güzel Sanatlar Okulu'nda eğitim gördü. 1906'da Fovistler arasına katıldı. 1908'de Braque'la birlikte Estaque kentinde çalıştı. 1911'de Guillaume Apollinaire'in *Bestiaire* adlı yapıtının ilk baskısını resimledi. Aynı yıl ünlü kostüm tasarımcısı Paul Poiret hesabına bir teksil tasarım atölyesi açtı. 1937 Dünya Fuarı'ndaki pavyonlardan Palais de l'Electricite'nin dekorasyonunu yaptı.

Dufy'nin üslubunun gelişmesi üç döneme ayrılır. Bunlardan ilki olan fovist döneminde çeşitli kent görüntüleri ile Normadiya limanlarını açık ve parlak renklerle işlemiştir. Kübist döneminde Cézanne ve Braque'ın etkisi altında düz ve eğri çizgilerin dengeli uyumuna dayanan ve geometrik kuruluşunu özellikle vurguladığı bir anlayış geliştirmiştir. Olgunluk dönemi üslubu ise özgür fırça işçiliği, canlı ve parlak renkleri ve neşeli havası ile belirginlik kazanır. Düz, kıvrık, geniş ve dar fırça vuruşlarını yan yana getirerek elde ettiği etki bu üslubun temelini oluşturur.

► **Yöntemi** Dufy yağlıboyadan başka, tahta baskı, tekstil, kitappresimlemesi, halı, büyük boyutlu duvar dekorasyonu gibi çeşitli türlerde sayasız yapıt vermiştir.

• **YAPITLAR:** (başlıca): Resim: *Honfleur'da Eski Evler*, 1906; *Yeşil Ağaçlar*, 1908; *Sainte-Adrese'de Yelkenli*, 1912, Modern Sanatlar Müzesi, New York; *Nice'de Melekler Koyu*, 1927; *Le Havre'daki Atölyede Sanatçı ve Model*, 1929; *Yarışlar*, 1931; *Uzunlulu Atölye*, 1942. Kitap resimleri: Apollinaire, *Le Bestiaire*, 1911; Mallarmé, *Madrigals*, 1920; Apollinaire, *Le Poete assassiné*, 1926.

• **KAYNAKLAR:** G.Besson, *Raoul Dufy*, 1953; P.Courthion, *Raoul Dufy*, 1951; J.Lassaigne, *Dufy: Biographical and Critical Studies*, 1954.

• **BAKINIZ:** MATISSE.

DUGALD STEWART

Bak. STEWART DUGALD

DUGUIT, Léon

(1859-1928)

Fransız, hukukçu. Pozitivist hukuk anlayışıyla çağının hukuk kuramını etkilemiştir.

► 4 Şubat 1859'da Gironde Libourne'da doğdu. 18 Aralık 1928'de Bordeaux'da öldü. Hukuk öğrenimini Bordeaux Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamladıktan sonra, 1881'de hukuk doktoru oldu. Aynı yıl

Caen Hukuk Fakültesi'ne profesör atandı. 1886'da, Bordeaux Hukuk Fakültesi'nde göreve başladı, 1919'da bu fakültenin dekanı oldu. Duguit etkili bir hukuk öğreticisi, bir anayasa hukukçusu ve idare hukuku uzmanı olmasının yanı sıra, hukuk düşünürü olarak da büyük ün yaptı. Bu ünü en çok, geleneksel hukuk kuramlarını kıyasıya eleştirmiş ve sarsmış olmasından doğmuştur.

Duguit'nin hukuk kuramlarının kaynağı, dersleri olmuştur. İlk önemli yapıtı, 1901'de yayımladığı *L'état, le droit objectif et la loi positive* ("Devlet, Objektif Hukuk ve Pozitif Yasa") başlığını taşır. Bundan sonra çıkardığı ve 20.yy düşüncesini derinden etkileyen başyapıtı ise, yayımı 1921'den 1925'e kadar süren beş ciltlik *Traité de droit constitutionnel* dir ("Anayasa Hukuku"). Önce yazdığı kitaplar bu başyapıtı hazırlık, daha sonra yazdıkları ise onun derinleştirilmesi niteliğindeki çalışmalarıdır.

Duguit, bir ara politikaya da girmiş, 1908'de Bordeaux Belediye Meclisi üyeliğine seçilmiştir. Daha sonra Gironde'dan genel seçimlere katılmışsa da, ikinci turda adaylıktan çekilmiştir.

Genel olarak hukuk, özel olarak da anayasa hukuku ve devlet konularındaki görüşleriyle hukuk doktrinine gerçek bir katkı getiren yazarın, dikkati çeken ve bütün düşüncesini belirleyen yanı, kendine özgü bir yöntemle hukuk sorunlarını incelemiş olmasıdır. Duguit'nin özgünlüğü her şeyden önce yöntemindedir.

Duguit, sosyolojik yöntemi hukuk dünyasına olanca genişliğiyle taşıyan ilk hukukçudur. Sosyologlardan ve özellikle Durkheim'dan esinlenerek seçtiği bu yöntem şu temel ilke üzerine kuruludur: "Yalnız, doğrudan gözlemler yoluyla görülebilenleri gerçek olarak kabul etmek; bunun gerisinde, bütün *a priori* kavramları hukuk dünyasının dışına sürmek". Bu yaklaşımı, hukuksal araştırma ve çözümlemelerinde, en başta sosyoloji ve iktisat gibi dalların verilerine ve yöntemlerine dayanılması sonucunu doğurmıştır.

Benimsediği pozitivist yaklaşım, onu, bir bütün olarak hukukun "olduğu gibi" kavranmasına, "gerçekçi" bir gözle değerlendirilmesine ve "objektifleştirilmesi"ne götürmüştür. Bu yüzden Duguit'nin hukuk düşüncesi, "gerçekçi" ya da "objektivist" kuram başlıkları altında sunulagelmıştır. Bu yöntemin bir özelliği de, neyin ne olduğunun söylenmesinden çok, neyin ne olmadığının saptanmasına dayanmasıdır.

Gerçekten de Duguit'nin hukuk doktrini ve yöntemi, büyük çapta, 19. yy sosyologlarının etkisi altında oluşup biçimlenmiştir. Bunun özü, hukukun tamamen pozitivist bir yaklaşımla açıklanmasıdır. Yaşamı boyunca hukuk gerçeğini saptıran "metafizik" tez ve kuramlara karşı mücadele eden Duguit'nin hukuk kuramı, psiko-sosyolojik niteliklidir. Bu görüşe göre hukukun temeli ve tek kaynağı toplumdur. Böylece Duguit, hukuk biliminin ve kuramının geçmişinde yer alan subjektif hak, manevi (hukuki) kişilik, egemenlik, vb. gibi kavramları "metafizik" sayarak hukuk biliminin dışında görmüştür. Amacı, bunların yerine, "hukuk kuralı" ya da "objektif hak kuralları" gibi nesnel kavramları yerleştirmektir.

Duguit'nin hukuk, devlet ve toplum arasındaki ilişkileri kavrayış biçimi, belli bir toplumsal kurama dayanır. Durkheim'dan aldığı "toplumsal dayanışma"

düşüncesini: bütün hukuk kuramının eksenini yapmıştır. Buna göre, toplumsal dayanışma bilimsel, pozitif, tartışma götürmez bir gerçeklik olup, her türlü ideolojik ve metafizik yaklaşımların da dışında kalan bir olgudur. Toplumsal dayanışma, birbirini tamamlayan iki ayrı kesitten oluşur: benzeşme yoluyla dayanışma ile işbölümü yoluyla dayanışma. Bunlardan birincisi, birlikte yaşama isteği ya da insanlık dayanışması bilinci gibi, insanların başkalarında da buldukları ortak duygu ve değerleri bilinçli bir şekilde benimsemeleridir. İkincisi ise, insanların kendilerine özgü tutum, eylem ve davranışlarının, sonuçta, toplumsal gelişmeye de hizmet ettiği bilincidir.

Toplumsal dayanışma ile işbölümü arasında kurduğu köprü, Duguit'yi "sendikalizm" görüşünü benimsemeye götürmüştür. İşbölümü, insanların sorunlarını hafifletir, bireysel mutluluklarını sağlar. Bir toplumda işbölümü ne kadar ileri derecelere varırsa, o toplum da o derece uygarlaşır. Ve çeşitli sosyal sınıfların, insan topluluklarının kendine özgü bir yapısı vardır. Ancak bunlar, işbölümünün ortaklık da gerektiren yönleri bulunduğundan, birbirleriyle kaynaştırılmalıdır. Bu bağlamda toplumsal dayanışma ilkesi, bireyin korunması için çeşitli toplumsal kesimlerin ve sınıfların birbirleriyle işbirliği yapmasını zorunlu kılar. Toplumsal dayanışma bu açıdan, korporatif sendikalizmin de kuramsal temelini oluşturur. Dayanışma kuralı ve ilkesi, bireyi, toplum düzenini sarsacak eylemlere girişmekten alıkoyar, ona toplumsal düzeni sağlama ve sürdürme görevini yükler. Bu, bütün sosyal normları, iktisadi ve ahlaki normlar kadar hukuk normlarını da egemenliği altında tutan ve belirleyen bir ana ilkedir.

Duguit hukuk alanında eleştirel ve köktenci bir yaklaşımı benimsemesine karşı dayanışmacı bir toplum kuramını savunmuştur.

Duguit'ye göre hukukun asıl ve gerçek kaynağı toplumdur. Onu, yasalar yaratmaz; tam tersine, yasalar toplumsal gerçeklikler dünyasında zaten varolan hukuku saptar ve teknik anlamda gerçekleştirir.

Her ülkenin hukuk düzeni iki kademededen oluşur. İlki, toplumdan doğan objektif hak kuralları ya da objektif hukuk, yasa koyucunun istek ve iradesinden bağımsız olarak, toplumsal gruplardan, insanların toplum halinde yaşamalarından, kısaca toplumsal dayanışmadan doğar, toplumsal dayanışmayı da koruyup besler, yaşamasını ve gelişmesini sağlarlar. İkinci kademe, biçimsel ya da pozitivist hukuktur. Bununla objektif hukuk açıklanır, objektif hak kuralları saptanıp yaptırıma bağlanır. Fakat objektif hukuk/pozitif hukuk ayırımına karşın, hukuk aslında tektir ve bölünmez bir bütündür. O da, toplumsal dayanışma temeli üzerine oturur.

Duguit'nin toplumsal dayanışmacı hukuk tezinin bir başka sonucu da, kişilerin subjektif haklarının olduğu görüşüne karşı çıkmasıdır. Çünkü kişiler belli bir ortak amaç için çalışırlar; bu yüzden de işbirliği içindedirler. Bu bağlamda, insanın sahip olabileceği kişisel hukuk statüsü subjektif ve kişisel haklara değil, toplumsal dayanışmanın gerektirdiği görev ve yükümlülüklerle dayanır. Haklar subjektif bir nitelik taşımaz. "Subjektif hak" denen şey, kişiye bağlı ve ondan ayrılmaz bir nitelik olmayıp, objektif hukukun kişilere tanıdığı yetkilerden oluşur. Kişiler, subjektif

haklara değil, subjektif hukuki durumlara sahiptirler. Subjektif hukuki durum ise, objektif hukuk tarafından kurulan belli bir statüde yer almak demektir.

Bu nedenle, devletin egemenliği ve kişiliği, kamu gücü, milli irade, milli bilinç, milli egemenlik vb. gibi kavramları hukuk kuramı tartışmalarının dışında tutmak gerekir. Bu yapıldığında da, devlet denen nesneden geriye, "bir siyasal otoritenin bulunduğu, farklılaşmış bir insan topluluğu"ndan başka bir şey kalmadığı görülür.

Ona göre, devlet kuvvete dayanan bir toplumsal gerçektir. Algılanabilen dış dünyada "devlet" diye bir gerçeklik yoktur ve "devlet" yapay bir kavramdır. Dış dünyada varolan ve algılanabilen sadece gerçek insanlardır. Bunların oluşturduğu toplumda da, kişiler arasında ayrılık ve farklar vardır. Toplumsal grupların hepsinde, maddi ya da manevi bakımdan güçlü durumdakilerin, zayıf olanlara söz geçirdikleri, bunları kendi iradelerine bağlı kıldıkları görülmektedir. En ilkelinden en gelişmiş toplumlara kadar görülebilen bu olgu, bir siyasal farklılaşmaya yol açmaktadır. İşte devlet de buradan kaynaklanmıştır ve varlığını güçlülerle zayıflar arasındaki çatışmada güçlülerin baskın çıkmasında bulur.

Bilim alanında, daima, varsayım ve hayallerden değil gerçeklerden yola çıkılmasını öneren Duguit'ye göre "devletin kişiliği" tezinin bilimsel bir yanı yoktur. Devleti oluşturan kişiler, kendileri dışında ayrı bir canlı varlık doğurmuş değildir. O, devletin kişiliği olduğu görüşünü yayanlara, onların diğer dayanağı olan "subjektif hak" kavramı noktasından da karşı çıkmıştır. Çünkü subjektif hak kavramı da bir varsayımdan başka bir şey değildir. Bu da, kanıtlanamamış, yapay ve metafizik bir iddiadır.

Duguit'ye göre kişilik, ancak bir iradenin bulunduğu yerde varolabilir. Oysa devletin kendine özgü bir iradesi olmadığı gibi, devlet, hak sahibi bir kişi gibi de görülemez. "Devletin iradesi" denen nesne aslında, iktidarı ellerinde bulunduranların, yani yönetenlerin kendi iradelerinden başka bir şey değildir. "Kolektif irade" dedikleri de, bu durumda, gerçeklerle uzlaşmayan bir ham hayaldir. Devlet, yönetenlerle yönetilenler arasında oluşan siyasal farklılaşmadan başka bir şey değildir. Devlet içindeki gücü ellerinde bulunduranlar da gerçek kişilerdir. Dolayısıyla "devlet" kelimesinin anlamı bir manevi ya da hukuki kişilik değil, sadece yöneten-yönetilen farklılaşmasından doğan basit bir olgudur.

Duguit'ye göre, egemenlik de olmayan bir şeydir, bir efsanedir. Kişiliği olmayan devletin, bir hak ya da bir nitelik olarak egemenliği de olamaz. Devlet, kendisini oluşturan kişilerin yönetimi ellerinde bulunduranlar yararına doğmuş bir siyasal farklılaşmadan ibaret olduğuna göre, egemenlik de bunların kişiliklerine bağlı bir hak olamaz. O, en büyük zorlama gücüne sahip bireylerden, yönetenlerden ibaret bir olgudur ve bunlar da "kamu hizmetleri"ni görmekle yükümlüdürler. Böylece, egemenlik kavramının yerine, Duguit, çok daha somut ve pratik bir kavram olan "kamu hizmeti"ni koymuştur.

Duguit'ye göre, millet egemenliği, devletin egemenliği gibi kavramların hiçbir temeli yoktur. Gerçi toplum içinde gerçekten üstün, yönetici durumunda olan maddi bir güç vardır. Ancak bu bir olgudur ve

Devletin kaynağı

Devletin kişiliği ve egemenliği

Hukuk Kuramı

Egemenlik

Devletin gücü

bir "hak" olarak ele alınamaz. Bu maddi güç, kaynağını yönetenlerle yönetilenler arasındaki farklılaşmada bulur. Ancak, bu üstün güce sahip olanlar ayrıcalıklı bir hukuki konuma değil, sadece fiili bir iktidara sahip bulunurlar. Yönetici durumdaki kişiler kendi üstünlüklerini meşrulaştırmak için "milletin iradesi" ya da "devletin iradesi" gibi yapay ve içi boş kavramlara başvururlar. Bunların, devlet adına yaptıklarını ileri sürdükleri uygulamalar, aslında kendi kişisel tercih ve iradelerinin ortaya dökülmesinden başka bir şey değildir. Bu fiili durumun dışında, yönetenlerin bir "egemenlik hakkı" ya da emretme konusunda bir "subjektif hakları" yoktur. Devlette bir hukuki güç değil, sadece fiili bir iktidar vardır. Bunun dışında, irade ve kararların hepsi bireyseldir ve eşdeğerdedir. Bu nedenle, hiç kimse, diğerlerine emredemez, şu ya da bu yetkiye dayandığını ileri sürerek onlar üzerinde egemenlik kurma hakkına sahip olduğunu ileri süremez.

Duguit'nin devlet ve iktidar anlayışı büyük eleştiri ve tepkilere yol açmıştır. Özellikle Esmein ve Michoud gibi hukukçular kendisini bir "kürsü anarşisti" ya da "ütopik anarşist" olarak nitelemişlerdir.

Duguit, devlet gücünün sınırlanması sorununu, devlete özgü bir gücün var olmadığı noktasından yola çıkarak çözümlemek ister. Yönetenlerin iradelerini yönetilenlere kabul ettirmelerinden ibaret olan bu güç yine de meşru ve hukuki bir nitelik kazanabilir. Bunu sağlayacak olan, yönetenlerin objektif hukuk kurallarına uygun davranmaları olacaktır. Yönetenler, eylem ve işlemlerinde, toplumsal dayanışmanın gerektirdiği ihtiyaçları karşılamayı, onu sürekli geliştirmeyi amaçlamalıdır. Böylece, bir azınlığı ya da kişiyi kayıracak davranışlara girmeyecek, kişisel yetenek ve çalışmaların serbestçe gelişimini engellemeyeceklerdir.

Duguit, objektif hukuk kurallarına uygunluğun nasıl sağlanabileceği konusuna yeterli açıklık getirmemekle birlikte, birtakım sonuçları vurgulamaktadır. Şöyle ki, yönetenlerin iradesi toplumsal dayanışmadan doğan objektif hukuk kurallarına uygun düşmezse, bu durumda, yönetilenler için de hiçbir hukuki yükümlülük doğmaz. Yönetenler meşru olmayan bir güç durumuna düşmüşlerse, toplumsal bir tepkiyle karşılaşmaya, hatta bir ayaklanmayla altedilmeye de hazır olmalıdırlar. Böylece Duguit'ye göre, hukuku savunmak için baskıcı bir hükümet devrilmişse bu hareket meşrudur. Bu, yazarın, direnme hakkının meşruluğunu kabul etmesi demektir. Ancak, bunu kuramsal olarak kabul eden Duguit, direnme yollarına başvurulmasının son derece sakıncalı olduğunu da belirtmektedir. Bu gibi sonuçların doğmasını önlemenin en iyi yolu, yönetenlerin güçlerini kötüye kullanmalarının önlenmesidir. Bunu da, yaratılacak birtakım kurum ve mekanizmalar sağlayacaktır.

Bu noktada Duguit'nin temel tezi, siyasal iktidarın zayıflatılması ve hatta son bulması tezidir. Siyasal iktidarın yerini, yerinden yönetim (ademi merkeziyet) ilkesine dayalı "ekonomik iktidar" almalıdır.

Duguit'nin, devlet gücünün sınırlanmasıyla ilgili görüşleri, özellikle, uluslararası hukuk alanında G.Schelle, idare hukuku alanında da G.Jéze gibi yazarların düşüncesini derinden etkilemiştir.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Des fonctions de l'État moderne*, 1894, ("Çağdaş Devletin Fonksiyonları"); *L'État, le droit objectif et la loi positive*, 1901, ("Devlet, Objektif Hukuk ve Pozitif Yasa"); *Transformations générales du droit privé*, 1912, ("Özel Hukukun Genel Dönüşümleri"); *Transformations générales du droit public*, 1913, ("Toplum Hukukunun Genel Dönüşümleri"); *Les constitutions et les principales lois politiques de la France depuis 1789*, (3. Baskı), 1915, ("1789 Sonrası Fransız Anayasaları ve Başlıca Politik Siyasi Yasalar"); *Rousseau, Kant et Hegel*, 1918; *Le pragmatisme juridique*, 1924, ("Hukuki Pragmatizm"); *Traité de droit constitutionnel*, 1921-1925, ("Anayasa Hukuku"); *Leçons de droit public général*, 1926, ("Genel Toplum Hukuku Dersleri"); *Les doctrines juridiques objectivistes*, 1927, ("Objektivist Hukuk Doktrinleri").

• **KAYNAKLAR:** R.Bonnard, "Léon Duguit", *Revue du droit public et de la science politique*, cilt 46 (1929); A.Jardon, *Las teorías políticas de Duguit*, 1919.

• **BAKINIZ:** G.SCHELLE.

DUHAMEL, Georges (1884-1966)

Fransız, romancı. 20.yy'ın küçük adamını simgeleyen Salavin adlı roman kişisini anlattığı dizi romanlarıyla uluslararası bir üne ermiştir.

30 Haziran 1884'te Paris'te doğdu, 13 Nisan 1966'da Paris yakınında Valmondois'de öldü. 1909'da tıp öğrenimini bitirdi. Edebiyat ve şiirle ilgilendi. l'Abbaye Créteil'de (Créteil Manastırı) toplumsal baskılardan kurtulmak için bir araya gelen René Arcos, Charles Vildrac ve Jules Romains gibi sanatçılar topluluğuna katıldı. Topluluk felsefe eğitimi görmüş olan Romains'in etkisiyle 1920'lerde Fransız şiirinde *unanimisme* hareketini başlattı. Amerikalı şair Walt Whitman'ın evrensel kardeşlik savlarını temel alan *unanimisme* "topluluk ruhunu" savunur. Bu anlayışa göre insan bir birey olduğu kadar fabrika, okul, kent ya da benzeri bir topluluğun üyesidir, ve bu topluluklar arasında kardeşlik bağları vardır. Hareket şiirde toplumsal lirizm ve insancıl bir yaklaşımı dile getirmiştir. Duhamel I.Dünya Savaşı'na doktor olarak katıldı, cephede yaralı askerlerin bakımı ile uğraştı.

İlk iki kitabı *Vie des martyrs* ("Kurbanların Yaşamı") ve *Civilisation* (Yaralılar) savaş yıllarının ürünüdür. *Yaralılar* insanın teknolojiye tutsak olmasının yarattığı sorunları işler. Kitap, 1918 Concourt Ödülü'nü kazandı. Duhamel'e göre, insanlığın yararına bir uygarlık yalnızca bilim ve tekniğe dayanmamalı estetik değerlere ve geleneklere de bağlı kalmalıydı.

1920-1932 arasında *Vie et aventures de Salavin* dizisini kaleme aldı. Bu yapıtları onu, güçlü bir romancı olarak bütün dünyaya tanıttı. Dizinin kahramanı Salavin, 20. yy'ın bir küçük adamıdır. Duhamel ona yaşamı keşfettirir; duyarlığın, geniş bir düşüverliğin etkisine kendini kaptırmış olan Salavin, günlük

tedirginliklerin, acıların, ıstırapların engelini aşarak kurtuluşa kavuşmak ister. Romanda, Balzac geleneğini sürdüren Duhamel, bir doktor ve biyoloji uzmanı olarak, klinik gözlemlerinden de yararlanır.

Yazar, 1933-1941 arasında da, olgunluk döneminin yapıtı sayılan *Chronique des Pasquier* ("Pasquier'lerin Tarihi") dizisini yayımlar. Otobiyografik yönü ağır basan bu dizide kurtuluş ve huzura varabilme yolunun, yoğun bir çalışma sonucunda ulaşılan başarılarından geçtiği anlatılır. Duhamel, 1945'te Académie Française üyeliğine seçilmiştir.

1954'te Türkiye'ye gelerek bir dizi konferans vermiş olan Duhamel, ABD'yi, Sovyetler Birliği'ni ve Afrika'daki bazı ülkeleri de gezmiş konuşmalar yapmıştır.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Vie des martyres*, 1917, ("Kurbanların Yaşamı"); *Civilisation*, 1918, (Yaralılar); *Vie et aventures de Salavin*, 1930-1932, ("Salavin'in Yaşamı ve Serüvenleri"); *Chronique des Pasquier*, 1933-1941, ("Pasquier'lerin Tarihi").

DUHEM, Pierre

(1861-1916)

Fransız fizikçi, bilim felsefecisi ve tarihçisi. Bilimsel kuramların doğruluğunu saptamaya ilişkin bir yöntem öne sürmüştür.

Pierre-Maurice-Marie Duhem 10 Haziran 1861'de Paris'te doğdu, 14 Eylül 1916'da Cabrespine'de öldü. Babası tüccar, annesi soylu ve dindar bir kadındı. 1872'de Collège Stanislas'a giren Duhem, Latince ve Eski Yunanca öğrendi. Aynı zamanda öğretmeni Jules Moutier'nin de etkisiyle bilime ve özellikle termodinamiğe ilgi duymaya başladı. Babası onun bu alanda ilerlemesini isterken, annesi mühendislik öğreniminin onu inançsız bir kişi yapacağından korkarak, École Normale Supérieure'de insanbilimleri okumasında ısrar ediyordu. Annesinin isteğine uyarak École Normale sınavlarına giren Duhem, birinci olunca, fen bilimleri okumayı yeğledi. 1885'te okulu bitirdi. Bir yıl sonra da Berthelot'nun o dönemde geçerli olan maksimum iş yasasına karşı çıkan doktora tezini hazırlayarak *Le potentiel thermodynamique* ("Potansiyel Termodinamik") adıyla bastırdı. Bu tez, Berthelot'nun etkisiyle kabul edilmeyince, manyetik alanında yeni bir tez çalışmasına girişti ve 1888'de doktor sanını aldı. Ancak aralarındaki bu sürtüşme, Duhem'in akademik alanda yükselmesini engelledi. Bir tür akademik sürgün yaşamı çekmek zorunda kaldı. 1887-1893 arasında Lille, 1894'e değin Rennes ve öldüğü yıla kadar da Bordeaux üniversitelerinde çalıştı. 1900'de Bilimler Akademisi üyeliğine seçildi.

Bir fizikçi olarak öğrenimi, radyoaktifliğin bulunması ve atom kuramı geliştirilmesi öncesine rastlayan Duhem, daha sonraki çalışmalarında atom ve molekül kavramlarını kullanmadan genel bir termodinamik bilimi çevresinde bilinen fiziksel ve kimyasal olguları ele almaya çalışmıştır. Özellikle Duhem-Margules ve Gibbs-Duhem yasaları, gaz ve sıvı halleri

kimyası, termoelektrik, piroelektrik alanındaki çalışmalarıyla fiziksel kimyanın öncülerinden sayılır.

Duhem bir fizikçi olmanın yanı sıra, bilim felsefesiyle de ilgilenmiştir. Ona göre bilimler gözleme dayanır. Gözlemlerde ise, gerçeğin ancak görünümüleri saptanabilir. Bilim bu görünümeler arasındaki ilişkileri araştırırken, onların ardındaki gerçek, metafiziğin alanına girer. Duhem'in metafizik anlayışında gerçeğe ulaşabilmenin başlıca aracı saf ustur. Bilimin yöntemleri geçerli değildir. Duhem, metafiziği ve bilimi birbirinden tümüyle ayrı, yöntemleri birbiri için kullanılmaması gereken iki alan olarak görür. Bu bağlamda, bilimsel kuramı, gözlem ve deneye dayalı yasalar ya da önermeler arasında matematiksel uygunluk ve tutarlılık temelinde ilişkiler dizgesi olarak tanımlar.

Duhem gözlem ve yorumlamayı da birbirinden ayırır. Dikkatli olan herkes gözlem yapabilir. Ancak, yorumlamak belli bir kuramsal bilgiyi gerektirir. Bunun da ötesinde, her kuram gözlenen bir olguyu değişik açılardan yorumlayabilir. Ortada kesin gerçekler olmadığı zaman, olayları hangi kuram yönünden yorumlamak gerektiği ise, hangi kuramın metafizik açıklamalara saptırmayacağına bağlıdır.

Duhem, bilimsel hipotezlerin sınanmasına ilişkin, ilginç savlar öne sürer. Bütün A'ların B olduğu yolunda bir genelleme, tüm A'lar hiçbir zaman tümüyle incelenemeyeceği için kesinlik kazanamaz. B olmayan bir A bulunduğunda, hipotez çürütülmüş olur. Buna göre A gibi bir olgunun bilimsel açıklaması,

$Y_1, \dots, Y_r$ (genel yasalar)

$K_1, \dots, K_n$ (ön koşul önermeleri)

. . . A

şemasına göre verilebilir. Y yasasından G gibi bir gözlem önermesinin çıkarsandığı düşünülün. Duhem, daha sonra G'yi dışlayan bir gözlem ile karşılaşılırsa Y'nin yanlış olduğunun ortaya çıkarılmış olamayacağı öne sürer. Ona göre, G'nin yanlışlığı, ancak $K_1, \dots, K_n$ önkoşul önermelerinin tümel evetlemesinin yadsınmasına temel oluşturabilir..

Duhem'in bilim tarihi çalışmaları onu iki önemli sonuca götürmüştür. Bunlardan birincisi, 13. yy'dan Rönesans'a kadar Batı Avrupa'da doğa felsefesi, fizik, evrenbilim konularında sanıldığı kadar karanlık bir dönem yaşanmadığı, bu alanlarda sürekli yaratıcı düşüncenin var olduğudur. İkincisi de, bu birikimin Leonardo da Vinci ve Galilei'yi etkilediğidir. Çeşitli elyazmalarını ve iki bilginin günlüklerini inceleyerek vardığı bu sonuçlar, Orta Çağ fiziği ve doğabilimleri felsefesi alanında çalışmaların başlatılmasına neden olmuştur.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Le mécanisme et l'énergétisme au point de vue des conditions de la connaissance*, 1908, ("Bilgi Koşulları Açısından Mekanizm ve Enerjetizm"); *Le Système du monde. Histoire des doctrines cosmologiques de Platon à Copernic*, 1913-1958, ("Dünya Dizgesi. Platon'dan Kopernik'e Kozmoloji Öğretileri Tarihi").

• **BAKINIZ:** GIBBS, LE ROY, MACH, OSTWALD, H. POINCARÉ.

DUJARDIN, Félix (1801-1860)

Fransız protozooloji bilgini. Bir hücrelilerin sınıflandırılmasına ilişkin çalışmalarıyla tanınır.

5 Nisan 1801'de Tours'da doğdu, 8 Nisan 1860'ta Rennes'de öldü. Önceleri kimyaya ilgi duyan Dujardin, École Polytechnique'e giremeyince Paris'te François Gerard atölyesinde resim öğrenimine başladı. Ancak, bilime olan ilgisi azalmadığından bu konudaki eğitimini de okul dışında sürdürdü. Geçimini sağlayabilmek için resim çalışmalarını bırakıp Sedan'da hidrolik mühendisliği, sonra Tours'da kütüphanecilik yaptığı dönemlerde jeoloji bilgilerini geliştirdi. Geometri ve kimya dersleri vermeye başladığı 1826 yılından sonra da botanik, optik ve kristal bilim alanında çalıştı. 1833'te zooloji konusunda uzmanlaşmaya karar verdi. 1834'te mikroskobik deniz hayvanlarına ilişkin, bilim dünyasında derin yankılar uyandıran incelemesini gerçekleştirdi ve 1839'da Toulouse Fen Fakültesi'nde jeoloji ve mineraloji, ertesi yıl Rennes'de yeni kurulan Fen Fakültesi'nin zooloji ve botanik profesörlüğüne getirildi. Birlikte yürüttüğü dekanlık görevini de 1842'ye değin sürdürdü.

Dujardin, binlerce çeşidi bulunan mikroskobik canlılardan foraminiferler üzerinde 1834'te yaptığı incelemeler ve vardığı sonuçlarla, bilim dünyasında bu canlıların sınıflandırılmasına ilişkin bir tartışmayı başlattı. Önceki sınıflandırmalara göre, yumuşakçalar gibi "kafadan ayaklılar" (*Cephalopoda*) familyasından sayılan foraminiferlerin çok odacıklı kabuğunun yalnızca bir dış yapı olduğuna ve iç yapısının yumuşakçaların iç yapısına hiç benzemediğine inanan Dujardin bu kabuğu eritmeyi başarmıca, belirli bir yapısı olmayan yarı sıvı bir iç maddeyle karşılaştı. Canlı foraminiferleri gözlerken de, iç maddenin yalnızca ayaklar biçiminde kabuğun gözeneklerinden dışarıya uzanabildiğini saptayınca, amiplerin devinimine benzer bir devinimin söz konusu olduğunu anladı. Foraminiferlerin ve foraminiferlerle aynı özellikleri taşıyan canlıların daha önce yapılan sınıflandırmalara uymadığını, ayrı bir familya oluşturduğunu ileri sürerek bu familyaya "kök ayaklılar" (*Rhizopoda*) adını verdi. Foraminiferlerin iç maddesine ilişkin düşüncelerini geliştiren Dujardin, bu maddenin yapı-sındaki küre biçimi boşlukların birer mide olmadığı, zaman zaman belirip kaybolduğu kanısına vardı. Ehrenberg'in, bütün canlıların gelişmiş canlılardakine benzer organlara sahip olduğunu savunan ve dönemin en yetkili doğabilimcilerinden Cuvier'nin de onayını alan ünlü "çok midelilik" kuramını çürüten bu sonuçlar, Dujardin ile Ehrenberg arasında bilimsel bir tartışmaya neden oldu. Dujardin'in görüşünü paylaşanlar, bütün canlılarda ortak yaşam maddesini bulan bilim adamı olarak onun anılması gerektiğini, bu maddeye Dujardin'in önerdiği "sarcode" terimi yerine sonradan "protoplazma" adının verilmesiyle Dujardin'e haksızlık edildiğini ileri sürdüler.

- **YAPITLAR (başlıca):** "Recherches sur les organismes inférieurs", *Annales des Sciences naturelles (zoologie)*, 4,

1835, ("Gelişmemiş Yapılı Organizmalar Üstüne Araştırmalar"); *Histoire naturelle des Zoophytes*, 1841, ("Zoofitlerin Doğa Tarihi"); *Histoire naturelle des helminthes ou vers intestinaux*, 1845, ("Solucanların ya da Bağırsak Kurtlarının Doğa Tarihi").

- **BAKINIZ:** C.EHRENBERG.

DUKAS, Paul (1865-1935)

Fransız, besteci. Çağdaş Fransız müziğinin hazırlayıcıları arasında yer almıştır.

1 Ekim 1865'te Paris'te doğdu, 17 Mayıs 1935'te aynı kentte öldü. Öğrenimini Paris Konservatuvarı'nda yaptı. *Vellèda* adlı kantatıyla Roma Ödülü'nü aldı. 1892'de Corneille'in *Polyeucte* adlı trajedisini için bestelediği uvertür ile tanındı ve Fransa'da ilgiyle izlenen genç besteciler arasına girdi. 1910-1930 arasında Paris Konservatuvarı'nda orkestrasyon, 1913'ten ölümüne değin de aynı okulda ve École Normale de Musique'de kompozisyon dersleri verdi. 1912'den sonra birkaçı dışında yapıtlarını yayımlamadı, ölümünden birkaç hafta önce ise birçoğunu yakıtı.

Dukas'nın müziğinin başlıca etki kaynakları arasında Edouard Lalo, Debussy ve daha sonraki yıllarda ise, öğrencisi olduğu D'Indy vardır. Corneille'in trajedisinin incelikli bir yorumu olan ve Wagner etkileri taşıyan *Polyeucte Uvertürü* ile coşkulu ve duygulu bir anlatımın öne çıktığı *Do Majör Senfoni* ilk döneminin ürünleri arasındadır. Bestecinin ününü borçlu olduğu *L'Apprenti sorcier* (Büyücü Çırağı) ise Goethe'nin bir yapıtı üzerine yazılmış neçeli (*scherzo*) bir senfonik şiirdir.

Dukas'nın 1900'lerdeki bestelerinin çoğunu sahne ve piyano müzikleri oluşturur. Piyano müziği alanında Beethoven, Schumann ve Liszt'in yer aldığı gelişim çizgisinin son temsilcilerinden biri olarak nitelendirilmiştir. Beethoven'i çağrıştıran *Mi Bemol Minör Piyano Sonatı* (1901) ve Rameau'nun bir teması üzerine yazdığı *Variations, interlude et final* (1903) yumuşak, duygulu ve şiirsel bir anlatımla biçimsel yetkinliği ustalıklı birleştirir. Ancak Dukas'nın üslubu en yetkin ifadesini sahne müziği alanında bulmuş ve Maurice Materlinck'in oyunu üzerine 1907'de bestelediği *Ariane et Barbe-Bleue* (Ariane ve Mavi Sakal) adlı operası başyapıtı sayılmıştır.

Dukas, ayrıca, Rameau, Couperin ve Scarlatti'nin yapıtları ile Beethoven'in piyano sonatlarının yeni basımlarını yayınlamıştır. *Les Écrits de Paul Dukas sur le musique* ("Paul Dukas'nın Müzik Üzerine Yazıları") adlı kitabında topladığı yazıları Rameau, Gluck ve Berlioz üzerine yazılmış en yetkin denemelerdendir.

- **YAPITLAR (başlıca):** Opera: *Ariane et Barbe-Bleue*, 1907, (Ariane ve Mavi Sakal). Bale: *La Peri*, 1912. Orkestra Müziği: *Polyeucte Uvertürü*, 1892, oyun müziği; *Do Majör Senfoni*, 1896; *L'Apprenti Sorcier*, 1897, senfonik şiir, (Büyücü Çırağı). Piyano Müziği: *Mi Bemol Minör Sonat*, 1901; *Variations, interlude et final*, 1903; *Le Plaine, au loin, du faune*, 1921.

- **BAKINIZ:** D'INDY.

DULBECCO, Renato (1914)

İtalyan asıllı ABD'li biyoloji uzmanı. Urlara neden olan virüslere ilişkin çalışmalarıyla Nobel Fizyoloji ve Tıp Ödülü'nü kazanmıştır.

22 Şubat 1914'te İtalya'nın Catanzaro kentinde doğdu. Tıp eğitimi gördüğü Torino Üniversitesi'nden 1936'da mezun oldu. Aynı kurumda 1942-1947 arasında asistanlık yaptı. 1947'de ABD'ye giderek, iki yıl Indiana Üniversitesi'nde, 1949-1963 arasında da California Institute of Technology'de çalıştı. 1952'de profesörlüğe yükseltilen, bir yıl sonra da ABD vatandaşlığına geçen Dulbecco, 1972'ye değin San Diego'daki Salk Enstitüsü'nde virüsler üstüne araştırmalarını sürdürdü. 1972'de İngiltere'ye yerleşerek, Londra'da Imperial Research Fund'da araştırmacı ve yönetici olarak görev aldı. 1975'te ur virüsleri ve hücrenin kalıtsal mekanizması arasındaki etkileşimlere ilişkin çalışmalarından dolayı, bir süre asistanlığını yapmış olan Temin ve Baltimore ile Nobel Fizyoloji ve Tıp Ödülü'nü paylaştı.

Dulbecco 1950'lerden başlayarak araştırmalarını virüsler, özellikle de urlara neden olan hayvan virüsleri üzerine yoğunlaştırdı. Kendi geliştirdiği yöntemlerin de aracılığıyla bu tür virüslerin girdikleri "taşıyıcı" hücrelerdeki kalıtım mekanizmasını nasıl değişikliğe uğratarak yeni tür proteinlerin üretimine ve hücrede patolojik gelişmelere neden olduklarını araştırdı. Basit bir RNA ya da DNA zinciriyle genellikle bir protein kabuktan oluşan virüslerin urlara neden olabileceği ilk kez Rous tarafından 1911'de tavuklarda saptanmış olmasına karşın, bu alandaki çalışmalar ancak 1930'ların sonuna doğru hızlanmış, insanlarda da habis urlara yol açması olası virüsler üzerine çalışmalar, Dulbecco'nun da katkısıyla geliştirilen yeni biyokimyasal analiz yöntemlerin yardımıyla 1960'lardan başlayarak yoğun bir biçimde araştırma konusu olmuştur.

Bir virüs hücreye girdikten sonra kabuğunu kaybederek hücrenin biyokimyasal olanaklarını kendi kalıtsal malzemenin doğrultusunda kullanır. Hücrede yeni proteinlerin üretilmesini sağladığı bu aşamada virüs çoğalarak taşıyıcı hücrenin zarını yarıp yeni hücrelere girme olanağını bulabilir. Genelde virüslerin neden olduğu çeşitli hastalıklarda görülen bu durumda vücudun bağışıklık sistemi ya doğrudan ya da aşı yoluyla virüsle savaşılabılır. Virüsün hücreye daha az zarar verdiği bir başka durumda da virüsün kalıtsal malzemesi taşıyıcı hücrenin kalıtsal mekanizmasının bir parçası haline gelir. Kalıtsal açıdan bir değişim anlamına gelen bu durumda, hücre normal hücreden değişik bir üretim ve gelişme süreciyle ura yol açabilen patolojik bir nitelik kazanabilir. Dulbecco bu tür değişime uğramış hücrelerin, virüsün girmesiyle başlayan farklılaşma sürecinin çeşitli evrelerini incelemiş, kalıtsal malzemesi az çok bilinen virüsleri hücrelere yerleştirilerek, ne gibi yeni proteinlerin üretildiğini, değişime uğrayan hücrenin patolojik nitelik kazanarak çoğalma yoluyla ur oluştur-

ma sürecini ayrıntılı bir biçimde araştırmıştır. Bu çalışmalar genetik malzemenin birleşmesini (rekombinasyonunu)irdelemesi bakımından genetik bilimi açısından önemlidir. Ayrıca, sigiller dışında insanlarda virüslerden kaynaklanan urların varlığı kesinlik kazanmış olmasa bile, Dulbecco'nun çalışmaları kanser araştırmalarına temel katkı niteliğindedir.

• BAKINIZ: d'HERELLE, W.M.STANLEY, TEMIN.

DULLES, John Foster (1888-1959)

ABD'li devlet adamı. Wilson, Roosevelt, Truman ve Eisenhower dönemlerinde önemli diplomatik görevlerde bulunmuştur.

25 Şubat 1888'de Washington'da doğdu, 24 Mayıs 1959'da aynı yerde öldü. Princeton, George Washington ve Sorbonne üniversitelerinde hukuk eğitimi gördü. ABD dışişleri bakanlarından J.W.Foster'in torunudur.

Dulles, hukuk eğitimini tamamladıktan sonra 1911'de Sullivan ve Cromwell adlı özel hukuk şirketine girdi. Bu şirkete 1929'da ortak oldu, bir süre sonra da bu şirketin başkanlığına seçildi. Uluslararası nitelikteki bu hukuk şirketi, 1920 ve 1930'larda Alman ve ABD tekelleri arasındaki işlerde koordinasyonu sağlamıştır. Dulles ayrıca Uluslararası Nikel Şirketi'nin, New York Şehir Bankası'nın ve Rockefeller Kuruluşu mütevelli heyeti başkanlıklarında da bulundu.

Princeton Üniversitesi'nde uluslararası hukuk ihtisası gördüğü yıllarda dışişleri bakanlığı görevini sürdüren dedesinin yanında hukuk danışmanı olarak ikinci La Haye Konferansı'na katıldı. I. Dünya Savaşı sonunda toplanan Versailles Konferansı'na Başkan Wilson tarafından hukuk danışmanı olarak gönderildi. 1933'te, savaş borçları konusunda Berlin'de yapılan uluslararası konferansta ABD'yi temsil etti. II. Dünya Savaşı boyunca, ABD hükümetine hukuk danışmanı olarak hizmet etti. 1945'te, Birleşmiş Milletler'in kurulma kararının alındığı San Francisco Konferansı'nda görev aldı.

Dulles, 1949 seçimlerine New York'tan Cumhuriyetçi Parti senatör adayı olarak katıldı, fakat seçimleri kaybetti. 1950'de devlet danışmanlığına atandı. Aynı yıl, Japonlar'la yapılan barış antlaşması görüşmelerine katıldı. Bu görüşmeler, 1951'de Güneydoğu Asya Antlaşması örgütünün kurulmasıyla sonuçlandı. Marshall Planı'nın hazırlanmasında ve Kuzey Atlantik Paktı'nın kuruluşu çalışmalarında önemli görevler üstlendi.

Ocak 1953'te başkan Eisenhower tarafından dışişleri bakanlığına getirildi. Bakanlığı sırasında, SSCB ve yeni kurulmuş bulunan Çin Halk Cumhuriyeti'ni dünya politikasında yalnızlığa itmek amacını güttü.

1956'da Nasır yönetimindeki Mısır hükümetinin Süveyş Kanalı'nı kamulaştırması üzerine İsrail, Fransa

ve İngiltere'nin Mısır'a karşı girişmeyi tasarladıkları savaşı engelledi. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletler'e alınmasına karşı çıktı. 1954'teki Cenevre Konferansı'nda Vietnam'ın ikiye ayrılmasını savundu.

Az gelişmiş ülkelere yönelik olarak izlediği dış siyasetin amacı, bu ülkelerdeki yönetimlerin SSCB ve ÇHC ile yakın ilişkiler kurmasını engelleyerek onları ABD'nin dış politikası çizgisine yaklaştırmaktı. Nisan 1959'da görevinden ayrılan Dulles Başkan Eisenhower'in özel danışmanlığına getirildi.

• **YAPITLAR** (başlıca): *War, Peace and Change*, 1939, ("Savaş, Barış ve Değişim"); *War or Peace*, 1950, ("Savaş veya Barış"), 1950.

• **KAYNAKLAR**: Beal, *John Foster Dulles*, 1957, Drunnon, Coblenz, *Duel et the Brink: John Foster Dulles Command of American Power*, 1960, R.Goold-Adams, *John Foster Dulles: A Reappraisal*, 1962.

DULLIN, Charles (1885-1949)

Fransız tiyatro oyuncusu, yönetmen ve yönetici. Deneyisel tiyatro çalışmaları ile ün kazanmıştır.

Fransa'nın Savoie bölgesinde, Venne'de doğdu, Paris'te öldü. Birkaç melodramla adını duyurmasının ardından, J.Copeau ile çalışmaya başladı ve Vieux-Colombier Tiyatrosu'nun kurulmasında ona yardım etti. Daha sonra bu tiyatronun kadrolu oyuncusu oldu. Topluluğun ABD turnesine katılarak I.Dünya Savaşı'nın sona ermesine değin iki sezon boyunca New York'ta sahneye çıktı. 1918'de Fransa'ya dönünce, Vieux-Colombier Tiyatrosu'ndan ayrılarak kendi grubunu kurdu. Aynı yıl topluluğunu tanıtmak amacıyla bir Fransa turnesi düzenledi. 1922'de oyuncularını Paris'teki Théâtre de l'Atelier'ye yerleştirdi. Topluluk, iktisadi sıkıntılarla geçen bir dönem ardından, Paris'in en başarılı deneme tiyatrosu olan ve Dullin'e ilk tiyatro eğitimi kazandıran Vieux-Colombier'yle aynı düzeye geldi. Dullin bir süre sonra Paris'te, tiyatrosuna bağlı bir okul açtı, burada oyunculuk ve sahneleme tekniği dersleri verdi. 1936-1941 arasında Comédie-Française'de sahneye konan birçok yapıt üstünde çalıştı. II. Dünya Savaşı'nda Fransa'nın işgal edilmemiş bölgelerinde Molière'in *L'Avare*'ini (Cimri) sahneledi. 1941'den 1947'ye değin, Sarah Bernhardt Tiyatrosu'nu yönetti.

Dullin tiyatronun canlılığı için oyuncu ile seyirci arasında bir sevgi akışı olması gerektiğine inanmıştır. Oyunu, dans, dekor ve şüirden oluşan bir bütün olarak ele almış, tiyatrodan uzun süredir terkedilmiş olan düş gücünü de etkili bir öğe olarak kullanmıştır. Genellikle Fransız yazarlarının klasiklerini, Aristophanes'in komedilerini, Shakespeare ve Ben Jonson gibi yabancı yazarların oyunlarını, Sartre gibi bazı yeni yazarların çağdaş yapıtlarını sahneye koymuştur.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Yönettiği oyunlar*: *Ornithes*, ("Kuşlar"); *L'Avare*, (Cimri); *Volpone*, (Tilki); *Les Mouches*, (Sinekler); *Archipel Lenoir*.

DULONG, Pierre Louis (1785-1838)

Fransız fizik ve kimya bilgini. Elementlerin özgül ısılarıyla atom ağırlıkları çarpımının sabit bir sayı verdiğini belirten "Dulong-Petit Yasası" ile tanınır.

12 (ya da 13) Şubat 1785'te Rouen'de doğdu, 19 Temmuz 1838'de Paris'te öldü. Küçük yaşta annesini ve babasını yitirerek kimsesiz büyüyen, 1801'de sınavla girdiği École Polytechnique'in ağır ders programına sağlığı elvermediği için ancak bir yıl dayanabilen Dulong, sonraki yıllarda da yaşam koşullarının baskısından bütünüyle kurtulamadı. Önce Paris'in yoksul semtlerinden birinde hekimlik yapmayı denediyse de, hastalarına bedava baktığı gibi, tedavi giderlerini de çoğu kez kendisi karşıladığından bu mesleği daha çok sürdürmeyeceğini anlayıp kimyacı olmaya karar verdi. 1811'de, değerli araştırmacıları bir araya toplayan Berthollet'nin Arcueil'deki laboratuvarında asistan olarak çalışmaya başladı. Ancak, ailesinin geçimini sağlayabilmek için pek çok öğretim görevini birden üstlendiğinden, bu kez de araştırmalarına dilediğince zaman ayıramamanın üzüntüsünü yaşadı. 1811'de École Normale'de kimya öğretmeni, 1813'ten 1820'ye değin École Polytechnique'de sınav öğretmeni, 1820-1830 arası aynı okulda fizik profesörü, 1820'de Paris Fen Fakültesi'nde kimya profesörü olarak görev alan Dulong 1831'de öğretim yaşamına son vererek École Polytechnique'de idarecilik görevini üstlendi. Ayrıca, 1823'te üye seçildiği Bilimler Akademisi'nin bir yıl başkanlığını (1828), 1832-1833 arası da daimi sekreterliğini yürüttü.

Dulong'nun bilimsel yaşamı, Berthollet'nin laboratuvarındaki kimya araştırmalarıyla başladı. 1811'de, derişik amonyum klorür çözeltisiyle klor gazını tepkimeye sokarak, güçlü bir patlayıcı olan azot triklorürü buldu; ancak deney sırasında azot triklorür patlayınca, Dulong bir gözü ile iki parmağını yitirdi. Ardından, o güne değin bileşimi konusunda kimyacıların görüş birliğine varamadığı fosfor asitleri üzerinde çalışarak, dört ayrı fosfor asiti olduğunu açıkladı ve daha önce bilinen fosforik asit ile fosforöz asit dışında iki yeni bileşimi, hipofosforik asit ile hipofosforöz asiti buldu. 1819'da Paris'te bulunan Berzelius ile Dulong'nun ortak çalışması da kimyanın önemli aşamalarından biridir; suyun tartı analizini (gravimetrik ölçümünü) gerçekleştiren iki kimyacının, bileşimdeki hidrojen ve oksijenin oranlarını 11.1: 88.9 olarak saptamaları, o günün laboratuvar koşulları için büyük bir başarıydı; sonradan Dumas bu değeri 1:8.008 olarak belirledi.

Berzelius ile bu ortak çalışmasından başka, 1823'te Thenard ile birlikte gaz tepkimelerinde katalizör rolü oynayan elementleri, 1830'da Arago ile gazların sıkıştırılabilirliğini ve su buharının yüksek sıcaklıktaki fiziksel özelliklerini inceleyen Dulong, en önemli çalışmalarını fizikçi Alexis Thérèse Petit ile birlikte ısı konusunda yapmıştır. 1815'ten başlayarak Petit'nin ölümüne değin beş yıl birlikte çalışan iki

fizikçi, katı, sıvı ve gazların genişlemesini, bu arada cıvanın mutlak genişleme katsayısını ölçtüler, sıvılı bir termometre yaparak kalorimetri tekniklerini geliştirdiler, Newton'un soğuma yasasını inceleyerek ısımadan doğan ısı kayıplarını ortaya koydular. İki fizikçinin adını taşıyan "Dulong ve Petit Kanunu" da 1819'da, çeşitli elementlerin özgül ısılarını ölçmek üzere giriştikleri bu ortak çalışmanın bir ürünüdür. Bir elementin birim kütlesinin sıcaklığını bir derece yükseltmek için gerekli ısı miktarı ile o elementin atom ağırlığı arasında bir bağlantı olduğunu düşünen Dulong ve Petit, pek çok elementin özgül ısını (ısınma ısı) atom ağırlıklarıyla çarptıklarında hep aynı sayıyı elde ettiler. Katı elementler için geçerli olan bu yasaya göre, özgül ısı elementin atom ağırlığıyla ters orantılıdır ve bu iki niceliğin çarpımı, gram atom başına 6,4 (kalori) dolayında sabit bir sayı verir. Bu bulgu, elementlerin atom ağırlıklarının belirlenmesinde yeni ufuklar açmıştı. Gerçekten de bir süre sonra kimyacılar, hatta yenilikler karşısındaki kuşkucu tavrıyla tanınan Berzelius bile, özgül ısı bilinen yeni bir elementin atom ağırlığını saptamak için bu yöntemden yararlanmaya başladılar.

• **BAKINIZ:** BERTHOLLET, BERZELIUS, A.T.PETIT, THENARD.

DUMAS, Alexandre [Baba] (1802-1870)

Fransız roman ve oyun yazarı. Tarihsel serüven romanlarıyla yaygın bir ün kazanmıştır.

24 Temmuz 1802'de Villers-Cotterêts'de doğdu, 5 Aralık 1870'te Dieppe yakınlarında Puys'de öldü. General Dumas'ın oğluydu. Noter kâtipliği yaptı ve Orleans Dükü'nün sekreterliğinde çalıştı. Büyük bir tutkuyla Shakespeare, Byron ve Walter Scott'un yapıtlarını okudu. Önceleri tiyatroyla ilgilendi: *La chasse et l'amour* ("Av ve Aşk"), *La noce et l'enterrement* ("Düğün ve Cenaze"), *Christine*. 16.yy sonlarında Fransız toplumunu betimleyen *Henri III et sa cour* ("III.Henri ve Sarayı") adlı romantik dramıyla üne kavuştu. Bu Fransa'da oynanan ilk romantik oyun oldu (Şubat 1829). *La tour de Nesle* ("Nesle Kulesi") adlı oyunu aralıksız sekiz yüz kez oynandı. Antony ise romantik dönemin tüm özelliklerini taşıyan bir oyundu. Romantikler'in özlemlerine uyduğu için bu oyunun başkaldıran, gizemli ve coşkulu kahramanı hemen benimsendi. 1832'den başlayarak birçok arkadaşının, özellikle de tarihçi Auguste Maquet'nin yardımıyla yaklaşık seksen tarihsel roman yazdı. Çağının en tanınmış yazarları arasına girmesini sağlayan yapıtları arasında *Les trois mousquetaires* (Üç Silahşörler), *Vingt ans après* ("Yirmi Yıl Sonra"), *Le vicomte de Bragelonne* ("Bragelonne Vikontu"), *Le comte de Monte-Cristo* (Monte-Kristo Kontu) ve *La reine Margot* ("Kraliçe Margot"), *La dame de Monsoreau* ("Bayan Monserau") sayılabilir. Bu romanlarından büyük bir servet kazandı, ancak bir süre sonra tüm servetini tükettiğinden 1851'de alacaklılar-

dan kaçmak için Belçika'ya gitti. Orada yazdığı *Mémoires* ("Anılar") adlı yapıtında kendi yaşamını dile getirdi. 1854'te Fransa'ya döndü ve yazmayı bıraktı.

Çağının en verimli yazarlarından biri olan A.Dumas yaklaşık üç yüz yapıt bıraktı. Konularını tarihten alan ve belirli bir görüşü savunan oyunlarında, türleri dram, komedi, vb. gibi birbirinden ayıran ve zaman, yer ve konu birliği kuralına sıkı sıkıya bağlı kalan klasik tiyatro anlayışına karşı çıktı. Hugo, Vigny ve Musset ile birlikte romantik tiyatronun en yetkin örneklerini verdi.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Oyun: La chasse et l'amour*, 1825, ("Av ve Aşk"); *La noce et l'enterrement*, 1826, ("Düğün ve Cenaze"); *Christine*, 1826; *Henri III et sa cour*, 1829, ("III.Henri ve Sarayı"); *La tour de Nesle*, 1832, ("Nesle Kulesi"); *Antony*, 1831. **Roman:** *Les trois mousquetaires*, 1844, (Üç Silahşörler); *Vingt ans après*, 1845, ("Yirmi Yıl Sonra"); *Le vicomte de Bragelonne*, 1845; *Le comte de Monte-Cristo*, 1845, (Monte Kristo Kontu); *La reine Margot*, 1845, ("Kraliçe Margot"); *La dame de Monsoreau*, 1846, ("Bayan Monsoreau). **Anı:** *Mémoires*, 1852-1854, ("Anılar").

• **BAKINIZ:** V.HUGO.

DUMAS, Alexandre [Oğul] (1824-1895)

Fransız oyun yazarı. Kamelyalı Kadın adlı yapıtıyla dünya çapında ün kazanmıştır.

27 Temmuz 1824'te Paris'te doğdu, 27 Kasım 1895'te aynı kentte öldü. Alexandre Dumas'ın evlilik dışı oğluydu. Babasıyla uyum içinde birlikte yaşamalarına rağmen, bu durumu onu oldukça etkilediği için evlilik dışı ilişkiler ve sonuçları yapıtlarının ana temasını oluşturmuştur. Babasının mali durumunun sarsıntıya uğraması üzerine edebiyatla uğraşmaya başladı. 1847'de bir şiir kitabı, bir yıl sonra da, kendisine büyük ün sağlayan *La Dame aux camélias* (Kamelyalı Kadın) adlı romanını yayımladı. 1852'de romanından uyarladığı tiyatro yapıtı sahnelenince, Paris'in ünlü ve zengin yazarlarından biri oldu. Bernhardt ve Coquelin gibi dönemin en ünlü oyuncularla yazdığı oyunlarda oynuyor, ünü babasınıninkine yaklaşıyordu. 1875'te Académie Française'e üye oldu.

Dumas günümüze önemini koruyarak kalan tek yapıtı *Kamelyalı Kadın*'da Paris'in kibar fahişelerinden birinin umutsuz aşk macerası çerçevesinde, güçlü kişilikler yaratıyor, kişilerine romantik tiyatro geleneğinin hoşgörüsü içinde yaklaşıyordu. Ancak daha sonraki oyunlarında tiyatroyu ahlaki ilkeleri korumak ve topluma yerleştirmek amacıyla kullanan bir tutum izledi. Evlilik, evlilik dışı ilişkiler yine ana temaları arasında olmakla birlikte, bu kez aile yapısını bozan etkenleri şiddetle eleştiriyor, ailedeki çözülme engelleyerek toplumsal birliği korumaya çalışıyordu. Bu oyunlar, güçlü kurguları ve canlı diyaloglarıyla döneminde tutulmuş olmakla birlikte, "ders verir" tavırlarından ötürü eleştirilmiştir.

Yazdığı on altı oyundan yalnızca biri, kadın oyunculara kişilikli bir rol sağlayan *Kamelyalı Kadın* önemini koruyabilmiştir. Oyun çeşitli dillere çevrilmiş, bu arada sinemaya da uyarlanmıştır.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Roman: La Dame aux camelias*, 1848, (Kamelyalı Kadın); *Oyun: La Dame aux camelias*, 1852; *La Question d'argent*, 1857, ("Para Sorunu"); *Le Fils naturel*, 1858, ("Piç"); *Le Père prodigue*, 1859; *L'Etranger*, 1876, ("Yabancı").

DUMAS, Jean-Baptiste (1800-1884)

Fransız kimyacı ve devlet adamı. Organik bileşiklerin köklerini ve ornatma tepkimelerini tanımlamış, organik analizin öncülerinden olmuştur.

Jean-Baptiste-André Dumas 14 Temmuz 1800'de Alais (bugün Alès) kentinde doğdu, 11 Nisan 1884'te Cannes'da öldü. 1816'da eczacılık öğrenimi yapmak üzere gittiği Cenevre'deki ilk araştırmaları tıp ve sinir sistemi fizyolojisine ilişkindi. 1823'te ülkesine dönerek Ecole Polytechnique'te kimya okutmanı, Paris Üniversitesi Fen Fakültesi'nde önce yardımcı kimya profesörü, 1841'de profesör oldu ve bu görevi 1868'de emekli oluncaya değin sürdürdü. Bir yandan da, 1835'ten sonra Ecole Polytechnique'teki kimya derslerini üstlenmiş, 1839'da Paris Tıp Fakültesi'nde organik kimya profesörlüğüne atanmıştı. Bu yoğun öğretim etkinliğinin yanı sıra, zaman zaman Collège de France'ta konferanslar veriyor, özel laboratuvarında deneysel çalışmalarını sürdürüyor, 1840'tan başlayarak yayımları üstlendiği *Annales de chimie et de physique* ("Kimya ve Fizik Yıllıkları") dergisi için çalışıyordu.

1832'de Bilimler Akademisi üyeliğine seçilen Dumas, öğretim görevlerine ve bilimsel çalışmalarına ara vermeksizin, 1848'den sonra siyasete atıldı. 1849'da milletvekili olarak girdiği Meclis'te 1850-1851 arası Tarım ve Ticaret bakanlığı yaptı, 1851'de İkinci İmparatorluk ilan edilince Senato'ya seçildi. Aynı zamanda, Paris Belediye Meclisi'ne önce üye olarak katıldı, 1859'da da başkanlığa getirildi. Paris'in altyapısına çok şey kazandıran bu verimli yöneticilik görevinden sonra 1868'de Bilimler Akademisi'nin daimi sekreterliğini üstlenen, 1871'de, III. Napoléon'un imparatorluğu sona erdiğinde siyasal yaşamdan tümüyle çekilen Dumas 1875'te Fransız Akademisi'ne seçildi.

Dumas, kuramsal, deneysel ve uygulamalı kimyanın kapsamına giren pek çok konuda çalışmış olmasına karşın, özellikle, Fransa'da Gay-Lussac, Laurent ve Gerhardt, Almanya'da Liebig ve Wöhler ile birlikte organik kimyanın öncülerinden sayılır. Nitekim, uzun yıllar üzerinde çalıştığı en önemli konulardan biri, organik bileşiklerin ve elementlerin sınıflandırılması oldu. Bu sınıflandırmanın temelini, 19.yy kimyasına damgasını vuran iki büyük kuramın, Berzelius'un ikicilik (düalizm) ve Dalton'un atom kuramı üzerine oturtmaya çalıştı. 1826'da yayımladığı

Sur quelques points de la théorie atomistique ("Atom Kuramının Bazı Noktaları Üstüne") adlı yapıtında, benimsediği temel kimya sınıflandırmasının ilkelerini vermişti. Tüm bileşiklerin artı ve eksi değerli bileşenlerden, örneğin tuzların elektropozitif yapıdaki bazlar ile elektronegatif değerli asitlerden oluştuğunu ileri süren Berzelius'un ikicilik kuramına yıllarca bağlı kalan Dumas, araştırmalarını sürdürdükçe bu kuramın geçerliğinden kuşkuya düşmeye başladı. 1834'te, önce karbonun bazı organik bileşiklerde (örneğin organik asitler) elektropozitif, bazılarında (organik bazlar) elektronegatif özellik gösterdiğini, ardından bir bileşikteki hidrojen atomlarının yerini aynı sayıda oksijen ya da halojen element atomlarının alabildiğini gözlemlemesi düşüncelerine yeni bir yön verdi. Asetik asit ile klor gazının tepkimesinde, asetik asitteki hidrojenlerin yerine klor atomlarının geçerek trikloro asetik asit vermesi, karşıt değerli atomların birbirinin yerini alabileceğini ve bu değişikliğin bileşiğin kimyasal özelliklerini etkilemeyeceğini göstermişti. Elektronegatif olarak bilinen klor atomunun, elektropozitif olarak bilinen hidrojen atomuyla yer değiştirmesi ikicilik kuramını tümüyle geçersiz kılıyordu. Döneminin büyük kimyacı olduğu tartışmaz kabul edilen Berzelius, kendi kuramını çürüten bu açıklamaları çok sert bir biçimde eleştirip yadsıyınca, Dumas bulgularını Berzelius'a karşı savunmaktan kaçınarak sorunun kanıtlanmasını öğrencisi Laurent'e bıraktı. İlerideki yıllarda Laurent ve diğer genç kimyacıların çalışmaları, Dumas'ın savını doğrularak organik kimyaya yeni boyutlar kazandıracaktı.

Dumas, klor atomlarının hidrojen atomlarıyla yer değiştirmesi olgusundan yola çıkarak, kimyacıların tüm ilgisini organik kimyada büyük önem taşıyan ornatma tepkimelerine çeken genel ornatma kuramını oluşturdu. Bu kuramı, organik bileşikler, aynı kimyasal özellikleri gösteren, örneğin alkoller gibi bazı atom grupları ortak olan kimyasal tipler ve fiziksel özellikleriyle birbirine benzeyen mekanik tipler olarak ikiye ayıran "tipler kuramı" izledi. Ornatma tepkimelerinde, tüm bir molekül grubunun tek bir atommuşçasına yer değiştirebileceğini açıklayan Dumas, metil alkoldeki "metil" grubunun kök işlevi gördüğü tüm bir metil serisini tanımladı ve Liebig ile Wöhler'in de katkılarıyla gelişen kimyasal kökler kuramının öncüsü oldu.

Bu temel çalışmalarının dışında, 1826'da buhar yoğunluklarını ölçmek için yeni bir yöntem geliştirerek gazların bağıl molekül ağırlıklarını saptamış, 1833'te organik bileşiklerdeki azot miktarını belirlemek üzere uyguladığı analiz yöntemiyle organik kimyada nicel analizin öncülüğünü yapmış, 1840'ta karbon atomunun ağırlığının Berzelius'un saptadığı gibi 12.20 değil $12 \pm .002$ olduğunu göstermiştir. Ayrıca, kimyanın tarihsel gelişimini veren *Leçons sur la philosophie chimique* ("Kimya Felsefesi Dersleri") adlı yapıtı ve yetiştirdiği değerli öğrencilerle de, kimyanın gelişmesinde önemli payı olmuştur.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Sur quelques points de la théorie atomistique*, 1826, ("Atom Kuramının Bazı Noktaları Üstüne"); *Traité de chimie appliquée aux arts*, 8 cilt, 1828-1846, (Sanat Dallarındaki Kimya Uygulamaları Üstüne İnceleme); *Leçons sur la philosophie chimique*, 1837, ("Kimya Felsefesi Dersleri"); *Essai sur la statique chimi-*

que des êtres organisés, 1841, ("Üstün Yapılı Canlıların Statik Kimyası Üstüne Deneme").

- **KAYNAKLAR:** J.B. Dumas, *La vie de J.B. Dumas, par le général J.B. Dumas son fils*, 1924; E. Maïndron, *L'oeuvre de J.B. Dumas*, 1886.
- **BAKINIZ:** BERZELIUS, BOYLE, DALTON, GAY-LUSSAC, GERHARDT, LAURENT, LIEBIG, WÖHLER.

DU MAURIER, Daphné (1907)

İngiliz, romancı. Tarihsel serüven romanları ve romantik aşk öyküleriyle tanınmıştır.

13 Mayıs 1907'de Londra'da doğdu. Sanatla yakın ilgisi olan bir ailenin kızıydı. Dedesi romancı George Du Maurier, babası oyuncu ve yönetmen Sir Gerald Du Maurier'di. Paris'te özel eğitim gördü. 1925 yılında gerilim öyküleri yazarak edebiyata girdi. İlk romanı *The Loving Spirit* ("Seven Ruh") 1931'de yayımlandı. Ertesi yıl Sir F.A.M. Browning'le evlendi. Çoğu kadın kahramanlar içeren tarihsel serüven romanlarıyla ABD'de büyük bir ün kazandı. 1938'de yayımladığı *Rebecca* yazarın dünya çapında tanınan en önemli yapıtı oldu. Bu ve bunu izleyen romantik aşk öykülerinde, gotik romana özgü gizemli, ürkütücü bir atmosferi çağdaş gerilim romanı teknikleriyle bağdaştırıyor, kendisinin de yaşadığı Cornwall yöresini ve insanlarını canlılıkla aktarıyordu.

Daphné Du Maurier romantik aşk öyküleri için kurduğu başarılı yapıyla bu türün en önemli yazarlarından biri oldu.

- **YAPITLAR** (başlıca): Roman: *The Loving Spirit*, 1931, ("Seven Ruh"), *Jamaica Inn*, 1936, ("Jamaika Hani"); *Rebecca*, 1938; *Hungry Hill*, 1943, ("Aç Tepe"); *My Cousin Rachel*, 1951, ("Kuzenim Raşel"); *The Scapegoat*, 1957, ("Günah Keçisi"). Öykü: *Come Wind, Come Weather*, 1941, ("Ne Rüzgâr Ne Fırtına"); *Kiss Me Again, Stranger*, 1952, ("Bir Daha Öp, Yabancı").

DUMÉZIL, Georges (1898)

Fransız, antropolog. Karşılaştırmalı Hint-Avrupa mitolojisi konusunda çalışmalar yapmıştır.

1898'de Paris'te doğdu. Louis-le-Grand lisesini bitirdikten sonra École Normale Supérieure'e (Yüksek Öğretmen Okulu) devam etti. 1917-1918 yıllarında orduda topçu subayı olarak görev yaptı. 1924'te *Le festin d'immortalité: Étude de mythologie comparée indo-européenne* ("Ölümsüzlük Şöleni: Karşılaştırmalı Hint-Avrupa Mitolojisi İncelemesi") adlı teziyle Paris Üniversitesi'nde doktora derecesini aldı. 1948'de Collège de France'ta Hint-Avrupa uygarlığı

dalında profesör olarak ders vermeye başladı ve bu görevini 1968'de emekli oluncaya kadar sürdürdü. 1978'de Fransız Akademisi'ne seçildi.

Dumézil 1930'larda yaptığı çalışmalar sonucunda bazı eski Hint-Avrupa toplumlarının üçlü bir toplumsal sınıf sistemincebelirlendiklerini ortaya çıkardı. Bu sistem klasik dönemdeki, ya da daha sonraki Hint toplumunun üç Aryan kastına benzemektedir. Dumézil bu görüşünü biçimlendirirken büyük ölçüde Durkheim sosyolojisinden etkilenmişti.

Dumézil 1938-1948 arasında yaptığı çalışmalarda, üçlü toplumsal yapıyla ilgili yeni bilgileri karşılaştırmalı dilbiliminin geleneksel teknikleriyle birleştirerek, bir Hint-Avrupa ideolojisi modeli geliştirmiştir. Böylece Dumézil, eski Hint-Avrupa toplumlarının toplumsal ve doğaüstü dünyalarını biçimlendiren anlamsal yapıyı kavramaya çalışmıştır. Dumézil'e göre bu ideoloji üç bölümden oluşur: Hukuksal ve dinsel egemenliğin korunması; yiğitlik gösterisi; refahın artırılması. Dumézil bu ilkelerden her birini, hem ideolojik ilkenin, hem de onun farklı toplumsal ve doğaüstü görünümünü içeren işlevlerin temeli olarak ele alır. Örneğin ilkel Brahmanlık dönemi Hindistanı'nda ilk işlev olan egemenlik Brahman kastında ifadesini bulur. Bu kastın ifade edildiği toplumsal biçimlenmeler ise Mitra (hukuksal yön) ve Varuna'dır (dinsel yön). İkinci işlev olan yiğitlik gösterisi Kshatriya kastında (askeri yönetici azınlık) ortaya çıkar. Bunun göstergesi ise savaş tanrısı Indra'dır. Refah ve zenginlikle ilgili olan üçüncü işlev toplumsal düzeyde, tarım ve hayvancılıkla uğraşan bir kast olan Vaishya'yla ifadesini bulur. Dinsel düzeyde ise bu işlev "Kutsal Atlılar"da olduğu kadar tanrıça Sarasvati'de cisimlenir.

Yapısalcı düşünceden etkilenen Dumézil ile Levi-Strauss'un görüşleri arasında benzerlikler olmakla beraber aralarında görüş farklılıkları da vardır. Levi-Strauss'tan farklı olarak Dumézil, tanımladığı üç parçalı anlamsal yapının insan zihninin evrensel bir niteliği olduğunu savunmaz. Ona göre söz konusu ideoloji sadece Hint-Avrupa uygarlıklarına özgüdür ve dolayısıyla zaman ve yer bakımından sınırlıdır.

Dumézil'in görüşleri yaygın kabul görmemiştir. Bazı görüşlere göre Dumézil'in üç parçalı sistemine dayanak olarak sunduğu veriler, farklı yorumlara da olanak vermektedir. Bütün bunlara rağmen Dumézil'in görüşleri karşılaştırmalı mitolojinin gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Le festin d'immortalité: Étude de mythologie comparée indo-européenne*, 1924, ("Ölümsüzlük Şöleni: Karşılaştırmalı Hint-Avrupa Mitolojisi İncelemesi"); *Oùranos-Varuna: Étude de mythologie comparée indo-européenne*, 1934, ("Oùranos-Varuna: Karşılaştırmalı Hint-Avrupa Mitolojisi İncelemesi"); *Mythes et dieux des Germains: Essai d'interprétation comparative*, 1939, ("Cermenlerin Efsaneleri ve Tanrıları: Karşılaştırmalı Yorum Denemesi"); *Mitra-Varuna*, 1940; *Loki*, 1948; *L'héritage indo-européen à Rome*, 1949, ("Roma'daki Hint-Avrupalı Mirası"); *Les dieux des Indo-Européens*, 1952, ("Hint-Avrupalıların Tanrıları"); *Les dieux des Germains: Essai sur la formation de la religion scandinave*, 1959, ("Cermenlerin Tanrıları: İskandinav Dininin Oluşumu Üzerine Deneme"); *La religion Romaine archaïque*, 1966, ("Eski Roma Dini"); *Mythe et épopée*, 3 cilt, 1968-1973, ("Efsane ve Destan").

- **KAYNAKLAR:** C.S. Littleton, *The New Comparative*

Mythology: An Anthropological Assessment of the Theories of Georges Dumézil, 1966.

• BAKINIZ: LÉVI-STRAUSS.

DUMMETT, Michael (1925)

İngiliz, filozof. Doğruluk, anlam ve zaman konularında gerçekçiliği eleştirmiştir.

27 Haziran'da doğdu. Winchester College'da eğitim gördü. Sonra Oxford Üniversitesi Christ Church'te tarih eğitimine başladı. Savaşın araya girmesiyle öğrenimi kesintiye uğradı. 1943-1947 arasında İngiliz ordusu haberalma örgütünde görev aldı. Savaşın sonuna doğru eğitimini bu kez felsefe konusunda tamamlayarak 1950'de lisans diploması aldı. Aynı yıl Oxford Üniversitesi All Souls College'a girerek ders vermeye başladı. 1979'da Ayer'ın emekli olmasıyla boşalan kürsüye profesör olarak atandı. 1968'de British Academy üyesi oldu. Uzun yıllar ırkçılığa karşı örgütlü bir savaşım yürüttü, bu konuda kitaplar yazdı. Talih oyunları konusunda da ilgilendi; bu alanda da yayınları vardır.

Dummett'in en etkili çalışmalarından biri anlam ve doğruluk arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu bağlamda ortaya koymaya çalıştığı, gerçekçi yaklaşımın bırakılmasının öznel idealizme götürmeyeceği ve anlam kavramının açıklanışında doğruluk kavramını kullanmanın sanıldığı gibi başarılı olmadığıdır. Sezgi- ci bir bakış açısından gerçekçiliği eleştiren Dummett, geçmişin gerçekçiliğinin ne anlamda yorumlanabileceğini de tartışır. Davidson tarafından yönlendirilen anlam konusundaki çalışmaları da ele alan Dummett, bu yaklaşımın varsaydığı gerçekçiliği ve anlamı doğruluğa indirgeyen tutumunu ayrıntıyla eleştirir. Dummett ayrıca, Frege yorumuyla da tanınır. 1973'te yayımladığı *Frege: The Philosophy of Language* ("Frege: Dil Felsefesi") Frege üzerine yapılmış en kapsamlı ve ayrıntılı incelemelerden biri sayılmaktadır.

Matematik felsefesi alanında da çalışmaları olan Dummett, günümüz İngiliz felsefesinin etkili ve yetkeli düşünürleri arasındadır.

• YAPITLAR (başlıca): *Frege: The Philosophy of Language* 1973, ("Frege: Dil Felsefesi"); *The Justification of Deduction*, 1973, ("Tümdengelim Doğrulanması"); *Elements of Intuitionism*, 1977, ("Sezgiciliğin Ögelcri"); *Truth and Other Enigmas*, 1978, ("Doğruluk ve Başka Gizler"); *The Interpretation of Frege's Philosophy*, 1981, ("Frege Felsefesi'nin Yorumu").

• BAKINIZ: DAVIDSON, FREGE.

DUMONT, Arsène (1849-1902)

Fransız, sosyolog ve nüfus bilimci. Nüfus azalması sorununu incelemiştir.

1849'da Calvados bölgesinde La Cambe'de doğdu, 1902'de Paris'te öldü. Paris'teki Antropoloji Okulu'nda eğitim gören Dumont yaşamı boyunca Fransa'daki nüfus azalması sorununa ilişkin çalışmalar yapmıştır.

Dumont 1902'de yayımlanan *Dépopulation et Civilisation, étude de démographie* ("Nüfus Azalması ve Uygarlık, Demografi İncelemesi") adlı kitabında bazı uygar toplumlarda gözlenen nüfus azalmasının temel nedeni olan doğum oranındaki azalışın bireylerin bilinçli tercihleri sonucu ortaya çıktığını ileri sürdü. Ona göre bu durum, bireyin varlık sorununu tamamen bireyci bir bakış açısıyla ele alan çağdaş uygarlığın yol açtığı sonuçlardan biridir. Ona göre her bireyin toplum içinde yükselme umuduna ve olanağına sahip olduğu Batılı toplumlarda bireyler çocuk yetiştirme gerektirdiği özveriye kendi gelişmelerini önleyen bir engel olarak görmektedirler. Dumont bireylerin toplum içinde yükselme arzularını ve olanaklarını açıklamak amacıyla "toplumsal kılcılık" (capillarité sociale) kavramını kullanmıştır. Ona göre toplumsal kılcılık aktifse doğum oranı düşük olacaktır. Toplumsal kılcılık sınırlanmış ise doğum oranı artacaktır. Dumont bu görüşünü kanıtlamak amacıyla çok sayıda bölgesel demografik araştırmalar yapmıştır.

• YAPITLAR (başlıca): *Natalités et démocratie*, 1898, ("Doğum Oranları ve Demokrasi"); *La morale basée sur la démographie*, 1901, ("Demografiye Dayalı Ahlak"); *Dépopulation et civilisation, étude de démographie*, 1902, ("Nüfus Azalması ve Uygarlık, Demografi İncelemesi").

• KAYNAKLAR: R.Gonnard, *La dépopulation en France*, 1898; R.Gonnard, *Histoire des doctrines de la population*, 1923.

DUMOULIN, Charles (1500-1566)

Fransız, hukukçu. "Özgür İrade" doktrininin savunucularındandır.

Dumoulin, 1500'de Paris'te doğdu, 1566'da aynı kentte öldü. Paris, Poitiers ve Orléans'da hukuk öğrenimi gördü. Châtelet ve parlamento barolarında çalıştı. 1542'de Calvinizm'i kabul etti. 1552'de yayımlanan *Commentaire sur l'édit contre les petites dates* ("Küçük Tarihlerle Karşı Buyrulmuş Üzerine Yorum") adlı yapıtında, Papalık'a karşı yönelttiği sert eleştiriler nedeniyle, hakkında soruşturma açıldı. Bu olay üzerine Fransa'yı terkederek, Almanya ve İsviçre'ye gitti. Bu dönemde Tübingen, Dole ve Besançon üniversitelerinde ders verdi. 1557'de kral tarafından affedildi. Ancak 1564'te, din bilginleri kurulunda alınan karar-

ların Fransa'da uygulanmasını eleştirmesi nedeniyle tutuklandı. Din bilim ve din bilimcilerin kararlarına ilişkin kitap yazmama koşuluyla, kral tarafından serbest bırakıldı. Ancak bu kez de Protestan rahiplere karşı yazdığı bir kitap, bir kez daha parlamentoda hakkında soruşturma açılmasına neden oldu.

Feodalizme karşı krallık otoritesinin savunucusu olan Dumoulin, 1564'te yayımlanan *De Monarchia Francorum* ("Fransız Monarşisi Üstüne") adlı yapıtında, kralların feodal güçler ve Papalık'a karşı mücadelelerinde uygulayacakları yöntemler üstünde durdu. Dumoulin'e göre, yargı erki krallık otoritesinin görevidir, feodal mahkemeler bu konuda kralın yalnızca vekilidirler. Dumoulin, tüm örf ve âdet hukuku kurallarının tek bir yasa haline getirilmesini ve bu yasanın geleneksel hukukun yürürlükte olduğu tüm Fransız topraklarında uygulanması gereğini savunmuştur. Çeşitli bölgelerin yerel nitelikte örf ve âdet hukuku anlayışları üstüne görüşler ileri süren Dumoulin, sürekli bir biçimde Paris örf ve âdet hukukunun önemini ve üstünlüğünü vurgulamıştır. Böylece Fransız Medeni Kanunu'nun hazırlanması sürecinde önemli bir rol oynamıştır.

Dumoulin'in hukuk bilimine en büyük katkısı "özgür irade" üzerinedir. Dumoulin'e göre, pozitif hukuk kuralının söz konusu olmadığı tüm hukuki işlemlerde, uygulanacak hukukun seçimi tarafların özgür iradesince kabul edilmelidir. Tarafların niyetlerinin açık olmadığı durumlarda ise, uygulanacak hukuk, sözleşmenin yapılmasındaki tüm koşullar incelendikten sonra saptanmalıdır. Bu öğreti, o dönemde, Fransa'da "irade özerkliği" adı altında büyük taraftar toplamıştır.

• YAPITLAR (başlıca): *Opera quae extant omnia*, (ö.s.), 4 cilt, 1658, ("Tüm Eserleri").

DUNCAN, Isadora

(1878-1927)

ABD'li dansçı ve eğitimci. Müziğin bağımsız yorumuna dayanan özgün üslubuyla modern dansın temelini atmıştır.

27 Mayıs 1878'de San Francisco'da doğdu, 14 Eylül 1927'de Fransa'nın Nice kentinde öldü. Annesi müzik öğretmeni idi. Küçük yaşta kızkardeşi Elizabeth Duncan'la (1874-1948) annesinin piyanosunun eşliğinde, evlerde dans etmeye başladı. Daha sonra sanatını geliştirmek için ailesiyle birlikte Chicago ve New York'a gitti. 1896'da New York'da Augustin Daly'nin tiyatro grubuyla oyuncu olarak sahneye çıktı. Bir yıl sonra Londra'ya gitti, evlerde ve sanat galerilerinde dans etti. British Museum'da Yunan sanatı üstüne yaptığı çalışmalar sonucu, sahneye klasik dansçı elbisesi yerine, bir harmaniyi sarınarak çıplak ayak çıkmaya başladı. Dansları Schubert, Chopin ve Gluck gibi bestecilerin bale için yazılmış müzik parçalarının bağımsız yorumuna ve doğaçlamaya dayanıyordu. Isadora Duncan, 1900'de ABD'

li dansçı L.Fuller'le (1862-1928) Almanya turnesine çıktı. 1902'de Budapeşte'de dans etti. 1903'te Paris'te, S.Bernhardt Tiyatrosu'nda oyuncu olarak sahneye çıktı. 1905'teki bir Rusya turnesinde, özgün dansıyla, Diaghilev'in ilgisini çekti. Aynı yıl kızkardeşiyle Berlin'de bir bale okulu açtı. 1908'de Paris'e yerleştiğinde, ünü bütün Avrupa ve Amerika'ya yayılmıştı. 1909 ve 1911'de ABD'de sahneye çıktı. 1913'te iki çocuğunun arabasıyla Seine Nehri'ne düşerek boğulmaları, Duncan'ı bir süre çalışmalarından uzaklaştırdı. 1920'de Sovyetler Birliği'ne gitti. 1921'de Moskova'da bir okul açtı ve 1922'de kendinden 17 yaş küçük olan Rus ozan Sergey Yesenin'le evlendi ve aynı yıl ABD'ye gitti, Boston Symphony Hall'daki bir gösterisinde, bir Rusla evli olduğu için izleyiciler tarafından yuhalanınca, bir daha dönmek üzere ülkesini terkederek Paris'e yerleşti. Kısa bir süre sonra, Nice dolaylarında, açık bir arabada, uzun eşarabının tekerleğe dolanması sonucu boğularak öldü. Bir yıl sonra, *My Life* ("Yaşamım") adlı bir otobiyografisi yayımlandı. *My Two Years in Bolshevik Russia* ("Bolşevik Rusya'da İki Yılım") adlı bir başka çalışması ise, ölümüyle yarım kaldı.

Duncan, geleneksel bale biçimlerine karşı "serbest dans" adını verdiği özgün üslubu geliştirmiştir. Rusya'da geleneksel baleyi savunanlarla yenilikçiler arasında büyük bir tartışma başlatmış, böylece modern dansın temelini atmıştır.

DUNLOP, John Boyd

(1840-1921)

İskoç, mucit. Taşıt tekerleklerinde kullanılan şişirme lastiklerin bulucusudur.

5 Şubat 1840'ta Ayrshire'ın Dregghorn kasabasında doğdu, 23 Ekim 1921'de İrlanda'nın Dublin kentinde öldü. Belfast'ta veteriner olarak çalışırken, 1887'de, kauçuktan yapılmış şişirme tekerlek lastiklerini kullanarak bisiklettaki sarsıntı ve titreşimleri önleyebileceğini düşündü. O yılların en göзде taşıt aracı olan bisiklette, tekerlek kasnağının üzerine geçirilen sert kauçuktan, dolgu lastikler hem taşıtın hızını kesiyor, hem de biniciyi çok rahatsız eden sarsıntılara neden oluyordu. Dunlop, tasarısını gerçekleştirmek için, bir sopanın üzerine üç kat ince kauçuk tabakası sarıp sonra sopayı çekerek ortası boş bir kauçuk boru elde etti. Bu borunun işlevsel ve biçimsel olarak bugünkü bisiklet lastiklerine dönüşebilmesi için de bir yıla yakın bir süre üzerinde çalışması gerekti. İçine pompayla hava basılan bu kauçuk borunun üzerine koruyucu olarak birkaç kat bez sarmış, tekerlek kasnağına tutturmak için de beze küçük turnaklar eklemiştir. 1888 sonunda patenti alınan şişirme lastik, o sıralar yapılan bir bisiklet yarışında başarıyla kullanılınca, bu lastiklerin seri üretimine geçmek üzere bir şirket kuruldu. 1890'da üretime başlayan Dunlop Rubber Company, R.W. Thomson adında bir mucidin buna benzer bir bisiklet lastiği için 1845'te patent aldığı anlaşıldıktan sonra epey güçlük

karşılaştıysa da üretimi sürdürmeyi ve giderek büyümeyi başardı.

1888'de patent haklarını konuyla ilgilenen bir girişimciye satarak Dublin'e yerleşen Dunlop'un bu buluşundan pek büyük bir çıkarı olmadı ama, 1891'de Fransız André (1853-1931) ve Édouard Michelin (1859-1940) kardeşlerin sökülüp takılabilir duruma getirdikleri şişirme lastik, bir süre sonra otomobil tekerleklerine de uygulanarak yalnız bisikletin değil otomobil teknolojisinin de hızla gelişmesine yol açan önemli bir dönüm noktası oldu.

• BAKINIZ: GOODYEAR.

DUNNING, William (1857-1922)

ABD'li tarihçi. İç Savaş ve Onarım dönemine ilişkin çalışmalarıyla tanınmıştır.

12 Mayıs 1857'de New Jersey Eyaleti'nin Plainfield kentinde doğdu, 15 Ağustos 1922'de New York'ta öldü. 1885'te Columbia Üniversitesi'nde doktorasını tamamladı. 1886'dan başlayarak ölümüne değin, aynı üniversitede tarih ve siyasi bilimler profesörlüğü, 1894-1903 arasında *Political Science Quarterly* dergisinin editörlüğünü, 1913'te, kuruluşunda önemli rol oynadığı American Historical Association'ın (Amerikan Tarih Derneği) başkanlığını yaptı.

Özellikle, İç Savaş ve Onarım dönemine ilişkin geniş boyutlu çalışmalarıyla döneminin ön yargılarına karşı çıkan ve yeni yaklaşımıyla ilgi çeken Dunning, *The Constitution of The United States in Civil War and Reconstruction 1860-1867*, ("1860-1867 Döneminde, İç Savaş ve Onarım'da Birleşik Devletler Anayasası") adlı doktora tezinde Güney'in tarımsal yapısını incelemiştir.

Siyasi düşün tarihinin gelişimi üstüne de önemli çalışmalar yapmış olan Dunning, bu çalışmalarının sonuçlarını *A History of Political Theories* ("Siyasi Teoriler Tarihi") başlığı altında yayımlanan üç ciltlik yapıtında toplamıştır.

- YAPITLAR (başlıca): *The Constitution of The United States In Civil War and Reconstruction 1860-1867*, 1885, ("1860-1867 Döneminde, İç Savaş ve Onarım'da Birleşik Devletler Anayasası"); *Essays On The Civil War and Reconstruction and Related Topics*, 1898, ("İç Savaş, Onarım ve İlgili Konular Üstüne Denemeler"); *Reconstruction, Political and Economic, 1865-1877*, 1907, ("Siyasal ve İktisadi Bakımdan Onarım"); *A History of Political Theories*, 3 cilt, 1905-1920, ("Siyasi Teoriler Tarihi").

Duns Scotus

DUNS SCOTUS (1266 ? -1308)

İskoç, filozof ve tanrıbilimci. Skolastik felsefenin kapanış dönemini hazırlayanlardandır. Aristoteles ve Augustinus'u uzlaştıran bir düşünce dizgesi kurmuştur.

Yaşamının ilk dönemleri üzerine bilgiler kesin değildir. İskoçya'daki Maxton'da doğduğu sanılmaktadır. Köln'de öldü. Roxburghshire'in toprak sahibi ailelerinden birinden geldiği söylenir. İlköğrenimini Haddington'da yaptı. 1277'de Dumfries'deki Fransisken manastırına girdi. Oxford'da öğrenimini tamamladıktan sonra, önce Cambridge'de sonra da Oxford'da ders verdi. 1304'te Paris'e gittiğinde düşüncesinin inceliği ve çözümselliği ile büyük ün kazanmıştı. 1307'de Köln'deki Fransisken okuluna atandı.

Duns Scotus, üyesi bulunduğu Fransisken tarikatının Augustinusçu eğilimiyle, Aquino'lu Thomas'ta en gelişkin aşamasına erişen Aristotelesçi Skolastik'i eleştirmiştir. Ancak başka Fransiskenler gibi Aristoteles'ten uzaklaşmamış, felsefesinin temelini bu düşünürün görüşlerine dayandırmıştır. Bu açıdan temel çıkış noktaları, Aquino'lu Thomas'ınkilerle ortaktır. Aquino'lu Thomas'ın dogmacı bir biçimde ele aldığı birçok konuyu çok daha incelik ve derinlikle çözümlererek, ondan değişik sonuçlara varmış, bu filozofu eleştirmiştir.

Duns Scotus, yaşadığı çağ ve ortamın gereği olarak filozof olduğu ölçüde bir tanrıbilimciydi de. Aquino'lunun, felsefe ve tanrıbilimin örtüşükleri savını önemli ölçüde değiştirmiştir. Scotus bu iki alanın birbirlerini tamamladıklarını yadsımasının yanı sıra, örtüşme alanlarının da sanıldığından daha küçük olduğunu savunmuştur. Ona göre, felsefenin aracı olan us, vahiyle gelen Tanrı bilgisini doğrulayamaz. Bu tutum, tanrıbilimi bir "bilim" olmaktan çıkarmış, onu kendi yasaları olan bağımsız bir alan durumuna getirmiştir.

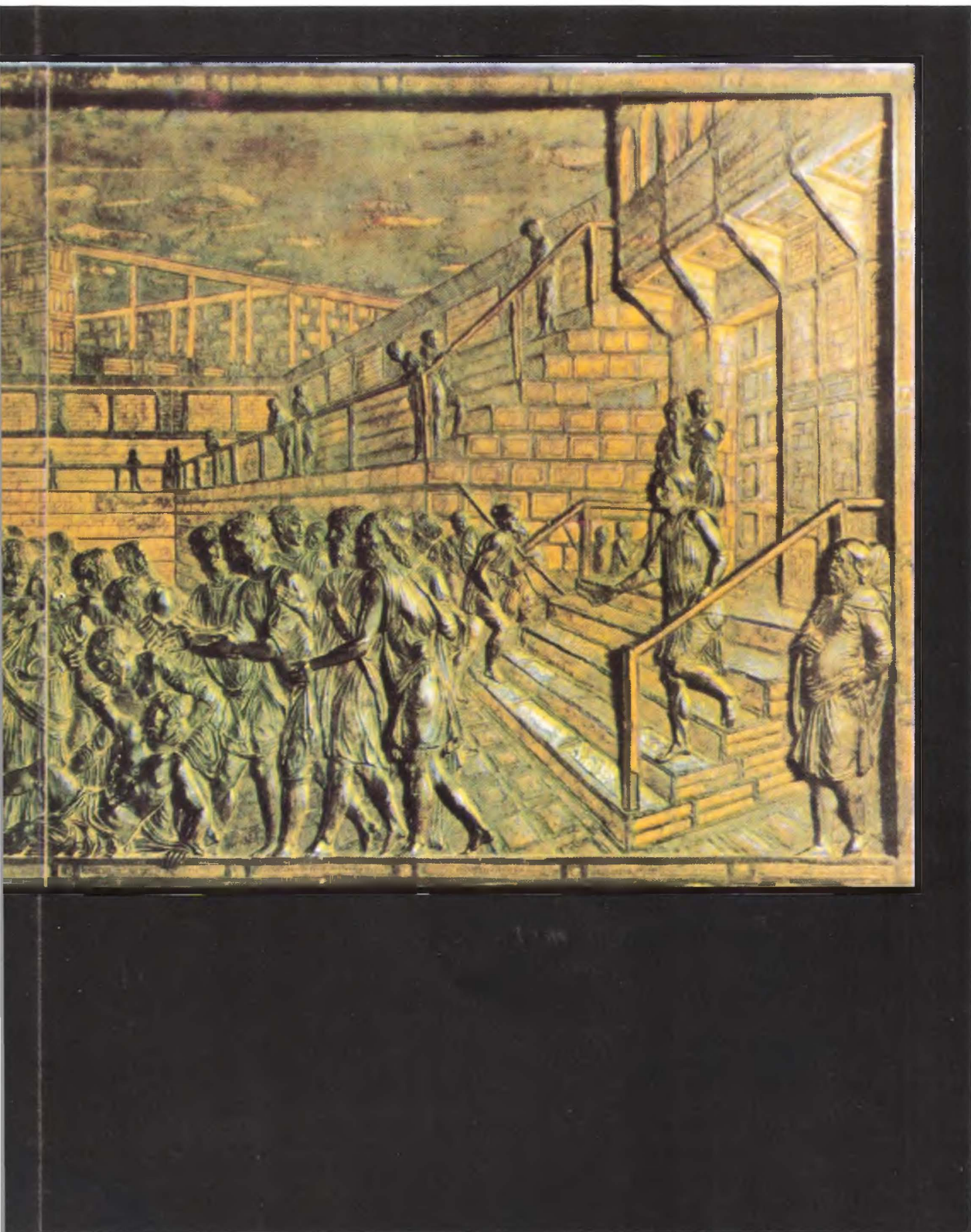
Resim 263
OSMAN NURİ PAŞA
Andrea DORIA ve Barbaros Hayreddin Paşa arasında geçen
“Preveze Deniz Savaşı”, İstanbul Deniz Müzesi

Resim 265

DÖRNER'in

Adıyaman-Arsameia Kenti'nde yaptığı kazılarda bulunan
Kral Mithridates Kallinikos ile Herakles'i gösteren kabartma

Resim 264
DONATELLO
"Savurgan Oğul Mucizesi" San Antonio Kilisesi Mihrabı-Padova, İTALYA

Yurt Ansiklopedisi tamamlanıyor!

Türkiye'ye toplu bakış: “Türkiye/Genel,, cildi!

Yurt Ansiklopedisi, 141. fasikülüyle son -ve en önemli- cildine başlıyor: “Türkiye/Genel”!

“Türkiye/Genel” cildi, önceki ciltlerden farklı bir sistemle hazırlandı. Yurdumuz bu kez iller düzeyinde değil, Türkiye genelinde ele alınıyor. “Türkiye/Genel” cildi, ilk 10 ciltte yer almayan, Türkiye'nin siyasal ve yönetsel yapısı, hukuk düzeni, anayasacılık hareketleri gibi konuları da işliyor.

“Türkiye/Genel” cildi, sadece yurdumuzun tümüne ilişkin bütünsel bilgileri vermekle de kalmıyor. Yurt Ansiklopedisi'nin ilk 10 cildinde il ölçeğinde ele alınan doğal yapı, tarih, sosyo-ekonomi ve kültür konularının, genel bir tabana oturarak perspektif kazanmasını sağlıyor.

Şimdi Yurt Ansiklopedisi'nden çok yönlü ve daha kolay yararlanın. “Türkiye/Genel” cildinde, Yurt Ansiklopedisi'nin bütünü kapsayan ve yaklaşık 30.000 girişten oluşan ayrıntılı bir “dizin” de yer alıyor.

Yurdumuza, Türkiye genelinde “toplu bakış” getiren “Türkiye/Genel” cildini kitaplığınıza kazandırın. Dev bir kaynağa sahip olun!

“Türkiye/Genel,, cildi:

- Yeryüzü şekilleri, jeolojik yapısı, iklimi, bitki örtüsü, doğa güzellikleri, doğal yapısıyla Türkiye!
- Osmanlı Devleti'nden günümüze anayasacılık hareketleri, devlet yapısı, siyasal partileri, uluslararası ilişkileri ve yönetsel yapısıyla Türkiye!
- Yazılı tarih öncesinden günümüze, toplumsal yaşamı, düşünce hareketleri, dış politikası ve tarihiyle Türkiye!
- Ekonomisinin gelişimi, nüfusu, tarımı, sanayii, turizmi, göç olgusu, sağlık ve sosyal güvenlik sorunları, işçi ve sendika hareketleri, toplumsal örgütlenmeleri ve sosyo-ekonomik yapısıyla Türkiye!
- Anadolu'nun kültürel evrimi, geleneği, dinsel yapısı, dil ve edebiyatı, müzik ve mimarlığı, kültürel kurumları, basın-yayın organları, sineması, sporu ve tüm kültürel yapısıyla Türkiye!
- Yurt Ansiklopedisi'nin bütünü kapsayan ve yaklaşık 30.000 girişten oluşan ayrıntılı dizin, zengin kaynakça.
- 24 fasikül, 1400 sayfa. Yüzlerce renkli ve siyah-beyaz fotoğraf, harita, grafik, şema.

Eksiklerinizi tamamlayın!

Ansiklopedi bir bütündür. Eksik fasiküllerinizi, cilt ve cilt kapaklarınızı vakit geçirmeden tamamlayın. Bu dev esere bütünüyle sahip olun. Eksiklerinizi YADA A.Ş.'den sağlayabilirsiniz.

YADA A.Ş.
Doktor Şevki Bey Sok. No: 6 Divanyolu, İstanbul Tel: 520 74 72

ANADOLU YAYINCILIK A.Ş.

Büyükdere Cad. Üçyol Mevkii, No: 93 Maslak-İstanbul

ANADOLU YAYINCILIK A.Ş. adına sahibi: Nazar BÜYÜM

Genel Yayın Yönetmeni : Oya KÖYMEN
Yazı İşleri Müdürü : Meltem ÖNES
Teknik Yönetmen : Yavuz KÖSEMEN
Renkli Baskı : Ana Basım Sanayi A.Ş.
Siyah-Beyaz Baskı : Milliyet Yayın A.Ş.

Dağıtım : Hürriyet Holding A.Ş.
Abone ve Her Türlü İstek Adresi :
YADA Dr. Şevki Bey Sokak, No: 6 Divanyolu

Cilt 4. Fasikül 33
2 Temmuz 1984
400 TL.

ANADOLU YAYINCILIK Büyükdere Caddesi, Üçyol Mevkii, No: 93 Maslak-İstanbul